

Anni Portaankorva

EROVANHEMPIEN MENTALISAATIOKYKY JA SEN TUKEMINEN SOVITTELUSSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

lokakuu 2024

TIIVISTELMÄ

Anni Portaankorva: Erovanhempien mentalisaatiokyky ja sen tukeminen sovittelussa
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön maisteriopinnot
lokakuu 2024

Tutkimus tarkastelee perheneuvolan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä eronneiden vanhempien mentalisaatiokyvystä sekä mentalisaatiokyvyn parissa työskentelystä ja merkityksestä perheasioiden sovittelussa. Mentalisaatiokyky tarkoittaa kykyä ymmärtää omaa ja toisen mielentiloja ja sitä, miten tunteet, ajatukset ja motiivit vaikuttavat käyttäytymiseen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten sosiaalityöntekijät kuvaavat eronneiden vanhempien mentalisaatiokykyä sovitteluissa ja miten he työskentelevät mentalisaatiokyvyn parissa sekä miten he näkevät mentalisaatiopohjaisen työskentelyn merkityksen ja hyödyt.

Tutkimuksen teoreettinen tausta perustuu mentalisaatioteoriaan, joka on lähtöisin psykoanalyttisesta perinteestä. Mentalisaatiolla on vahva teoriapohja ja mentalisaatiokyky nähdään keskeisenä vaikutusmekanismina kaikessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Se on myös keskeinen vaikutusmekanismi yhteisvanhemmuudessa. Lisäksi tutkimusta taustoitetaan yhteisvanhemmuuden tutkimuksella sekä katsauksella erotyöskentelyyn ja perheasioiden sovitteluun.

Tutkimus on toteutettu laadullisena haastattelututkimuksena. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavalla temaattisella sisällönanalyysillä, jonka avulla on tunnistettu keskeiset teemat erovanhempien mentalisaatiokyvyn näkymisestä sovitteluprosessissa ja työntekijöiden näkemyksestä mentalisaatiokyvyn tukemisen menetelmistä sovittelutilanteissa.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että eronneiden vanhempien mentalisaatiokyky näyttyy työntekijöille usein heikentyneenä sovittelutilanteissa ja se näkyy monella eri toiminnan tasolla sovittelujen aikana. Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen on työntekijöiden näkemyksen mukaan keskeinen osa sovitteluprosessia, ja sillä on merkittävä vaikutus vanhempien välisen yhteistyön parantamiseen ja lapsen hyvinvoinnin tukemiseen erossa. Tulokset tukevat ajatusta siitä, että mentalisaatiopohjainen työskentely on olennaista vanhempien konfliktien käsittelyssä ja sovitteluprosessissa, ja ne voivat johtaa pitkäaikaisiin, kestäviin ratkaisuihin perheissä. Tutkimuksen perusteella työntekijät ovat kiinnostuneita mentalisaatiopohjaisista interventioista sovittelutyön kontekstissa. Aiheen vähäinen tutkimus kaipaisi kuitenkin lisätutkimusta. Tämän tutkimuksen voi nähdä toimivan kiinnostuksen ja keskustelun herättäjänä aiheeseen.

Avainsanat: ero, erovanhemmuus, mentalisaatio, sosiaalityö, perheasioiden sovittelu, yhteisvanhemmuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Anni Portaankorva: Divorced parents' mentalization capacity and the support of mentalization in mediation

Master's thesis

University of Tampere

Masters of Social Work

October 2024

The study examines family counseling social workers' perspectives on the mentalization capacity of divorced parents, as well as their work with and the significance of mentalization in family mediation. Mentalization refers to the ability to understand one's own and others' mental states and how emotions, thoughts, and motives influence behavior. The study aims to explore how social workers describe the mentalization capacity of divorced parents in mediation, how they work with mentalization, and how they view the significance and benefits of mentalization-based approaches.

The theoretical framework of the study is based on mentalization theory, which originates from the psychoanalytic tradition. Mentalization has a strong theoretical foundation and is seen as a central mechanism in all interpersonal interactions. It also plays a key role in co-parenting. Additionally, the study draws on research on co-parenting, divorce interventions, and family mediation.

The study was conducted as a qualitative interview research. The data were analyzed using theory-driven thematic content analysis, which identified key themes related to how the mentalization capacity of divorced parents is reflected in the mediation process and how workers view methods for supporting mentalization during mediation sessions.

The results of the study show that social workers often observe a weakened mentalization capacity in divorced parents during mediation, which manifests on various levels of behavior throughout the mediation process. Strengthening mentalization is seen by workers as a crucial part of the mediation process, significantly improving cooperation between parents and supporting the child's well-being in divorce. The findings support the idea that mentalization-based approaches are essential for addressing parental conflicts and mediation processes, potentially leading to long-lasting, sustainable solutions within families. The study indicates that social workers are interested in mentalization-based interventions in the context of mediation work. However, given the limited research on this topic, further studies are needed. This study can be seen as a catalyst for generating interest and sparking further discussion on the subject.

Keywords: divorce, separation, divorced parents, separated parents, mentalization, social work, family mediation, co-parenting

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
 Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimi ja versio:

ChatGPT 4.0
Sovelluksesta chatgpt.com

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Olen käyttänyt chatgpt:tä apuna uudelleen muotoilemaan ja tiivistämään kirjoittamaani tekstiä sujuvammaksi.

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Johdanto; käytetty apuna tiivistämään ja uudelleenmuotoilemaan jo kirjoittamaani tekstiä.
Johtopäätökset: kirjoittamani tekstin tiivistystä ja uudelleen muotoilua sivuille 63-66. Tekoälyn tuottamat tekstit eivät ole suoraan sellaisenaan tutkielmaan kopioitu vaan olen editoinut niitä tutkimukseen ja tekstin kokonaisuuteen sopivaksi.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien tekoälyllä tuotetut osat, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 EROVANHEMMUUS JA SEN TUKEMINEN	3
2.1 Yhteisvanhemmuus ilmiönä ja ideaalina.....	3
2.2 Yhteisvanhemmuus erossa	4
2.3 Eropalvelut ja erotyöskentely	8
2.4 Perheasioiden sovittelu.....	11
3 MENTALISAATIOTEORIA.....	17
3.1 Mentalisaation käsite	17
3.2 Mentalisaatio vanhemmuudessa	21
3.3 Erovanhemmuus ja mentalisaatiokyky	24
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	30
4.2 Aineistonkeruu	31
4.3 Temaattinen teoriaohjaava sisällönanalyysi	32
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	35
5 ENTINEN PARISUHDE JA YHTEISVANHEMMUUDEN IHANNE MENTALISAATION HAASTEENA	38
5.1 Entisen parisuhteen varjot ja niiden vaikutus vanhempien mentalisaatiokykyyn	38
5.2 Yhteisvanhemmuuden ihanne ja pakotetun yhteistyön todellisuus.....	43
6 MENTALISAATIO SOVITTELUA TUKEVANA TYÖVÄLINEENÄ	50
6.1 Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen keskeisenä työkaluna sovittelussa.....	50
6.2 Ammattilaisten näkemyksiä mentalisaation hyödyntämisestä sovittelutyöskentelyssä	57
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	59
LÄHTEET	67
LIITTEET	79

1 JOHDANTO

Erossa monet vanhemmat kohtaavat merkittäviä haasteita sekä omien tunteidensa käsittelyssä että vanhemmuuden jatkuvuuden turvaamisessa. Tutkimukset osoittavat, että lapsi hyötyy siitä, että molemmat vanhemmat ovat aktiivisesti mukana hänen elämässään, vaikka vanhempien parisuhde on päättynyt (esim. Mchale & Segal Sirotkin 2019; Holtzinger 2020;). Erotilanteissa lapsen hyvinvoinnin turvaaminen on ensisijainen tavoite, ja vanhempien kyky tehdä yhteistyötä on olennaista lapsen arjen jatkuvuuden ja turvallisuuden takaamiseksi (emt; Kuronen 2003). Tästä näkökulmasta yhteisvanhemmuus nähdään ihanteellisena tapana järjestää vanhemmuus eron jälkeen. Käytännössä yhteisvanhemmuuden toteuttaminen voi kuitenkin olla vaikeaa. Eron jälkeinen tilanne herättää usein voimakkaita tunteita, jotka voivat vaikeuttaa rationaalista päätöksentekoa ja yhteistyön rakentamista. Tämä tekee yhteisvanhemmuudesta vaativan tavoitteen, jota kaikki vanhemmat eivät kykene toteuttamaan, vaikka heillä olisi siihen halua. Yhteiskunnalliset odotukset ja ihanteet painottavat usein yhteisvanhemmuuden etuja, jättäen vähemmälle huomiolle yhteistyön haasteet (Kuronen 2003; Kääriäinen ym. 2012).

Mentalisaatiokyvyn käsite on viimeisen kymmenen vuoden aikana noussut esiin tutkimuksissa yhtenä tärkeänä tekijänä, jonka voi nähdä tukevan vanhempien välistä yhteistyötä (esim. Jessee ym. 2018; Holtzinger 2020). Hyvä mentalisaatiokyky tukee hyvää vanhemmuutta ja lapsen suotuisaa psykologista kehitystä (esim. Slade 2005; Katznelson 2014). Mentalisaatiokyky tarkoittaa kykyä ymmärtää omia ja toisen henkilön tunteita, ajatuksia ja tarpeita, sekä reflektoida niitä suhteessa omaan toimintaan (esim. Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011). Mentalisaatiokyvyn on havaittu heikkenevän konfliktitilanteissa (emt). Tämä herättää kysymyksiä mentalisaatiokyvyn tukemisen merkityksestä erovanhemmuuden parissa työskentelyssä, koska konfliktit ja riidat erovanhemmuudessa voivat mahdollisesti laskea vanhempien mentalisaatiokykyä suhteessa lapseen ja suhteessa toiseen vanhempaan, ja näin ylläpitää konfliktia.

Sovittelussa pyritään auttamaan vanhempia löytämään ratkaisuja, jotka tukevat lapsen etua ja vanhempien välistä yhteistyötä. Sovittelijat työskentelevät usein vanhempien kanssa, joilla on vaikeuksia ymmärtää toisiaan eron jälkeen, ja sovittelun onnistumisen voi nähdä riippuvan pitkälti siitä, kuinka hyvin vanhemmat kykenevät parantamaan ymmärrystään. Sovittelutyötä tekevien ammattilaisten tehtävänä on auttaa vanhempia tunnistamaan omia tunteitaan ja asettumaan toisen vanhemman ja lapsen asemaan. Tämä vaatii sovittelijoilta monipuolisia työkaluja ja menetelmiä, joiden avulla he voivat tukea vanhempia kohti toimivaa yhteistyötä. He ovat siis keskeisessä roolissa mentalisaatiokyvyn tukemisessa sovitteluprosessissa. Vanhemmuuden mentalisaatiokyvyn tutkimus ehdottaa, että se voisi olla keskeinen työkalu erokonflikteissa (Hertzmann ym. 2016; Holtzinger 2020). Ero- ja huoltajuuskiistat haastavat sosiaalityön ammattilaisia (esim. Saini ym. 2012), joten toimiville välineille eronneiden vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukemiseen on suuri tarve.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaisia näkemyksiä perheneuvolan sosiaalityöntekijöillä on erovanhempien mentalisaatiokyvystä ja sen tukemisesta perheasioiden sovittelussa. Lisäksi tutkimus tarkastelee miten sosiaalityöntekijät näkevät mentalisaatiokyvyn merkityksen sovittelutyöskentelyssä. Kiinnostus aiheeseen lähti oman työkokemukseni kautta toimiessani sosiaalityöntekijänä perheneuvolassa, jossa toimin myös perheasioiden sovittelijana. Mentalisaation käsite oli ollut käytössä muussa perheneuvolassa tapahtuvassa vuorovaikutustyössä ja se oli herättänyt minut pohtimaan, miksi mentalisaatiota ei tietoisemmin hyödynnetä myös sovittelutyöskentelyssä, jossa voi havainnoida eronneiden vanhempien mentalisaatiokyvyn selkeästi heikentyneen heidän välillään.

Tutkimukseni teoreettisessa osuudessa käsittelen yhteisvanhemmuutta, erovanhemmuutta ja eropalveluja, erityisesti perheasioiden sovittelun käsitteellistä ja lainsäädännöllistä taustaa. Tämän jälkeen tarkastelen mentalisaatiota vanhemmuuden kontekstissa ja esittelen siihen liittyvää tutkimusta. Teoreettisen osuuden jälkeen käyn läpi tutkimuksen toteutuksen, aineiston analyysin ja eettiset pohdinnat, minkä jälkeen esittelen tulokset. Lopuksi teen johtopäätökset ja pohdin tulosten merkitystä tutkimusaiheelle.

2 EROVANHEMMUUS JA SEN TUKEMINEN

2.1 Yhteisvanhemmuus ilmiönä ja ideaalina

Ero on perheelle aina suuri muutos ja mullistus ja vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin. Ero muuttaa perheen dynamiikkaa ja ennen kaikkea se on suuri muutos vanhempien väliselle kanssakäymiselle. Suomessa tilastoituja avioeroja on vuosittain arviolta 11–14 000 (Suomen virallinen tilasto 2023). Tähän lukuun ei ole huomioitu avoeroja, joista tilastollisen tiedon saaminen on haastavampaa, mutta on arvioitu, että joka kymmenes avopariperhe päättyy vuosittain muuttamaan erilleen (Nikander 2021). Erossa on kyse siis hyvin yleisestä tapahtumasta, jolla on vaikutusta monien perheiden elämään. Tilastokeskuksen kyselyssä arviolta 92 prosentilla erillään asuvista vanhemmista oli lasten yhteishuoltajuus (Hanifi & Nieminen 2022). Tämä tarkoittaa sitä, että valtaosa eronneista vanhemmista jatkaa parisuhteen päättymisen jälkeenkin kanssakäymistä ja kontaktia toiseen vanhempaan toteuttaen vanhemmuutta jossain muodossa yhdessä.

Yhteisvanhemmuus on myös nykyisessä lainsäädännössä korostunut ideaali, jota perustellaan lasten oikeudella ja hyvinvoinnilla (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019; Kuronen 2003, 110). Pitkittynyt konflikti sekä negatiivinen vuorovaikutus vanhempien välillä eron jälkeen on useissa tutkimuksissa todettu olevan vahvasti kytköksissä lasten sopeutumisvaikeuksiin ja pitkittyneisiin ongelmiin esim. käytösongelmiin, ongelmiin akateemisessa suoriutumisessa, sosiaalisiin ongelmiin sekä fyysiseen oireiluun, ja olevan kehityksellisesti haitallista (Esim. Amato & Keith 1991; Amato 2001; Amato 2010; Kelly 2000; Teubert & Pinquart 2010; Van der Wal ym. 2019). Vanhempien kyky riidattomaan ja lasten näkökulmasta jatkuvuutta tukevaan yhteistyöhön eron jälkeen nähdään lapsen hyvinvointia ylläpitävänä asiana ja näin lapsen edun kannalta tärkeänä.

2.2 Yhteisvanhemmuus erossa

Vanhemmuutta erossa ei ole mielekästä käsitellä ilman yhteisvanhemmuuden (co-parenting) käsitteen tarkastelua. Yhteisvanhemmuus käsitteellä tutkimuksessa on tarkoitettu vanhemmuutta, jossa vanhemmat eivät enää asu yhdessä (Feinberg 2002; Mchale & Segal Sirotkin 2019; Holtzinger 2020). Alun perin yhteisvanhemmuuden kansainvälistä tutkimusta on tehty nimenomaan eronneiden vanhempien yhteisvanhemmuuden kohdalla, mutta myöhemmin käsite on laajennettu tarkoittamaan perhesysteemissä nimenomaisesti lapsen huolenpidossa keskeisiä aikuisia ja vuorovaikutusta, joka muodostuu heidän pyrkiessään pitämään huolta ja kasvattamaan lasta (Mchale & Segal Sirotkin 2019, 138; Holtzinger 2020, 9–10). Yhteisvanhemmuuden voi yksinkertaisesti määritellä ”tapoina, joilla vanhemmat työskentelevät yhdessä rooleissaan vanhempina” (Feinberg 2002, 173). Kuronen (2003, 103) käyttää suomalaista termiä vanhemmuussuhde, jolla viitataan nimenomaan aikuisten keskinäiseen vanhemmuuteen, ei vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Käytän kuitenkin tässä englanninkielisestä tutkimuksesta käännettyä termiä yhteisvanhemmuus (ks. myös Böök & Terävä 2022), jolla viitataan nimenomaan vanhempien väliseen suhteeseen lasten vanhempina, ei lapsi-vanhempisuhteeseen.

Yhteisvanhemmuuden tutkimuksessa on alun perin tutkittu nimenomaan eron ja yhteisvanhemmuuden vaikutusta lapseen (esim. Feinberg 2002; 2003; Feinberg ym. 2012; Holtzinger 2020, 9–10). Tutkimuksissa todettiin, että vanhempien välisellä konfliktilla, oli se ennen eroa tai sen jälkeen, oli haitallinen vaikutus lapseen, ei niinkään erolla itsellään (Amato & Keith 1991; Amato 2001; Amato 2010). Tämä johti siihen, että tutkijat lähtivät tutkimaan erityisesti yhteisvanhemmuutta myös perheissä, joissa vanhemmat eivät olleet eronneet (esim. Belsky ym. 1995; Belsky ym. 1996; Gable ym. 1995; Margolin ym. 2001; Holtzinger 2020, 10). Tärkeä löytö yhteisvanhemmuuden tutkimuksessa on erityisesti ollut se, että yhteisvanhemmuus ennustaa paremmin vaikutuksia lapsen hyvinvointiin kuin vanhempien parisuhde (Frosch ym. 2000; Holtzinger 2020, 10). Feinberg (2002, 174) toteaaakin tutkimuksessaan, että

”yhteisvanhemmuus on riskimekanismi lapsen kehitykselle, missä parisuhdekonflikti on riskitekijä” (kts. myös Holtzinger 2020, 10).

Kuronen (2003, 112–113) toisaalta esittää kriittistäkin näkemystä yhteisvanhemmuuden ihanteesta, joka on Kurosen mukaan ollut niin vallitseva yhteiskunnallisessa keskustelussa, sekä myös vanhemmuutta käsittelevissä asiantuntijateksteissä, että sille on vaikeaa esittää muita vaihtoehtoja. Asiantuntijateksteissä lapsen oikeudella perustellaan ratkaisuja, jotka edellyttävät vanhempien keskinäistä yhteistyötä. Vanhempien keskinäinen yhteistyö nähdään merkityksellisempänä tekijänä lapsen sopeutumiseen kuin vanhempien yksilölliset suhteet lapseen. (Kuronen 2003, 112–113.) Yhteisvanhemmuuden vaikutuksia lapseen käsittelevien tutkimusten perusteella vallitseva ihanne on toisaalta linjassa tutkimusten tulosten kanssa, jotka toteavat yhteisvanhemmuudessa vanhempien keskinäisen yhteistyön olevan tärkein tekijä lapsen sopeutumiselle, kuten edellä kuvaan. Keskeistä olisi kuitenkin kysyä, missä tilanteissa yhteistyö ja yhteisvanhemmuus on realistista vanhempien välillä ilman, että se on jatkuvan vanhempien välisen konfliktin vuoksi lapselle haitallista (emt). Feinberg (2002, 173) tunnistaa tutkimuksessaan neljä vaikuttavaa perustekijää yhteisvanhemmuudessa; toisen vanhemman tuki versus vähättely yhteisvanhemmuudessa, erot kasvatuskäytännöissä ja arvoissa, vanhemmuuden työnjako sekä perheen kanssakäymisen säätely, johon sisältyy lasten altistuminen vanhempien väliselle konfliktille. Näiden tekijöiden nähdään vaikuttavan keskeisesti siihen, toteutuuko yhteisvanhemmuus vanhempien välillä vahvana vai heikkona.

Aiemmin parisuhde on nähty keskeisenä suhteena perheessä, mutta parisuhdetta ja perhettä ei 2000-luvun tutkimuksessa ole enää käsitelty yhtenäisesti ja toisiinsa liitetysti (Kuronen 2003, 104–105). Parisuhteen tutkimus on irtautunut perhetutkimuksesta ja tutkimuksen kentällä sitä on kiinnostavampaa tarkastella omana irrallisena vuorovaikutussuhteena (emt). Parisuhdetta on kuitenkin käytännön tasolla usein vaikea erottaa muista perhesuhteista, ja on huomattu, että haastatteluissa eronneet vanhemmat puhuvat usein ”perheestä, josta eivät olisi halunneet luopua”, jolla mahdollisesti tarkoitetaan ennen kaikkea vanhempana

olemista totutussa arjessa ja lapsia (emt). Vanhemmuus näyttäisikin eron jälkeen olevan ”eronneen perheen tärkein perheyttä jatkava tekijä suomalaisessa yhteiskunnassa” (Kuronen 2003, 107).

Keskeistä yhteisvanhemmuuden tutkimuksessa on ollut siis ennen kaikkea yhteisvanhemmuuden näkeminen erillisenä omana suhdemekanismina, jolla on keskeisin vaikutus lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Yhteisvanhemmuus ei ole pelkästään molempien vanhempien yksilöllinen suhde lapseen, eikä tämä suhde ole välttämättä edes vaikuttavin lapsen kehityksen näkökulmasta, vaan nimenomaan vanhempien keskinäinen vanhemmuus heijastuu lapseen. Yhteisvanhemmuudessa lapsi on aina läsnä näkymättömänä kolmantena osapuolena (Pilkington ym. 2019; Holtzinger 2020).

On tutkittu, että yhteisvanhemmuuden laatu ennustaa lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta (Teubert & Pinquart 2010). On myös tutkittu, että äidin kiintymyssuhde ennustaa konflikteja yhteisvanhemmuudessa ja yleisesti turvaton kiintymyssuhde vanhemmilla voi vaikeuttaa yhteistyötä vanhemmuudessa (Talbot ym. 2009). Tutkimus myös viittaa siihen, että yhteisvanhemmuus siirtyy näin kiintymyssuhteen vaikutuksen kautta ylisukupolisesti (Verhage ym. 2016; Yan ym. 2018). Toisin sanoen, lapset elävät ja näkevät vanhempiensa kiintymyssuhdemalleja yhteisvanhemmuuden suhteen kokemisen kautta ja näin omaksuvat ne sisäisiksi malleiksi itselleen ja toteuttavat niitä myöhemmin aikuisuudessa, niin vanhemmuuden suhteessaan kuin myös muissa läheisissä ihmissuhteissa (Verhage ym. 2016; Yan ym. 2018; Holtzinger 2020, 20–21). Yhteisvanhemmuuden yhteys kiintymyssuhteeseen linkittää yhteisvanhemmuuden mentalisaation käsitteeseen. On alustavaa tutkimusta siitä, että yhteisvanhemmuuden vaikutusmekanismit perustuvat mentalisaatiokykyyn (Philipp, 2012; Marcu ym. 2016; Shai ym. 2017; Jessee ym. 2018; Holtzinger 2020, 20–21).

Kun erossa vanhempien keskinäinen kiintymyssuhde päättyy, luo se usein vaikeita ja vahvojakin tunnereaktioita molemmille osapuolille. Eron laukaisemissa äärimmäisissä tunteissa yhteisvanhemmuuden toteuttamisen haasteet tulevat konkreettisesti

näkyviksi, ja osa erotilanteiden konflikteista saattaa kärjistyä ja pitkittyä. Yhteisvanhemmuuden toteuttaminen eron jälkeen on inhimillisesti katsoen haastava tehtävä useimmille eronneille vanhemmille ja välillä yhteisvanhemmuuteen vaadittava kanssakäyminen entisen puolison kanssa voi olla jopa mahdotonta. Vanhempien äärimmäiset tunnereaktiot pysyvät yllä ja erotilanteen konfliktit pitkittyvät ja vaikuttavat toteutettavaan yhteisvanhemmuuteen ja tätä kautta lapseen negatiivisesti. Francia ja kumppanit (2019) tutkivat laadullisessa kirjallisuuskatsauksessaan pitkittyneissä ja kärjistyneissä erokonflikteissa olevien vanhempien kokemuksia sekä tekijöitä, jotka ylläpitävät tai syventävät konfliktia yhteisvanhemmuudessa. Tuloksissa nousi keskeiseksi kolme tekijää vanhempien kokemuksissa; kaiken kattava epäluottamus, huoli siitä, että lapsi ei ole turvassa tai hyvässä huolenpidossa toisella vanhemmalla ja halveksunta. Epäluottamus näkyy kommunikaation ja tiedonjaon puutteena ja vaikuttaa keskeisesti siihen, että toimivaa yhteisvanhemmuutta on vaikea rakentaa (Francia ym. 2019, 14–15). Myös vahvat huolet toisen vanhemman erilaisesta vanhemmuuden tyylistä ja kyvystä vanhempana ylläpitävät epävarmuutta ja muutosherkkyyttä vanhempien yhteistyössä ja herättävät epäilyjä esimerkiksi siitä, että toinen vanhempi pyrkisi tarkoituksellisesti sabotoimaan tapaamisjärjestelyjä. Tämä epävarmuus vaikuttaa molempien vanhemmuuteen, tehden ”normaalin vanhemmuuden” vaikeaksi toteuttaa (emt). Vanhemmat kokivat usein myös, että toinen vanhempi ei kunnioittanut heitä joko jättäen heidän huolensa huomiotta tai syyttäen heitä liiallisesta puuttumisesta kasvatukseen. Toisen vanhemman liika puuttuminen saatettiin myös tulkita epäkunnioituksena, vihamielisenä tai häirintänä.

Kolme tekijää ylläpitävät konflikteja yhteisvanhemmuudessa; eroava vanhemmuuden tyyli, huoli toisen vanhemman kyvystä huolehtia lapsista sekä aiempi etäinen suhde lapseen. Myös potentiaalinen uusi parisuhde voi vaikuttaa konfliktin jatkumiseen. Konflikteja eskaloivat tekijät liittyvät erityisesti halveksuntaan vanhempien kesken, sillä se yleensä johtaa kommunikaation ja informaation jakamisen puutteeseen tai puolustavaan ja hyökkävään kommunikaatiotyyliin. Toinen tekijä, jonka havaittiin eskaloivan konflikteja, on addiktioiden, mielenterveysongelmien tai väkivallan esiintyminen. Kolmantena konflikteja eskaloivana tekijänä tunnistettiin ulkopuolisten

tekijöiden vaikutus, kuten tuomioistuimen ja lakimiesten tuleminen osaksi tilannetta. (Francia ym. 2019, 17–18).

Edellä mainitsemani katsaustutkimus käsittelee eurooppalaista, yhdysvaltalaisista ja australialaista tutkimusta, mutta samat teemat ovat tunnistettavissa myös suomalaisessa kontekstissa. Vaikeat eroriidat ovat puhututtaneet myös suomalaisessa ammatillisessa keskustelussa viime vuosina (Muukkonen & Vaitomaa 2021). Francian ja kumppanien tutkimus havainnollistaa mielestäni hyvin positiivisen ja toimivan yhteisvanhemmuuden rakentamisen vaikeutta ja vanhempien alentunutta kykyä reflektoida toisen tarkoitusperiä. Eli toisin sanoen, mentalisaatiokyky erotilanteissa heikkenee, varsinkin jos ero on ollut vaikea ja riitaisa. Yhteisvanhemmuus on lähtökohtaisestikin haaste; eroon ja aiempaan parisuhteeseen liittyvät negatiiviset tunnekokemukset voivat siirtyä eron jälkeiseen tilanteeseen ja tehdä yhteistyöstä vaikeaa ilman ulkopuolista interventiota. Tästä syystä vanhemmat usein tarvitsevat yleensä jonkinlaista ulkopuolista tukea toimivan ja positiivisen yhteisvanhemmuuden rakentamiseksi. Tuen tarve korostuu ja lisääntyy varsinkin tilanteissa, joissa vanhempien välit ovat kärjistyneet ja riitaisat.

2.3 Eropalvelut ja erotyöskentely

Eroamisen käytäntöjä ja eropalveluja on vertailtu kansainvälisesti erilaisten perhekultuurien ja hyvinvointijärjestelmien näkökulmista (Kääriäinen ym. 2012). Suomalaisessa yhteiskunnassa korostuu moderni ”valtiokeskeinen” perhekäsitys, joka eroaa usein keskieuropalaisesta konservatiivisemmasta ”yhteisökeskeisestä” perhekäsityksestä. Suomessa perhepoliittiset linjaukset tukevat äitien työssäkäyntiä, kun taas esimerkiksi Saksassa perhepolitiikassa korostuu pyrkimys tukea äitien kotiin jäämistä lasten kanssa. Eroamiskäytännöissä suomalainen moderni perhekäsitys näkyy siinä, että eroon suhtaudutaan luonnollisena osana ihmiselämän kokemusta ja vanhempien yhteistyötä, ja yhteistä huoltajuutta erossa korostetaan. Kun taas esimerkiksi naapurissamme Virossa on tyypillisempää korostaa perinteisen

perhemallin mukaisesti eroa poikkeuksena normista, jossa korostuvat selkeä vanhempien välisen yhteyden katkeaminen myös vanhemmuudessa, ja lasten huoltajuuden siirtyminen yleensä äideille ja isien vieraantuminen perhe-elämästä. (Kääriäinen ym. 2012; Kraav ym. 2012.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa perhepoliittisia päätöksiä ja palveluja on jo 1980-luvulta ohjannut keskittyminen lapsen oikeuteen, hyvinvointiin ja oikeuteen tulla kuulluksi erotilanteessa, sekä yhteishuoltajuuden ihanne, joka tuli näkyväksi 1983 säädetyssä laissa lapsen huolto- ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Yleisin käytäntö siitä asti on ollut, että vanhempien odotetaan pystyvän sopimaan ja neuvottelemaan keskenään lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. (Kuronen 2003, 115; Kääriäinen ym. 2012, 103–105; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019). Suurin osa vanhempien vahvistamista sopimuksista nykypäivänä ovat yhteishuoltosopimuksia: vuoden 2022 tilastoiduista huoltosopimuksista 76 prosenttia (THL 2023). Erotilanteessa suomalainen lainsäädäntö siis perustuu lähtökohtaisesti yhteisvanhemmuuden ajatukseen.

Suomessa lapsen tapaamisia ja huoltajuuksia voidaan määrätä vain oikeusteitse. Muilla tahoilla ei ole valtuuksia laillisesti päättää lapsen tapaamisista ja huoltajuuksista. Lastenvalvojalla tehdyt tapaamissopimukset ovat lain silmissä vanhempien keskenään tekemiä, sosiaaliviranomaisen vahvistamia sopimuksia. Mikäli vanhemmat eivät kuitenkaan pääse keskenään yhteisymmärrykseen tapaamisista ja huoltajuudesta, vanhemmat saattavat päätyä hakemaan huoltajuus- ja tapaamisjärjestelyistä kärjäoikeuden päätöstä. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019; Kuronen 2003, 115.) Suurin osa eronneista vanhemmista kykenee neuvottelemaan vanhemmuudesta ja huoltajuudesta yhdessä, mutta osa vanhemmista päätyy pitkittyneisiin konflikteihin eron jälkeen. On arvioitu, että noin 5 prosenttia eronneista vanhemmista päätyy selvittämään huoltajuusasioita kärjäoikeudessa (Sovittelumenettely on mullistanut kärjäoikeuksien huoltokiistat 2021). Tutkimuksissa on todettu, että kärjäoikeustaistelut usein pitkittävät ja vaikeuttavat vanhempien välisiä konflikteja (esim. Gulbrandsen ym. 2018; Treloar 2018; Francia ym. 2019).

Julkisissa palveluissa on todettu vahva tarve eron jälkeiselle työskentelylle ja erityisesti eron jälkeiselle vanhemmuuden työskentelylle. Riitaisa erovanhemmuus kuormittaa useita sosiaali- ja terveystalvija ja usein ammattilaiset kokevat, että heillä ei ole tarpeeksi resursseja, työkaluja tai osaamista erokonfliktien parissa työskentelyyn (esim. Saini ym. 2012; Sudland 2019). Lain määrittelemiä eropalveluita ovat perheasioiden sovittelu, josta on säädetty avioliittolaissa (411/1987) sekä lastenvalvojan palvelut, josta säädetään sosiaalihuoltolaissa (292/2016). Tämän lisäksi kasvatus- ja perheneuvoloissa tarjotaan yleensä sovittelun lisäksi keskustelutukea eroon sekä eron jälkeiseen vanhemmuuteen. Lisäksi seurakunnat järjestävät maksutonta perheneuvontaa, johon kuuluu eronjälkeinen sovittelu. Sovittelutyöskentelyä on myös jonkin verran yksityisellä sektorilla tarjolla yksityisten ammatinharjoittajien toimesta. (Kääriäinen ym. 2012, 111.) Kolmannella sektorilla on lisäksi useita eropalveluita, kuten esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton apua eroon- chat, erotukihenkilötoiminta sekä eroinfo-puhelinpalvelu sekä eron ensiapupiste, ja muuta erilaista neuvonta- ja vertaistukiryhmätoimintaa (Ensi- ja turvakotien liitto n.d.). Tutkimuksissa näkyy, että eroriidat ovat haastava kenttä palveluille. Usein eroavien vanhempien ja lasten elämäntilanteiden kompleksisuus jää palveluissa tunnistamatta. (Kääriäinen ym. 2009, 13; Mattila-Aaltola ym. 2012; Autonen-Vaaraniemi 2019, 363) Eropalveluita Suomessa on kritisoitu sektoroituneiksi ja tuen saaminen vaihtelee eri puolilla Suomea (emt.).

Eron parissa työskentelevien ammattilaisten työtä tutkivaa kotimaista tutkimusta löytyy muun muassa Autonen-Vaaraniemen (2019) tutkimus eron parissa työskentelevien eri alan ammattilaisten asemoitumisesta vanhemmuuteen ja vanhemmuuteen liittyvistä kehyksistä. Eri ammattiryhmiltä löytyi samankaltaisia kehyksiä vanhemmuudesta erossa huolimatta erilaisesta osaamisesta. Erotyötä tekevät ammattilaiset orientoituvat kaikki tarkastelemaan erotilanteita ennen kaikkea lapsen edun ja parhaan kautta, joka nähdään työskentelyä ohjaavana periaatteena ja johon myös lainsäädäntö ohjaa. Tutkimuksessa todetaan, että sen tulokset tukevat näkemystä moniammatillisen, organisaatorajat ylittävän erotyön kehittämistä (emt., 363, 371–375).

Kansainvälinen tutkimus käsittelee pitkälti sovitteluiden, terapeuttisten ohjelmien ja eroauttamisen interventioiden tutkimusta (esim. Hahn & Kleist 2000; Mcintosh ym. 2008). Tutkimuksissa korostuu erityisesti sovittelutyön merkitys vaikuttavana erotyön muotona (Strouse & Roehrle 2011, 18) ja toisaalta monialaisen osaamisen ja työskentelyn tarpeellisuus (esim. Hahn & Kleist 2000; Mcintosh ym 2008; Francia ym. 2019). Erotyön ammattilaisten työskentely vaatii monipuolista tietopohjaa, jossa juridinen, psykologinen ja sosiaalinen tieto yhdistyvät kykyyn työskennellä kärjistyneiden tunteiden ja ristiriitaisen tiedon keskellä.

2.4 Perheasioiden sovittelu

Sovittelulla käsitteenä viitataan yksinkertaisimmallaan konfliktin ja riita-asioiden ratkaisun muotoon, jolla voi olla erilaisia teoreettisia suuntauksia, ja joka toimii usein vaihtoehtona tuomioistuinmenettelylle. Perheasioiden sovittelu on yksi sovittelutyön muoto, joka Suomessa on lainsäädännöllä säädeltyä ja lain mukaan tarkoitettu perheessä esiintyvien konfliktien ratkaisuun (Ervasti & Attias 2022; Avioliittolaki 411/1987). Lain mukaan sovittelu on määritelty laajemmin avuksi perheen ristiriitojen ratkaisuun, mutta käytännössä kuitenkin, kun puhutaan perheasioiden sovittelusta, yleensä tarkoitetaan vanhempien huoltajuus- ja tapaamiskiistojen ratkaisuun liittyvää työskentelyä. Käytössä on myös termi ”perhesovittelu”, jolla kuitenkin viitataan laajemmin ja epätarkemmin sovitteluun asioissa, jotka liittyvät jollain tapaa perhesuhteisiin. Esimerkiksi perinnönjakoon liittyviin riitoihin voidaan soveltaa perhesovittelua. Tätä termiä ei yleensä käytetä erovanhempien välisten riita-asioiden sovittelutyöskentelystä. (Ervasti & Attias 2022.)

Sovittelutyöskentely Suomessa alkoi kehittyä erityisesti sodan aikaan, jolloin avioerojen määrä tuplaantui. Sovittelusta tuli pakollinen osa avioeroprosessia. Tuolloin sovittelutyöskentelyn pyrkimyksenä oli yhteiselämän jatkaminen. Kuusikymmentä luvulta sovittelutyöskentelyn fokus siirtyi lasten hyvinvointiin ja laissa määriteltiin, että sovittelijoiden tulee työskentelyssään kiinnittää erityistä huomiota alaikäisten lasten

asemaan erossa. Vuonna 1988 avioliittolakia uudistettiin nykyiseen muotoonsa. Siinä sovittelu muutettiin vapaaehtoiseksi ja keskittyminen lasten oikeuksiin ja yhteishuoltajuuden näkeminen lapsen parhaana vahvistui ja vakiintui. Sovittelun päämäärä ei enää ollut eron estäminen. (Kääriäinen ym. 2012, 101–103; Castrén ym. 2019; Ervasti & Attius 2022.)

Perheasioiden sovittelutyöskentelystä säädetään avioliittolaissa seuraavasti: *Perheasioiden sovittelijat antavat pyynnöstä apua ja tukea silloin, kun perheessä esiintyy ristiriitoja. Sovittelijat voivat antaa pyynnöstä apua ja tukea myös silloin, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattamisessa ilmenee ristiriitoja (1996/622).* Laki ei siis sinällään määrittele kovin tarkasti perheasioiden sovittelussa käsiteltäviä asioita. Käytännössä sovittelijan taustakoulutuksella ja osaamisella onkin merkittävä rooli siinä, mitä sovittelussa käsitellään ja millä toimintatavoilla (Haavisto ym. 2014, 11–12.)

Suomessa ei ole laillisesti määriteltyjä pohjakoulutuksia sovittelijoille eikä sovittelun sisällölle. Useimmiten sovitteluja tekevät lapsiperheiden parissa työskentelevät ammattilaiset kuten lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät, lastenvalvojat, kasvatus- ja perheneuvolan sosiaalityöntekijät ja psykologit sekä perheterapeutit. Tämän lisäksi evankelisluterilaisen kirkon perheasiainneuvontakeskusten perheneuvojat ovat saaneet laillisen erityisluvan tarjota perheasioiden sovitteluja julkisten palvelujen rinnalla.

Perheasioiden sovittelutyötä on pyritty kehittämään ja vakiinnuttamaan erityisesti Fasper-sovittelumenetelmän kehittämisen ja koulutusten avulla (Mattila-Aaltola ym. 2012; Haavisto ym. 2014). Fasper-sovittelu perustuu konfliktiteoreettiseen fasilitatiiviseen sovittelukäytäntöön, joka on mukautettu huoltajuus- ja eroriitojen parissa työskentelyyn (emt.; Mattila-Aaltola ym. 2012; Ervasti & Attius 2022). Kaikilla perheasioiden sovitteluja tekeillä ammattilaisilla ei kuitenkaan välttämättä ole Fasper- tai muuta sovittelukoulutusta taustalla, vaan he käyttävät usein muuta omaamaansa teoriaosaamista hyödykseen sovittelutyössä, esimerkiksi erilaisia terapiakoulutuksia. Suomessa perheasioiden sovittelun teoreettinen tausta perustuu kuitenkin Fasper-

hankkeen myötä fasilitatiivisen sovittelun viittekehukseen, jossa painotetaan vanhempien omia kykyjä sopia asioista keskenään sovittelijoiden pyrkiessä tukemaan vanhempien toimijuutta. Suomalaisessa sovittelun kentässä nähdään fasilitatiivisuuden olevan kaiken sovittelun ytimessä, huolimatta teoreettisesta suuntauksesta. Muut perhesovittelun teoreettiset lähestymistavat, jotka kansainvälisesti ovat merkittäviä, kuten transformatiivinen, narratiivinen tai terapeuttinen lähestymistapa, eivät ole Suomessa juurikaan käytössä. (Ervasti & Attius 2022.)

Perheasioiden sovittelun järjestäminen ja käytännöt sovittelutyöskentelyn tarjoamiselle vaihtelevat paikkakunnittain. Välillä sovittelutyön ja muun keskusteluavun ja neuvontatyön raja on ollut häilyvä ja sovittelutyö on hävinnyt muun keskustelu- ja terapeuttisten tukipalveluiden sisään (Haavisto ym. 2014). Tähän on kuitenkin 2010-luvun jälkeen ja Fasper-hankkeen myötä tullut muutosta, ja eri kunnilla on ollut pyrkimys selkeyttää perheasioiden sovittelutyötä muusta ero- ja keskustelutukityöskentelystä. (Emt.) Käytännössä kuitenkin eri instanssit tekevät työtä edelleen hieman eri tavoilla. Hyvinvointialueiden perustamisen myötä on tullut yleisemmäksi käytännöksi keskittää perheasioiden sovittelu perheoikeudellisten palvelujen alaisuuteen, josta sovittelutyötä koordinoidaan. Käytännössä sovitteluosaaminen löytyy useiden eri sosiaalipalveluiden sisältä, kuten esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvoloista ja lastensuojelun ja lapsiperhepalveluiden yksiköistä.

Perheasioiden sovittelun rinnalla on olemassa asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu, joka on tuomioistuimen tarjoama vaihtoehto huoltoriidan oikeudenkäynnille. Se on tarkoitettu, kun muut eropalvelut eivät ole tarjonneet riittävää apua, ja on vaihtoehto silloin, kun vanhemmat ovat jo hakeutuneet käräjäoikeuteen. Sen tarkoitus on olla vaihtoehto oikeudenkäynnille. Se eroaa perheasioiden sovittelusta siinä, että sovittelijana toimii perheasioihin perehtynyt tuomari, jolla on avustajana vanhemmuuden ja lapsen kehitykseen perehtynyt asiantuntija, yleensä sosiaalityöntekijä tai psykologi. Asiantuntija-avusteisessa sovittelussa vanhemmat saavat tukea sekä juridisten että psykologisten eron liittyvien asioiden ratkaisuun. Rakenteeltaan asiantuntija-avusteinen sovittelu on samankaltaista kuin perheasioiden

sovittelu eli vapaamuotoista keskustelua. (Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen ... 2013; Haavisto ym. 2014.)

Sovittelun toimivuudesta erityisesti huoltajuuteen ja tapaamisoikeuksiin liittyvissä kiistoissa on merkittävää kansainvälistä todistusaineistoa (Strouse & Roehrl 2011, 18). Erosovittelua käsittelevissä kansainvälisissä tutkimuksissa viimeisten 30 vuoden aikana on vahvaa näyttöä siitä, että sovittelutyö on vaikuttavaa ja usein sillä saavutetaan parempia tuloksia ja sopimuksia kuin pelkillä oikeudenkäynnin kautta tehdyillä neuvotteluilla. Sovittelun on myös todettu vaikuttavan positiivisesti vanhempien väliseen kommunikaatioon ja yhteistyöhön huoltajuudessa. Sovittelun on myös huomattu vaikuttavan vanhempien parempaan tietoisuuteen lastensa tarpeista ja näin vaikuttavan positiivisesti vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointiin. (Hahn & Kleist 2000; Emery ym. 2005; Shaw 2010.)

Sovittelijan työn sisällöstä säädetään avioliittolaissa seuraavasti: *Sovittelijan tulee pyrkiä saamaan aikaan luottamuksellinen ja avoin keskustelu perheenjäsenten välillä. Hänen tulee pyrkiä saamaan aikaan yhteisymmärrys siitä, miten perheessä esiintyvät ristiriidat voidaan ratkaista kaikkien asianosaisten kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Sovittelijan tehtävänä on erityisesti kiinnittää huomiota perheeseen kuuluvien alaikäisten lasten aseman turvaamiseen. Sovittelijan on avustettava asianosaisia sopimusten tekemisessä sekä muissa ristiriitojen ratkaisemiseksi tarpeellisissa toimenpiteissä. (Avioliittolaki 411/1987.)*

Sovittelu, niin kuin muukin ihmisten parissa tehtävä työ, sisältää kompleksisia prosesseja ja monet tekijät vaikuttavat siihen, saavutetaanko sovittelulla toivottuja tuloksia. Sovittelun vaikuttavia tekijöitä on vielä toistaiseksi tutkittu niukasti. Gale ja kumppanit (2002) huomasivat tutkimuksessaan, että keskeisiä mahdollisia vaikuttavia tekijöitä sovittelussa olivat sovittelun rakenne ja sen organisointi, sovittelijan proaktiivisuus ja reagointi asiakkaiden tunnereaktioihin ja ilmaisuihin sovittelutilanteessa sekä olennaisten konkreettisten yksityiskohtien tunnistaminen ja niiden esiintuominen lyhytaikaisesta ja pitkäaikaisesta näkökulmasta kun keskustellaan huoltajuuden käytännön- ja sopimusasioista.

Sovittelutyöskentelyssä voi olla haastavaa sovittelijaroolin ja oman muun ammattiroolin sekoittuminen, sillä sovittelijoina toimivalla voi olla ammattitaustana sovittelutyöstä poikkeava rooli, esimerkiksi lastensuojelullisessa työssä (Haavisto ym. 2014, 49). Erityisesti fasilitatiivisella ja mm. Fasper-työskentelyyn liittyvällä työotteella työskentelevät sovittelijat saattavat kokea, että sovittelijan roolissa ei kuulu olla terapeutin lähestymistapa tai ”kaivella tunteita” (emt). Toisaalta jonkinlaista tunnetyöskentelyä sovittelutyössä kuitenkin olisi hyvä tehdä, sillä emotionaalisten reaktioiden käsittely on tuloksellisen sovittelutyön kannalta tärkeää (Gale ym. 2002). Sovittelu ei kuitenkaan ole varsinaisesti terapiatyötä vaan oma ihmistyön muotonsa, jolla on omia taustateorioitaan, mutta se hyötyy terapeuttisista elementeistä ja tunnetyöskentelystä osana sen vaikutusmekanismeja. Tutkimus vahvistaa terapeuttisten menetelmien hyödyllisyyden erotyöskentelyssä, varsinkin kun halutaan ehkäistä pitkittyneitä eroriitoja ja auttaa vanhempia sopeutumaan eron jälkeiseen tilanteeseen paremmin (Strouse & Roehle 2011).

Perheasioiden sovittelussa on suomalaisessa kontekstissa nähtävissä elementtejä ratkaisukeskeisistä ja sopimukseen tähtäävistä kuin myös muutokseen ja kasvuun tähtäävistä lähestymistavoista. Perheasioiden sovittelussa on niin restoratiivinen ulottuvuus kuin myös vanhempien sisäisiä malleja muuttamaan pyrkivä työskentelytapa, jota mielestäni voisi luonnehtia myös terapeuttisia lähestymistapoja hyödyntäväksi. Nämä molemmat näkökulmat elävät yhtä aikaa ja ne eivät sulje toisiaan pois. Nykyaikana perheasioiden sovittelussa ammennetaan myös neuropsykologisesta tutkimuksen piiristä ymmärrystä vanhempien toiminnasta erokonflikteissa. Esimerkiksi hermoston toimintaan perustuva sietoikkunan käsite muun muassa taustoittaa useita tekniikoita, joissa tähdätään keskustelun ja osapuolien rauhoittamiseen. (Ervasti & Attias 2022.)

Perinteisesti perheasioiden sovittelua tekevässä ammattikunnassa on korostuneesti paljon sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityön rooli huoltoriitatyöskentelyssä on historiallisesti aina ollut merkittävä. Suurin osa sovittelijoina toimivista henkilöistä on koulutustaustaltaan sosiaalityöntekijöitä ja prosentuaalisesti suurin osa sovittelua tekevästä sosiaalityöntekijöistä toimivat kunnan sosiaalitoimessa. Perheneuvolan

sosiaalityöntekijät ovat toinen merkittävä ryhmä, jotka työskentelevät sovittelijan roolissa. (Haavisto ym. 2014, 12.)

Nykyään perheasioiden sovittelu on monilla hyvinvointialueilla ohjattu perheneuvoloissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden sekä perheoikeudellisissa palveluissa toimivien sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi. Verrattuna muihin sosiaalitoimen tehtäviin, perheneuvolassa korostuvat terapiakoulutukset ja psykososiaalinen keskustelutyö. Tämä myös osaltaan vaikuttaa siihen, että perheneuvolan sosiaalityöntekijät saattavat käyttää laajemmin erilaisia terapeuttisia viitekehyksiä ja tekniikoita fasilitatiivisen sovittelun viitekehyksen rinnalla.

3 MENTALISAATIOTEORIA

3.1 Mentalisaation käsite

Mentalisaatio tarkoittaa laajasti määriteltynä ihmisen kykyä ymmärtää sekä itseään että muita tulkitsemalla mielentiloja, kuten aikeita, tunteita, ajatuksia, uskomuksia, tarkoituksia ja haluja. Mentalisaatiossa keskeistä on itsensä ja muiden ymmärtäminen mielentilojen perusteella, jolla mahdollistetaan merkityksellisten ihmissuhteiden muodostaminen ja sujuva sosiaalinen vuorovaikutus ja viestintä toisten käyttäytymisen ymmärtämisen ja oman käyttäytymisen säätelyn kautta. (Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011; Holtzinger 2020, 22–24.) Ilman mentalisaatiokykyä, emme pystyisi ennustamaan tai ymmärtämään toisten tai omaa käytöstä vaan reagoisimme vain ulkoisesti havaittavaan käytökseen ja sen tuottamiin ärsykkeisiin meissä (Slade 2005, 270—271). Mentalisaatiokyky nähdään enemmän ihmisen kehityksen tuloksena kuin synnynnäisenä piirteenä ja se on keskeinen tekijä sosiaaliselle kehityksellemme. Mentalisaatio voidaan siis nähdä laajana ja perustavanlaatuisena mekanismina ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja oman käytöksemme säätelyssä. Tästä syystä mentalisaation teoriolla on potentiaalia olla käyttökelpoinen teoria monissa eri ihmisten kanssakäymiseen ja toimintaan keskittyvissä konteksteissa, kuten esimerkiksi perheiden ja vanhemmuuden vuorovaikutuksessa.

Mentalisaatiokyky alkaa kehittyä jo varhaislapsuudessa. Siihen vaikuttaa keskeisesti varhaisimmat kiintymyssuhdekokemukset; se, miten lapsen vanhemmat heijastavat ja ymmärtävät lapsen mielentiloja vuorovaikutuksessa. Neurobiologiset tutkimukset viittaavat siihen, että vanhempien mentalisaatiokyky stimuloi lapsen aivojen kehitystä, erityisesti etuotsalohkon, johtaen onnistuneeseen vuorovaikutus- ja jäljittelytaitojen kehitykseen. Vanhempien puutteellinen mentalisaatiokyky, joka voi johtua esimerkiksi vanhemman mielenterveysongelmista, laiminlyönnistä, väkivallasta, poissaolevasta tai epä johdonmukaisesta vanhemmuudesta tai vanhemman omista traumaista, voi estää lapsen kyvyn mentalisoida ja tämä voi johtaa kehityksellisiin puutteisiin. (Fonagy &

Target 1997; Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011; Holtzinger 2020, 22–27.)

Mentalisaatio kehittyy lapsuudesta, mutta se on kyky, joka ei ole staattinen, vaan vaihtelee eri tilanteissa ja elämän osa-alueilla. Esimerkiksi terapeutin mentalisaatiokyky on yleensä vahva suhteessa asiakkaisiin, mutta ei välttämättä ole yhtä korkea esimerkiksi omista perhesuhteista. Tilannetekijät, kuten emotionaalinen stressi, kulttuurilliset tekijät ja sosiaalinen konteksti ja perhesuhteet vaikuttavat mentalisaatiokykyyn. Yksilöiden toiminta voi heijastaa vaihtelevaa mentalisaatiokykyä eri tilanteissa. Voidaan sanoa, että mentalisaatio on dynaaminen prosessi, joka jatkuu läpi koko elämän ja siihen vaikuttavat eri tekijät ja kontekstit. (Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011; Holtzinger 2020, 22—27.)

Mentalisaatio käsitteenä juontaa juurensa psykoterapiasta, kiintymyssuhdeteoriasta, kehityspsykologiasta sekä filosofiasta, ja nykytiedon valossa myös neurotieteen tutkimukset tukevat mentalisaatio-käsitteen teoreettista pohjaa (Slade 2005; Howieson & Priddis 2011). Psykoanalyttisessa koulukunnassa oltiin 30 vuotta sitten kiinnostettu sukupolvien välisen kiintymyssuhteen turvallisuuden siirtymisestä, ja siellä ensimmäistä kertaa esiintyi reflektiivisen funktion käsite (Katznelson 2014; Camoirano 2017.) Mentalisaatiota mitataan reflektiivinen kyky tai funktio (reflective function, RF) nimisellä käsitteellä, joka on mentalisaatiota vaativien mielen toimintojen operatiivinen yksikkö.

Reflektiivistä funktiota käytetään mittaamaan mentalisaatiokyvyn eroja yksilöiden välillä. Reflektiivinen funktio on erityisesti käytössä psykologian tutkimuksessa, jossa käytetään standardisoituja kyselylomakkeita, joilla tilastollisesti mitataan mentalisaatiokykyä reflektiivinen funktio -määrettä mittaamalla. Reflektiivinen funktio on psykoanalyttisen mentalisaatio-käsitteen ja kiintymyssuhdeteorian tutkimuksen sisällä vakiintuneiden empiiristen käytäntöjen tulos. Suurin osa mentalisaatiokykyä käsittelevästä tutkimuksesta tutkii nimenomaan reflektiivisen funktion esiintymistä. Reflektiivisen funktion mittaria käytetään myös lapsi-vanhempi kiintymyssuhteen, psykopatologian ja psykoterapian tutkimuksissa. Mentalisaation teoriaa on keskeisesti

tutkittu ja kehitetty reflektiivinen funktio-käsitteen mittaamisen kautta. (Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011; Katznelson 2014; Camoirano 2017; Holtzinger 2020, 26.)

Mentalisaation tutkimuksen voi nähdä lähteneen liikkeelle Fonagyn ja kumppaneiden (1991a; 1991b) klassikkotutkimuksesta, jonka keskeinen löytö oli vahva korrelaatio vanhemman reflektiivisen funktion ja lapsen kiintymyssuhteen turvallisuuden välillä (Fonagy ym 1991b; Steele & Steele 2008; Katznelson 2014; Camoirano 2017). Tämän tutkimuksen lähtöoletuksena oli, että vanhemman kyky nähdä ja ymmärtää lapsi omana erillisenä psykologisena yksikkönä, jolla on oma mieli, ja pystyä virittymään lapsen mielentiloihin, olisi keskeinen tekijä lapsen kiintymyssuhteen turvallisuuden muodostumisessa. Tutkimus osoitti vahvaa korrelaatiota kyvyn reflektoida omaa menneisyyttään sekä lapsen turvallisen kiintymyksen välillä ja vahvasti alkuperäistä hypoteesia. Fonagy ja kumppanit päättelivät, että kyky ymmärtää omia ja toisen mielentiloja perustuu varhaiseen lapsi-vanhempi suhteeseen ja lapsen kokemukseen siitä, että vanhempi pystyy tunnistamaan lapsen mielentiloja ja tämä kokemus luo pohjan lapsen omalle mentalisaatiokyvylle. (Fonagy ym. 1991a; 1991b; Katznelson 2014; Camoirano 2017.)

Reflektiivistä funktiota mittaavat kyselyt on todettu ajan myötä korkeaksi reliabiliteetissa ja stabiiliudessa. Ennen pitkään reflektiivinen funktio operationalisoitiin myös aikuisen reflektiiviseksi funktioksi, jossa keskityttiin vanhempien kykyyn mentalisoida suhdettaan lapsiinsa. Aikuisen reflektiivinen funktio keskittyy mittaamaan yksilön kykyä reflektoida omia lapsuuden kokemuksiaan. (Slade 2005; Katznelson 2014; Camoirano 2017.)

Fonagyn ja kumppanien (1991a, 1991b) urauurtavan tutkimuksen jälkeisenä vuosikymmenenä mentalisaation ja reflektiivisen funktion tutkimus suuntasi mentalisaatiokyvyn tutkimuksessa enemmän kohti aikuisen reflektiivisen kyvyn tutkimusta psykopatologiassa (Katznelson 2014). Reflektiivistä funktiota ja sitä kautta mentalisaatiota on tutkittu erityisesti epävakaan persoonallisuushäiriön kehityksessä ja hoidossa (Fonagy ym.1996; Fonagy & Target 2000; Fonagy ym. 2002; Bateman &

Fonagy 2010; Fonagy & Bateman 2006; Choi-Kan & Gunderson 2008; Bateman & Fonagy 2009; Fonagy & Luyten 2009). Teoreettisesti epävakaan persoonallisuushäiriön muodostuminen on käsitetty mentalisaatiokyvyn estymisenä reaktiona lapsuuden kaltoinkohteluun (emt.). Myös muita tutkimuksia epävakaan persoonallisuushäiriön omaavien potilaiden matalasta reflektiivisestä kyvystä on tehty mm. epävakaan persoonallisuushäiriön psykoterapian tutkimuksessa (Levy ym. 2006; Fischer-Kern ym. 2010; Gullestad ym. 2012).

Reflektiivistä funktiota on tutkittu muun muassa depressiossa (Esim. Müller ym. 2006; Karlsson ym. 2006; Taubner ym. 2011; Fischer-Kern ym. 2013) paniikkihäiriöissä (Rudden ym. 2006), syömishäiriöiden osalta (esim. Fonagy ym. 1996; Ward ym. 2001; Pedersen ym. 2012) psykooseissa (Macbeth ym. 2011), rikollisen käytöksen ja psykopatian ja agression yhteydessä (Levinson & Fonagy 2004; Taubner ym. 2013) sekä autismin yhteydessä (Taylor ym. 2008). (Ks. myös Katznelson 2014; Camoirano 2017.)

Reflektiivistä funktiota ja sen relevanssia on tutkittu myös suhteessa psykoterapiaan ja sen rooliin psykoterapeuttisessa prosessissa (esim. Müller ym. 2006; Levy ym. 2006; Karlsson ym. 2006; Vermote ym. 2010; Taubner ym. 2011; Gullestad ym. 2012) Mentalisaatiota pidetään mahdollisena keskeisenä muutoksen mekanismina psykoterapiassa (Choi-Kan & Gunderson, 2008, 1; Katznelson 2014; Holtzinger 2020). Reflektiivistä funktiota on tutkittu myös mielenterveyden ammattilaisten osalta, sillä ammattilaisen oman mentalisaatiokyvyn nähdään olevan tärkeä nimenomaan terapeuttisessa työssä (esim. Diamond ym. 2003; Trowell ym. 2006; Rizq & Target 2010).

Alun perin epävakaan persoonallisuushäiriön hoitoon on kehitetty tutkimusnäyttöön perustuva hoitomuoto nimeltään Mentalization-Based Treatment (MBT), joka parantaa tunnesäätelyä ihmisillä, joilla on epävakaata persoonallisuushäiriötä lisäämällä heidän reflektiivistä kykyään (Bateman & Fonagy 2010). Näyttö on osoittanut, että MBT:llä on samantyyppiset tulokset kuin dialektisella käyttäytymisterapialla, joka on nykyinen johtava hoitomuoto epävakaan persoonallisuushäiriön hoidossa (emt; Swenson & Choi-kan 2015). MBT:ta on laajennettu ja sovitettu ja sitä käytetään tällä hetkellä useilla

kliinisillä aloilla, mukaan lukien kriiseissä toimivat ammattilaiset, syömishäiriöt, koulupohjaiset yhteisöt, perheet ja korkean riskin vanhempi-vauva-parit. MBT voidaan sovittaa laajasti eri kliinisten alojen kirjoon, kuten masennukseen, posttraumaattiseen stressihäiriöön, syömishäiriöihin ja persoonallisuushäiriöihin, koska mentalisaatiokyky voidaan nähdä psykopatologian perustana. (Bateman & Fonagy 2008; Choi-Kan & Gunderson, 2008; Holtzinger 2020, 29–30.) Olen edellä tarkastellut mentalisaation tutkimuksellista historiaa ja taustaa yleisesti. Seuraavassa luvussa keskityn avaamaan nimenomaan vanhemmuuden mentalisaatiokyvyn taustaa ja tutkimusta.

3.2 Mentalisaatio vanhemmuudessa

Mentalisaation tutkimus vanhempi-lapsisuhteessa lähti kiinnostuksesta tutkia ja ymmärtää kiintymyssuhteen ylisukupolvista periytymistä ja laajeni tutkimuksessa ennen pitkään tutkimaan mentalisaatiota vanhemmuudessa laajemmin (Grienenberger ym. 2005; Steele & Steele 2008; Rosenblum ym. 2008). Fonagy ym. (2016) toteaa, että yleinen reflektiivinen funktio ei välttämättä korreloi vanhemmuuden reflektiivisen funktion kanssa. Toisin sanoen, hyvä yleinen mentalisaatiokyky ei automaattisesti tarkoita korkeaa mentalisaatiokykyä lapsi-vanhempisuhteessa, sillä mentalisaatiokyky vaihtelee eri vuorovaikutussuhteissa. Slade ja kumppanit (2005) esittelivät tutkimuksessaan käsitteen vanhemmuuden reflektiivinen funktio (parental reflective function, PRF), joka keskittyy mittaamaan nimenomaan vanhemman kykyä mentalisoida itseään ja lastaan. Vanhemman reflektiivinen funktio on nimenomaan vanhempi-lapsisuhdetta spesifisti mittaava. Fonagy ja kumppanit (1991) osoittivat jo tutkimuksessaan, että vanhemman mentalisaatiokyvyllä on vaikutusta lapsen kiintymyssuhteeseen. Tämän tutkimuksen rajoitus on kuitenkin se, että se perustui AAI-kyselyyn, joka arvioi vanhempien mentalisaatiokykyä suhteessa siihen, pystyvätkö he reflektoimaan omaa lapsuuttaan, eikä niinkään vanhemman kykyä mentalisoida suhteessa omaan lapseensa. (Slade ym. 2005; Katznelson 2014; Camoirano 2017.)

Myöhemmin erilaisia mittareita on kehitetty mittaamaan nimenomaan vanhemmuuden reflektiivistä funktiota ja useat tutkimukset ovat käyttäneet niitä

tarkastellakseen vanhemmuuden reflektiivistä funktiota eri konteksteissa. Camoirano (2017) ja Katznelson (2014) tarkastelevat vanhemmuuden reflektiivisestä funktiosta tehtyä tutkimusta kirjallisuuskatsauksissaan. Tutkimusten kokonaisuus vahvistaa sen, että reflektiivisellä funktiolla on erityisen tärkeä rooli vanhemman hoivan laadussa ja lapsen kiintymyssuhteen muodostumisessa (ks. esim. Slade 2005; Kelly ym. 2005; Schechter ym. 2008; Rosenblum ym. 2008 Borelli ym. 2012; Stacks ym. 2014). Tutkimukset tukevat myös äidin mentalisaatiokyvyn merkitystä lapsen tunnesäätelyn kehittämisessä (ks. esim. Esbjørn ym. 2013; Heron-Delaney ym. 2016; Smaling ym. 2016). Nämä tutkimukset viittaavat siihen, että reflektiivinen funktio voisi olla keskeinen mekanismi kiintymyssuhteen ylisukupolvisessa periytymisessä (Fonagy & Target 1997; Fonagy & Target 2005; Katznelson 2014).

Mentalisaatiopohjaisten kliinisten interventioiden ja niiden vaikuttavuuden tutkimukset osoittavat myös, että mentalisaatiopohjainen työskentely on tehokasta parantamaan äidin mentalisaatiokykyä ja äiti-lapsisuhdetta. (ks. esim. Pajulo ym. 2006; Suchman ym. 2008; 2010; Baradon ym. 2008; Sadler ym. 2013; Fonagy ym. 2016; Sealy & Glovinsky 2016.) Erityisesti korkean riskin vanhemmuudessa, jossa vanhemmat ovat haavoittuvassa asemassa esim. mielenterveyden haasteiden, tai oman lapsuuden vaille jäämisen vuoksi, hyvä mentalisaatiokyky voi toimia suojaavana tekijänä lapsen kehityksen kannalta (esim. Fonagy ym. 2002; Schechter ym. 2006).

Tutkimukset osoittavat, että mentalisaatiokyky parantaa vanhemmuuskäyttäytymistä (Kelly ym. 2005; Rosenblum 2008; Camoirano 2017; Holtzinger 2020), mm. vaikuttaa äitiyden sensitiivisyyteen (Rosenblum ym. 2008; Ensink ym. 2016), parantaa vanhemmuuden hoivaa (Suchman ym. 2010) sekä parantaa vanhemman kykyä kestää lapsen tyytymättömyyttä (Rutherford ym. 2013). Isän mentalisaatiokyky tutkimuksessa liitetään isän parantuneeseen toimijuuteen, perhedynamiikkaan ja lapsen positiiviseen sosioemotionaaliseen kehitykseen (Cooke ym. 2017).

Vanhempien mentalisaatioon keskittyvää tutkimusta on vielä vähän, suurin osa tutkimuksista keskittyy äidin ja vauvojen tai pienten lasten kiintymyssuhteeseen ja äidin mentalisaatiokykyyn suhteessa lapseen erilaisissa konteksteissa. Esimerkiksi

tutkimus isän mentalisaatiokyvystä on vielä vähäistä. Ei myöskään ole tutkittu vanhemman oman lapsuuden reflektointikyvyn vaikutusta mentalisaatiokykyyn suhteessa omaan lapseen (Camoirano 2017). Mentalisaation havaitseminen myös pelkästään verbaalisia keinoja käyttämällä saattaa olla liian rajoittunut tapa mitata mentalisaatiota ylipäätään (Shai & Belsky 2011). Kehollisempi lähestymistapa, jossa tutkitaan vanhemman kykyä implisiittisesti kehonkielen kautta ymmärtää lapsen mielen tiloja, voisi tuoda mentalisaatioprosessin kokonaisemmin ja onnistuneemmin näkyviin (emt). (Ks. myös Katznelson 2014; Camoirano 2017.)

Tutkielmani aiheen kannalta erityisen mielenkiintoista on vanhempien keskinäistä mentalisaatiokykyä koskeva tutkimus ja tutkimus mentalisaatiosta yhteisvanhemmuudessa. Reflektiivisen funktion vaikutusta yhteisvanhemmuuteen on tutkittu vähemmän, mutta on alustavaa näyttöä siitä, että reflektiivinen funktio voisi olla merkittävä tekijä yhteisvanhemmuudessa (Philipp 2012; Marcu ym. 2016; Shai ym. 2017; Jessee ym. 2018; Holtzinger 2020). Vanhempien kyky reflektoida ja ymmärtää omia ja toistensa mielentiloja voi vaikuttaa heidän vuorovaikutukseensa ja siten heidän yhteisvanhemmuutensa laatuun (Holtzinger 2020).

Tutkimus mentalisaatiosta yhteisvanhemmuudessa voi antaa meille merkittävää tietoa erilaisten vanhemmuuden tukiohjelmien kehittämistä varten. Holtzingerin (2020) tutkimus yhteisvanhemmuuden ja reflektiivisen funktion suhteesta vahvistaa näyttöä siitä, että korkea reflektiivinen funktio vaikuttaa suoraan ja positiivisesti yhteisvanhemmuuteen. Holtzingerin (2020, 91–92) näkemys on, että reflektiivisen funktion voi liittää yleisesti positiiviseen kehitykseen ihmissuhteissa ja siksi se sopii käytettäväksi laajasti erilaisten hoitotulosten parantamisessa. Mentalisaatiopohjaisia ohjelmia yhteisvanhemmuuden interventioiksi ja parantamiseksi on jo kehitetty (Keaveny ym. 2012; Hertzmann ym. 2016).

3.3 Erovanhemmuus ja mentalisaatiokyky

Tutkimusta mentalisaatiokyvystä erovanhemmuudessa on erittäin niukasti. Edellisessä kappaleessa käsittelemäni mentalisaation tutkimus vanhemmuudessa kuitenkin ehdottaa, että mentalisaatiokyky on keskeinen tekijä erilaisissa perhesuhteissa. Alustavat tutkimukset osoittavat, että yhteisvanhemmuudessa mentalisaatiokyky on yksi yksittäinen tärkeä tekijä perhesuhteiden parantamisessa ja vahvistamisessa (Jessee 2018; Holtzinger 2020). Yhteisvanhemmuuden käsite sisältää myös erovanhemmuuden. Mentalisaatiokyky liittyy osaksi ihmisyyttä ja ihmisten välistä vuorovaikutusta perustavanlaatuisella tavalla, joten se vaikuttaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa laajalla kirjolla, kuten aiemmissa luvuissa käsittelemäni mentalisaation käsitteen ja tutkimushistorian tarkastelu osoittaa.

Holtzingerin (2020) yhteisvanhemmuuden mentalisaatiokykyä käsittelevässä tutkimuksessa todetaan, että korkea mentalisaatiokyky parantaa niin yhteisvanhemmuutta kuin parisuhteen laatua kaikissa tutkituissa osa-alueissa. Erityisesti hyvä mentalisaatiokyky näyttäisi lieventävän konflikteja yhteisvanhemmuudessa. Holtzingerin tutkimus vahvistaa aiempaa tutkimusta mentalisaatiokyvystä yhteisvanhemmuudessa (Philipp 2012; Marcu ym. 2016; Shai ym. 2017; Jessee ym. 2018). Tutkimus ei varsinaisesti käsittele erovanhemmuutta, mutta Holtzinger määrittelee tutkimuksessaan selkeän eron parisuhteen ja yhteisvanhemmuuden määritelmien välille, jotka ovat kaksi erilaista toisistaan eroavaa perhesysteemiä.

Eron jälkeen vanhemmat kokevat usein vaikeita tunteita liittyen toiseen vanhempaan ja eroon, sekä stressiä toisen vanhemman kanssa toimimisesta (Target ym. 2017; Francia 2019). Mentalisaation tutkimuksessa on todettu stressin ja vahvojen negatiivisten tunteiden vaikuttavan mentalisaatiokykyä alentavasti (Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011). Voidaan siis päätellä, että erotilanteissa vanhempien mentalisaatiokyky voi olla usein alentunut suhteessa toiseen vanhempaan, ja mahdollisesti myös suhteessa lapsiin. Tämän voi nähdä olevan yksi keskeinen tekijä siinä, miksi mentalisaatiokyky on merkityksellinen nimenomaan

erovanhemmuudessa. Alentunut mentalisaatiokyky tekee vaikeaksi erovanhempien välisen vuorovaikutuksen ja hyvän yhteisvanhemmuuden rakentamisen. Eron aiheuttama mentalisaatiokyvyn alentuminen voi myös vaikuttaa vanhempien kasvatuskäytäntöihin ja vanhempi-lapsisuhteeseen negatiivisesti.

Decarlin ja kumppaneiden (2023) tutkimus tarkastelee mentalisaatiokyvyn suhdetta vanhemmuuskäyttäytymiseen teini-ikäisten vanhemmilla ja tuo esille mielenkiintoisen tuloksen, jossa erovanhemmuus nousee tilastollisesti merkittävänä taustatekijänä tuloksissa. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat heijastavan eronneiden vanhempien ja erityisesti eronneiden äitien kokemaa korkeampaa vanhemmuuden stressiä, joka laskee kykyä mentalisoida ja voi johtaa vähempään sensitiivisyyteen kasvatuksessa ja lisääntyneeseen kontrollin käyttöön suhteessa lapseen. Toisaalta tutkimuksessa ei ole eritelty, onko eronneiden vanhempien suhteen kyse yksinhuoltajuudesta vai yhteisvanhemmuudesta, jolla voisi olla merkittävääkin eroa tuloksiin. Tutkimus antaa kuitenkin jonkinlaista viitettä siitä, että eronnut vanhempi on suuremman stressin alaisena, joka näkyy alentuneena mentalisaatiokykynä ja alentuneena kykynä vastata lapsen kehitystason tarpeisiin. Se, mihin tutkimus ei vastaa, on, että mistä tarkalleen ottaen tämä korkeampi stressitaso mahdollisesti johtuu; vaikuttaako siihen eron tuoma stressi tai esimerkiksi vaikean yhteisvanhemmuuden aiheuttama kuormitus vai se, että eronnut vanhempi joutuu kantamaan enemmän vastuuta omalta osaltaan vanhemmuudessa eikä saa siinä samalla tavalla tukea, vai onko tämä näiden tekijöiden yhteisvaikutusta.

Vanhempien kokemuksia eron jälkeisistä lapsen tapaamisjärjestelyistä kuvaava haastattelututkimus (Target ym. 2017) tuo hyvin esille erotilanteiden emotionaalista kuormittavuutta ja stressiä. Tutkimuksessa löydettiin kolme keskeistä teemaa vanhempien haastatteluista: *kontakti toiseen vanhempaan aiheuttaa äärimmäisiä mielentiloja vanhemmalle, kun puhutaan tapaamissopimuksesta, lapsi on ”kaikkialla ja ei missään”* sekä *vaikeinta tapaamisjärjestelyissä on ex-puolison kanssa toimiminen*. Tulokset tarjoavat kuvauksen ja ymmärrystä siitä, minkälaisien tunteiden ja ajatusten kanssa vanhemmat kamppailevat eroriitojen keskellä ja mikä pitää tuhoisia

käyttäytymismalleja yllä vanhempien välillä eron jälkeen. Tutkimuksen tulos esimerkiksi vanhempien kokemista äärimmäisistä mielentiloista ja toisaalta lapsen olemisesta kaiken keskiössä, mutta ei kuitenkaan missään, voidaan nähdä kuvauksina myös heikentyneelle mentalisaatiokyvyille, johon todennäköisesti vaikuttaa vanhempien kuvaama emotionaalinen kuormittuneisuus sekä stressiä aiheuttava toimiminen toisen vanhemman kanssa. Target ja kumppanit (2017, 237) kuvaavat tutkimuksessaan mielestäni hienosti vanhempien sisäistä kokemusta entisen kumppanin kanssa toimimisesta: ”vanhempien suhteen laatu sellaisena, kun se oli, kun he olivat vielä yhdessä, muodostuu ja herää eloon uudestaan tapaamissopimuksessa, toimien sitkeänä muistuttajana aiemmasta parisuhteesta.”

Monet käytössä olevat eron jälkeistä yhteisvanhemmuutta tukevat ohjelmat perustuvat usein psykoedukaatioon ja keskustelutaitojen harjoitteluun (Feinberg 2002; Holtzinger 2017). Mentalisaatiopohjaisia ohjelmia erovanhemmuuden interventioiksi ja parantamiseksi on kehitetty jonkin verran viimeisen kahdenkymmenen vuoden sisällä (Keaveny ym. 2012; Hertzmann ym. 2016). Mentalization-based treatment for families (MBT-F) kehitettiin Yhdysvalloissa 2000-luvun alussa (Keaveny ym. 2012) ja se keskittyy mentalisaatiotaitojen vahvistamiseen samalla yhdistäen elementtejä systeemisestä perheterapia-ajattelusta ja kognitiivis-behavioristisesta terapiasta (emt. 365—368). MBT-F-terapiaan pohjautuen Hertzmann ja kumppanit (2016; 2017) ovat kehittäneet ja tutkineet mentalisaatiopohjaisen intervention käyttöä nimenomaisesti erovanhemmuuden konflikteissa.

Hertzmannin ym. (2016; 2017) tutkimukset ovat ainoat löytämäni tutkimukset, jotka tutkivat varsinaisesti mentalisaatiota erovanhemmuuden näkökulmasta. Hertzmannin ja kumppanien (2016) monimenetelmätutkimus tutkii mentalisaatiopohjaisen terapeuttisen intervention vaikuttavuutta verraten sitä psykoedukatiiviseen interventioon. Interventiot ovat erityisesti kehitetty pitkittyneissä erokonflikteissa oleville vanhemmille. Tutkimuksen tuloksissa nähdään, että molemmissa interventioissa vanhempien vihan tunteiden ilmaisu vähenee merkittävästi. Myös stressi ja masentuneisuus väheni molemmissa ryhmissä. Tutkimuksen laadullisessa haastatteluosiossa vanhempien kokemuksista erossa ennen mentalisaatiopohjaista

terapiaa ja sen jälkeen, havaittiin, että mentalisaatiopohjainen terapia saattoi merkittävästi parantaa vanhempien kykyä ymmärtää omia ja toistensa tunteita ja ajatuksia konfliktitilanteissa. Vanhemmat raportoivat parantunutta motivaatiota ja kykyä pitää lapsi mielessä ja lisääntyntä tietoisuutta intensiivisen konfliktin aiheuttamista negatiivisista vaikutuksista lapsen hyvinvoinnille. Vanhempien mentalisaatiokyvyn voi nähdä parantuneen erityisesti suhteessa lapseen. Vanhemmat raportoivat myös molempien interventioiden ja haastatteluun osallistumisen auttaneen tilanteen hyväksymistä ja oman elämän jatkamista. Nämä seikat ovat voineet auttaa vanhempia irrottamaan itseään konfliktista jollain tapaa emotionaalisesti ja näin auttaa säätelemään kvantitatiivisissa tuloksissa nähtyä vähentynyttä vihan ilmaisua.

Kvantitatiivisissa tuloksissa näkyy tyypillinen psykoterapeuttisten menetelmien tutkimuksissa nähty ”dodo-lintuefekti” eli eri terapeuttisten interventioiden tuloksissa ei nähdä tilastollisesti merkittävää eroa vaikuttavuudessa. Tutkimus kuitenkin ehdottaa, että mentalisaatioon perustuva työskentely ja mentalisaation vahvistaminen erotyöskentelyn fokuksena voi olla tehokas väline auttamaan vanhempia käsittelemään ja vähentämään eroon liittyviä konflikteja.

Hertzmännin ja kumppanien tutkimukselle voi hakea tukea vuosikymmen aiemmin tehdystä tutkimuksesta (Mcintosh ym. 2008), jossa vertailtiin kahta erovanhempia ryhmää, jotka osallistuivat kahteen eriin lyhytterapeuttiseen sovitteluun. Toinen ryhmistä Child-focused (CF) pyrki tukemaan vanhempia ottamaan huomioon lapsen tarpeet, mutta ilman, että lapset osallistuivat interventioon mitenkään. Child Inclusive (CI) ryhmän toimintaan sisällytettiin erillinen tapaaminen, jossa asiaan koulutettu ammattilainen tapasi jokaisen perheen lapset ja ammattilainen kävi sen jälkeen vanhempien kanssa lasten kertomia huolia läpi.

Tulokset yhden vuoden seurannan jälkeen osoittivat jatkuvaa konfliktin vähentymistä suurimmalle osalle perheistä. CI-ryhmän tuloksissa oli kuitenkin useampi lopputulos, jota CF-ryhmässä ei näkynyt. Eniten CI-ryhmästä hyötyivät ne parit, joiden yhteisvanhemmuuden taso oli huono lähtökohtaisesti. Molemmat ryhmät kokivat

konfliktin ja vihamielisyyden vähentymistä toista vanhempaa kohtaan. CI-ryhmästä erityisesti isä-lapsisuhteet osoittivat jatkuvaa parantumista sekä isien parantunutta luottamusta yhteisvanhemmuuden suhteeseen. Äitien kokemus yhteistyön paranemisesta ja katkeruuden vähenemisestä näkyi CI-intervention alkuvaiheessa vahvoina, mutta ajan kanssa vaikutukset hävisivät. CI-ryhmän interventio tarjosi merkittävää parannusta vanhempien väliseen suhteeseen ja paransi kiintymyssuhteiden laatua sekä tarjosi kehityksellisesti sensitiiviset tapaamisjärjestelyt, jotka suosivat asumisen jatkuvuutta ja johti suurempaan tyytyväisyyteen asumis- ja tapaamisjärjestelyissä molemmille niin vanhemmille kuin lapsille. CI-intervention voi nähdä erityisesti toimivan lasten hyvinvoinnin eduksi eron jälkeen, koska se parantaa vanhempien keskinäistä suhdetta ja lisää vanhempien herkkyyttä ymmärtää lapsen mielentiloja ja tarpeita. (Emt.)

Molempien interventioiden juuret ovat tutkimuksen mukaan kehityspsykologiassa ja kiintymyssuhdeteoriassa (emt., 107–108), mutta varsinkin CI-intervention voi nähdä auttavan vanhempia mentalisoimaan paremmin lapsen kokemuksia kuulemalla lapsen omin sanoin hänen kokemuksiaan erosta ja vanhempien välisestä konfliktista. CI-intervention voi siis nähdä hyödyntävän joiltain osin mentalisaatiokykyä parantavia periaatteita ja toimenpiteitä.

Edellä tarkasteltu tutkimus erovanhemmuudesta ja mentalisaatiosta on vähäistä, käytännössä lähes olematonta, mutta kokoamani tutkimus ehdottaa mielestäni sitä, että mentalisaatiokyky olisi yksi tärkeä mekanismi erokonflikteissa ja sen tietoinen hyödyntäminen erovanhemmuuden parissa työskentelyssä voisi tuoda erotyön ammattilaisille uutta näkökulmaa ja uusia välineitä. Tätä näkemystä vahvistaa mentalisaation laaja käytettävyys erilaisissa psykiatrisissa häiriöissä ja sen yleisinhimillinen luonne ihmisen perustavanlaatuisena kehityksellisenä piirteenä. Ihmisten välinen vuorovaikutus perustuu mentalisaatiokykyyn, joka muuttuu ja elää jokaisessa vuorovaikutussuhteessamme. Tämä mentalisaatiokyvyn muuntuvaisuuden ja tilannekohtaisuuden hyödyntäminen ja tietoinen keskittyminen työskentelyssä mentalisaatiokykyyn erovanhempien kanssa voisi olla yksi tekijä, jolla ammattilaiset voivat auttaa ja ohjata vanhempia kohti toimivaa ja hyvää yhteisvanhemmuutta. Nämä

ovat niitä kysymyksiä, joita lähden tarkastelemaan tutkimuksessani erotyöskentelyn ammattilaisten näkemyksiä kartoittamalla mentalisaation kanssa työskentelyä ja merkityksestä sovittelutyöskentelyssä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia sitä, miten mentalisaatio ja siihen perustuva työskentely näyttäytyy sovittelutyössä. Tavoitteeni on tuottaa tietoa mentalisaatioon keskittyvän orientaation mahdollisuuksista ja soveltuvuudesta sovittelutyöskentelyssä. Olen rajannut tutkimukseni koskemaan nimenomaan mentalisaatiota erovanhemmuudessa, koska aiheesta ei ole kotimaista eikä juuri kansainvälistäkään tutkimusta, ja toivon tutkimukseni toimivan ennen kaikkea kiinnostuksen herättäjänä mentalisaation tutkimusta ja hyödyntämistä kohtaan erokonflikteissa ja sovittelutyössä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Miten vanhempien mentalisaatiokyky näyttäytyy erotilanteiden sovittelussa?

Millaisia keinoja työntekijät käyttävät ja mitä hyötyjä he kokevat vanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistamisesta erotilanteiden sovittelussa?

Tutkimuksessani tarkastelen perheneuvoloissa tehtävää sosiaalityöntekijöiden tekemää sovittelutyötä. Keskityn tutkimaan nimenomaan sovittelua tekevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä osittain pro gradu tutkielman laajuuden vuoksi, mutta myös siksi, että sosiaalityöntekijät ovat suurin perheasioiden sovittelua tekevä ammattiryhmä (Haavisto ym. 2014), joten sosiaalityöntekijöiden näkemysten kuuleminen on tästä syystä tärkeää. Kasvatus- ja perheneuvoloissa työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja psykologeja ja he tekevät usein työtä pareittain ja yksin. Perinteisesti sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan perheneuvoloissa on vahvemmin kuulunut perhesuhteiden parissa ja vanhemmuuden parissa työskentely, kun taas psykologien työ on painottunut enemmän lasten yksilötyöskentelyyn ja psykologisiin testeihin. Tutkin nimenomaan perheneuvolan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, koska heillä on vahva osaaminen ja perinne sovittelutyön tekemisestä. Perheasioiden

sovittelu on suomalaisen eropalveluiden kentällä keskeisin palvelu vanhemmille, joilla on konflikteja erovanhemmuudessa. Näen erityisen keskeisenä tutkia sovittelua tekevien ammattilaisten näkemyksiä tästä syystä. Heidän työnsä on erokonfliktien ytimessä työskentelyä.

Pirkanmaalla perheneuvolat ovat perinteisesti kehittäneet paikallista sovittelutyötä ja siellä on pitkät perinteet ja vahvaa osaamista siihen. Perheneuvolan sosiaalityössä korostuu terapeuttinen keskustelutyö ja vahva poikkitieteellisyys, jossa osaamisessa liikutaan sosiaalitieteiden ja psykologian rajapinnoilla. Nämä ovat keskeisiä syitä siihen, miksi olen halunnut tutkia psykologian tieteenalalla pääasiallisesti tutkittua mentalisaatiota sovittelutyöskentelyssä nimenomaan perheneuvolan työntekijöiden tekemänä.

4.2 Aineistonkeruu

Aineistonkeruuprosessini aloitin olemalla yhteydessä Pirkanmaan hyvinvointialueen perheneuvoloiden johtavaan sosiaalityöntekijään. Kerroin tutkimuksestani ja pyysin häntä kartoittamaan kiinnostusta osallistumiseen. Hain tämän jälkeen tutkimuslupaa Pirkanmaan hyvinvointialueelta, joka myönnettiin minulle nopeasti. Lähetin tutkimukseen osallistumisesta kiinnostuneille tiedotteen tutkimuksesta sekä tutkittavan suostumuspaperin, jonka allekirjoittivat kaikki, jotka olivat ilmoittautuneet; yhteensä kymmenen henkilöä. Haastattelut suoritettiin kesäkuun 2024 aikana. Tutkimukseen ilmoittautuneista kaksi jäi pois haastattelusta henkilökohtaisista syistä.

Tutkimukseni on laadullinen haastattelututkimus. Haastattelin perheneuvolassa työskenteleviä sovittelua työssään tekeviä sosiaalityöntekijöitä. Tutkimukseen osallistui 8 Pirkanmaan hyvinvointialueen perheneuvoloiden sosiaalityöntekijää ja haastattelin heidät 2–3 hengen ryhmissä. Haastattelin yhteensä kolmea ryhmää. Ryhmät muodostuivat sattumanvaraisesti sen perusteella, mitkä haastatteluajat sopivat kullekin työntekijälle. Tapasin kaikki ryhmät paikan päällä perheneuvolan tiloissa. Nauhoitin ja litteroin haastattelut analyysiä varten.

Tutkimukseni on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Minulla oli valmiiksi mietityt tutkimuskysymyksiäni kannalta oleelliset teemat, joiden tarkoitus oli ohjata keskustelua aiheiden äärelle ja kannustaa monipuoliseen keskusteluun kuitenkin ohjailematta keskustelua liikaa. Käytin kysymysten muodostamisen apuna mentalisaatiota mittaavia standardisoituja kyselyitä, kuten Adult Attachment- sekä parental reflective function-kyselyitä, jotka auttoivat minua muotoilemaan mentalisaatiokyvyn tarkastelun kannalta keskeisiä kysymyksiä.

Ryhmähaastatteluun sopii teemahaastattelurunko, sillä ryhmähaastattelussa pyritään vapaamuotoiseen keskusteluun (Hirsijärvi & Hurme 2010). Tarkoitus haastattelussa on dialogin ja vuorovaikutuksen kautta tuottaa uutta tietoa ja myös uusia näkökulmia aiheeseen (emt). Olin tehnyt teemojen sisään myös valmiita tukikysymyksiä, joilla ohjasin keskustelua tutkimukseni kannalta keskeisiin aiheisiin (Liite 1). Päädyin kysymään kaikki valmiit tukikysymykset haastattelujen aikana jokaiselta ryhmältä ja sen lisäksi haastattelun aikana muodostui myös uusia kysymyksiä haastateltavien kanssa käydyn dialogin ohjaamana. Jokainen ryhmähaastattelu kesti noin kaksi tuntia.

Tallensin haastatteluiden äänitiedostot Tampereen yliopiston tietoturvalliseen ja kaksivaiheista tunnistusta käyttävään Onedriveen, jossa säilytin niitä. Litteroin tiedostot itse käyttäen apuna Microsoft Wordin litterointitoimintoa, minkä jälkeen kuuntelin nauhat ja manuaalisesti tarkistin ja korjasin tekstin oikeaan muotoon. Hävitin litteroidusta aineistosta haastateltavien tunnistetiedot koodaamalla haastateltavien puheenvuorot. Litteroidut tekstit tallensin Tampereen yliopiston Onedriveen. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä kuusi tuntia ja 43 958 sanaa.

4.3 Temaattinen teoriaohjaava sisällönanalyysi

Analysoin haastatteluaineistoni temaattisella teoriaohjaavalla sisällönanalyysin menetelmällä, joka on yleinen laadullisessa haastatteluaineistoissa käytetty analyysimenetelmä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78). Sisällönanalyysin menetelmillä pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä yleisessä ja tiivistetyssä muodossa (Tuomi &

Sarajärvi 2018, 86). Kutsuisin tutkimusaineistoni analyysia teoriaohjaavaksi Tuomi ja Sarajärven (2018, 80) kuvailun perusteella, sillä aineiston analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan, vaan aineiston analyysi on aineistolähtöistä, mutta aikaisempi tieto ja teoria ohjaavat analyysin muodostumista.

Sisällönanalyysissa on monia tapoja, miten aineistoa lähdetään analysoimaan ja ryhmittelemään ja pelkistämään. Fenomenologis-hermeneuttisen perinteen kuvaus analyysiprosessista on lähimpänä käyttämäni analyysitapaa. Siinä aineistosta nostetaan ensin esiin olennainen, joka kuvataan luonnollisella kielellä. Tämän jälkeen aineistosta nostetaan esiin merkityksien kokonaisuuksia. Tässä tapahtumassa korostetaan intuition merkitystä siinä mielessä, että kun aineistoon on tarpeeksi syvällisesti paneuduttu, niin merkityskokonaisuudet tulevat aineistosta näkyväksi. Esitetyt kuvaukset yleistetään tematisoimalla ja tämän jälkeen aineisto jaotellaan ja abstrahointivaiheessa nousseita teemoja tarkastelemalla niistä luodaan kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86.) Voidaan puhua sisällönanalyysin sijaan myös temaattisesta analyysistä tämänkaltaisessa analyysitavassa.

Teemoittelussa etsitään haastatteluista nousevia yhdistäviä asioita ja piirteitä suhteessa tutkimuskysymyksiin ja muodostetaan niistä tutkimuksen kannalta keskeisiä teemoja (Eskola & Suoranta 2014, 126–128). Teemoittelu on hyvä aineiston analyysiväline, kun etsitään käytännölliseen tutkimusongelmaan olennaista tietoa, sillä sen avulla saadaan esille kokoelma vastauksia esitettyihin kysymyksiin (Eskola & Suoranta 2014, 128).

Laadullisen aineiston analyysivaiheen voi nähdä kaksiosaisena tapahtumana, jonka ensimmäinen askel on raakamateriaalista tutkimusongelman kannalta olennaisen aineksen erottelu (Eskola & Suoranta 2014, 108). Tätä eroteltua ainesta ryhmittelemällä sekä erilaisilla koodausmenetelmillä voidaan sitten muodostaa varsinaiset tutkimuksen kannalta oleelliset tulokset. Käytännössä kuitenkin aineiston analysointi ja tulkinta tapahtuvat limittäin ja useassa eri vaiheessa (emt). Sisällönanalyysin prosessia voidaan kuvata myös tarkastelemalla sen keskeisiä vaiheita kronologisesti: aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston järjestely ja

kategorisointi sekä aineiston abstrahointi, jossa rakennetaan muodostettujen käsitteiden avulla ja teoreettisiin lähtökohtiin nojautuen kuvausta tutkimuksen kohteesta. Lopuksi abstrahoiduista käsitteistä tai teemoista voidaan muodostaa tutkimuskysymyksiin, ja teoriataustaan nojaten aineistosta nousevat tutkimusaiheen kannalta keskeiset pääteemat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93–95.)

Aloitin aineistoni analyysin keräämällä tutkimuskysymysteni kannalta kaikki keskeiset sisällöt litteroidusta tekstiaineistosta. Sen jälkeen jaottelin nämä omiin tiedostoihinsa sen mukaan, miten ne vastaavat tutkimuskysymyksiini. Pysin jäsentämään tässä vaiheessa aineistoa sellaisilla käsitteillä, jotka olivat yhteisesti ymmärrettävissä myös haastateltaville, sillä ensimmäisen jäsennyksen olisi hyvä olla mahdollisimman lähellä samaa ymmärryksen tasoa haastateltavien ja tutkijan välillä (Eskola & Suoranta 2014, 109).

Tein jaottelun haastattelun sisällöille tutkimuskysymysteni ohjaamana jaottelemalla aineiston, mitkä käsittelivät vanhempien puhetta toisesta vanhemmasta ja lapsista, sekä sisällöille, mitkä käsittelivät työskentelyä mentalisaatiokyvyn parissa. Tämän jälkeen erittelin vielä tästä omiksi tiedostoikseen ne osat, jotka käsittelivät vanhempien puhetta toisesta vanhemmasta sekä vanhempien puhetta lapsista. Jaottelin myös aineiston, joka käsitteli työskentelyä mentalisaatiokyvyn parissa kahteen eri tiedostoon: työntekijöiden mentalisaatiokyvyn vahvistamiskeinot sekä näkemykset mentalisaatiokyvyn parissa työskentelyn merkityksestä ja vaikuttavuudesta. Tämä jaottelu noudatteli myös haastattelussani käytettyjä teemoja. Näiden luokittelujen ei ollut tarkoitus vielä olla sisällöllisesti osana varsinaista analyysia, vaan toimia tapana järjestellä aineiston sisältöä sen mukaan, mihin kysymyksiin etsin tutkimuksessani vastausta. Teemahaastattelurunko voi toisaalta itsessään jo toimia haastatteluaineiston koodaamisen hyvänä apuvälineenä, sillä teemahaastattelurunko on rakennettu tutkimuksessa käytettyjen teoreettisten näkemysten pohjalle (Eskola & Suoranta 2014, 111).

Tämän jälkeen lähdin käsittelemään erikseen jokaista tekstimassaa, alleviivaten jokaisesta haastattelusta keskeisiä tekstikohtia ja etsien yhtäläisyyksiä haastattelujen

välillä. Tekstien perusteella nousi toistuvia samankaltaisuuksia, joita tarkastelemalla ja viitaten tutkimuksen teoriataustaan, loin niistä abstrahoidut teemat, jotka kuvasin teemallisilla lauseilla, jotka taulukoin. Tarkastelin nousseita teemoja suhteessa toisiinsa ja pohdin niiden välisiä suhteita toisiinsa ja teemojen eri tasojen välisiä suhteita. Lopulta päädyin neljään pääteemaan, joiden sisältä aiemmassa vaiheessa luodut teemat löysivät paikkansa.

Teemoitteluani ohjasi sekä tutkimuskysymykseni mutta myös tutkimukseni teoriapohja, josta hain tukea erityisesti pääteemojen muodostamisen vaiheessa. Aiemmat kategorisoinnit ja abstrahoidut teemat löytyivät aineistolähtöisesti, jolloin niitä oli mielekästä sitten peilata aiheeseen liittyvään teoriataustaan. Toisaalta teoriapohja oli läsnä kaikissa aineiston analyysivaiheissa, sillä pelkästään teemahaastattelupohja omalta osaltaan jäsensi aineiston sisältöä ja ohjasi aineistosta saatavaa informaatiota.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Olen pyrkinyt aineiston käsittelyssä ja säilyttämisessä tietoturvallisiin ja salassapitovelvollisuuden toteuttaviin toimintatapoihin ja haastateltujen anonyymiyden säilyttämiseen. Koodaamalla aineiston hävitin haastateltavien tunnistetiedot ja säilytän haastatteluaineistojani Tampereen yliopiston pilvipalvelussa, joka on tietosuojattu. Pyrin siihen, että haastateltavista kerättiin vain välttämättömät henkilötiedot. Säilytän haastateltavien tunnistetietoja erillään haastatteluaineistosta ja vain sen aikaa, kun se on tutkimuksen kannalta tarpeellista. Tutkimuksen valmistumisen ja julkaisun jälkeen hävitän haastatteluaineiston ja kerätyt henkilötiedot. Haastatteluaineistossa kiinnitin erityistä tarkkuutta siihen, että hävitin kaikki tekijät, jotka viittaisivat haastateltavien kertomien asiakastapausten tunnistettavuuteen.

Olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuseettistä toimintatapaa lähettämällä kaikille tutkimukseen osallistujille tiedotteen, jossa kerrotaan heidän salassa pidettävien

tietojensa säilytyksestä ja haastatteluissa kerättävän tiedon luottamuksellisuudesta. Tutkimukseen osallistujille on kerrottu, että kaikkien haastatteluun osallistuvien tietoja käsitellään anonyymisti ja tutkimuksen tulokset raportoidaan ryhmätasolla ja tulokset ovat luettavissa pro gradu-tutkielman hyväksymisen jälkeen yliopiston julkaisuarkistossa. Osallistujille on myös kerrottu tiedotteessa heidän oikeudestaan saada pyynnöstä heistä kerätty tieto haastattelussa. Jokaiselle osallistujalle on lähetetty erillinen suostumuslomake, jonka he ovat omasta halustaan täyttäneet ja vahvistaneet sillä osallistuvansa vapaaehtoisesti tutkimukseen.

Tutkijana olen pyrkinyt siihen, että olen perehtynyt hyvin tutkimani aiheen tieteelliseen tutkimuskirjallisuuteen ja käsitteisiin. Minulla on myös oman työkokemukseni kautta teoreettista ja käytännön tietoa perheasioiden sovittelusta ja sovittelijana toimimisesta, ja olen ammentanut myös tästä tietopohjasta tutkimusta tehdessäni. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimukseni vaiheita mahdollisimman rehellisesti ja avoimesti. Olen pyrkinyt reflektoidaan tutkimuksen edetessä omia valintojani ja arvioimaan, että mikä merkitys niillä on tutkimuksen kokonaisuudelle. (Tuomi & Sarajärvi 2018; Eskola & Suoranta 2014).

Tutkimukseni luotettavuutta voi lisätä oma professionaalinen osaamiseni ja käytännön kokemukseni tutkimusaiheesta, mutta se voi myös vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin luotettavuutta heikentävästi, sillä oma kokemukseni sovittelijana väistämättä vaikuttaa kykyyni tarkastella tutkimusaihetta puolueettomasti (Tuomi & Sarajärvi 2018). Osa haastateltavista oli myös itselleni ennestään jollain tasolla työn kautta tuttuja ja olen pyrkinyt haastatteluvaiheessa ja analyysivaiheessa olemaan tietoinen omista ennakkokäsityksistäni ja häivyttämään niitä pois esimerkiksi käsittelemällä haastatteluaineistoa analyysivaiheessa anonyymina. Olen pyrkinyt tiedostamaan oman taustani vaikutuksen objektiivisuuteeni ja puolueettomuuteeni niin haastattelujen aikana kuin aineiston analyysivaiheessakin. Toisaalta tutkimusaiheen ja ammattilaisten työnkuvan tuttuus ovat mahdollistaneet sen, että olen saanut osuvaa ja syvällistä haastatteluaineistoa, koska olen osannut kysyä tutkimuskysymysteni kannalta keskeisiä asioita. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan omat lähtökohdat aina väistämättä vaikuttavat tiedon tulkintaan, mikä ei automaattisesti kuitenkaan tee

tutkimuksen luotettavuudesta kyseenalaista, vaan nämä lähtökohdat toimivat osana tutkimusta, kun ne ovat siinä tiedostettu ja käsitelty (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Tutkimusaiheeni on eettisesti perusteltu, sillä sosiaalityön käytännöissä ja ammattilaisten keskuudessa, kuin myös perheiden ja lasten hyvinvoinnin näkökulmasta on vahvaa tarvetta löytää ratkaisuja pitkittyneisiin ja riittäisiin erokonflikteihin. Tutkimukseni pyrkii osaltaan ratkaisemaan tätä ongelmaa.

5 ENTINEN PARISUHDE JA YHTEISVANHEMMUUDEN IHANNE MENTALISAATION HAASTEENA

5.1 Entisen parisuhteen varjot ja niiden vaikutus vanhempien mentalisaatiokykyyn

Se siirtyy se, mitä tapahtu historiassa, käsitykseksi siitä, mitä on nyt tai tulevaisuudessa, että ne ei jotenkin niinku päivyty välttämättä. Tai niinku (ei) elä se käsitys toisesta, että se voi olla vähän niinku historiallinen jäännö. Ja sitten ehkä ne parisuhteen katkeruudet, jos siellä on ollut puimattomia asioita, tai mikä se eron syy on ollut, niin se minusta vaikuttaa siihen, että kuinka kyvykäs, siis että millä tasolla se mentalisaatio on, tehdessä sopimusta. H1/S5

Keskeisin vanhempien mentalisaatiokykyä sovittelutilanteissa koskeva havainto on, kuinka sovittelutilanteissa tulee esille eronneiden vanhempien aiemman parisuhteen jäljiltä jääneitä tunteita, käsityksiä toisesta ja dynamiikkoja. Nämä vaikuttavat keskeisesti siihen, miten vanhemmat kykenevät sopimaan asioista ja tekemään yhteistyötä eron jälkeen. Tämä on linjassa teoriaosiossa käsittelemäni Targetin ja kumppanien (2017) tutkimuksen kanssa, jossa todetaan, että vanhempien aiemman parisuhteen tapahtumat vaikuttavat vanhempien tunnereaktioiden vahvuuteen ja kykyyn kohdata ja ymmärtää toista vanhempaa. ”Ex-puolison kanssa toimiminen aiheuttaa äärimmäisiä mielentiloja” oli tutkimuksessa löytynyt yksi teemoista (emt).

Työntekijät näkevät vanhempien puheessa aiemman parisuhteen vaikuttavan negatiivisesti vanhempien yhteistyöhön. Parisuhteen aiemmat kokemukset ja nyt toimiminen ex-puolison kanssa aiheuttaa vahvoja tunnereaktioita. Entisen suhteen jäljiltä on usein paljon epäluottamusta (ks. myös Kääriäinen 2009, 56–58). Tämä luottamuksen puute aiheuttaa konflikteja, jotka monesti johtavat kommunikaation vähenemiseen ja jopa toisen välttelyyn. Kommunikaation puutteen taas voi nähdä johtavan tiedon puutteeseen ja virheellisiinkin negatiivisiin tulkintoihin toisen vanhemman tarkoitusperistä ja tämän kautta alentuneeseen mentalisaatiokykyyn suhteessa toiseen vanhempaan. Työntekijät näkevät vanhempien yhteistyön ongelmien juurena olevan aiemman parisuhteen ”mikrokosmos”, jonka kautta

vanhemmat tulkitsevat eron jälkeistä yhteisvanhemmuutta, kuten Target ja kumppanit (2017) tutkimuksessaan kuvailevat.

Vanhempien huomio usein orientoituu tällaisessa tilanteessa vahvasti omiin tunteisiin, jotka heijastuvat usein vanhempien mentalisaatiokykyyn suhteessa lapsiin. Heidän tulkintansa lasten tunnekokemuksista voivat olla värittyneitä heidän omista tunteistaan liittyen ex-puolisoon (ks. myös Target ym. 2017; Hertzmann ym. 2016). Työntekijät näkevät siis aiemman parisuhteen vaikuttavan keskeisesti vanhempien tunteisiin ja toimintaan ja useiden tunnereaktioiden kumpuavan päättyneen parisuhteen raunioista. Menneen parisuhteen historia on työntekijöiden mukaan aina läsnä, varjona, joka määrittelee myös vanhempien tämänhetkistä suhdetta ja yhteistyötä ja kykyä ymmärtää toisiaan.

Luottamus ja epäluottamus vanhempien välillä

Epäluottamusta, sitä varmasti kyllä aika paljon, just sitä kyllä sanallistetaan, että luottamus on mennyt. H3/S11

Ne on vähän semmoisia ristiriitaisia, että just jos tapaamisista puhutaan, että jos toinen osapuoli sanoo, että ei niinku luota siihen toiseen ja siihen, että se pystyy huolehtimaan lapsesta, ja sitten on kuitenkin valmis niinku puhumaan niistä tapaamisista ja pitkiä tapaamisia ja niin se on... Emmä tiedä mihin se liittyy. H1/S13

Työntekijät kertovat, että eivät kuule sovittelussa paljoakaan tunnesanoja vanhempien puheessa. Tunteita ilmaistaan usein enemmän nonverbaalisesti tai kehollisesti, äänenpainoissa ja tavassa puhua, joskus vahvoinakin tunteenilmaisuuksina. Haastatteluissa työntekijät tuovat kuitenkin esille, että pääasiallinen tunne, jota vanhemmat sanoittavat sovittelutilanteissa, on epäluottamus toista vanhempaa kohtaan.

Epäluottamus voi työntekijöiden kertoman perusteella liittyä usein epäilyihin toisen vanhemman kyvystä pärjätä vanhempana arjessa, parisuhteen haavoihin tai eroon liittyviin katkeruuksiin. Epäluottamusta kuvaillaan myös vanhempien uskomuksena, että toinen haluaa sabotoida tai jotenkin vähätellä toisen vanhemmuutta. Vanhemmat puhuvat siitä, kuinka he kokevat, että toinen vanhempi tarkoituksella puhuu

negatiiviseen sävyyn lapsille toisesta vanhemmasta tai sitten käyttää yhteistä vanhemmuutta keinona vaikeuttaa tahallisesti toisen vanhemman elämää, tehdä kiusaa. Epäluottamus voi myös liittyä parisuhteen aikaisiin kokemuksiin toisen harjoittamasta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta. Vanhempi saattaa tällöin kokea, että toinen ei voi olla luotettava ja hyvä vanhempi, koska on ollut huono kumppani.

Työntekijät kertovat, että suurin osa vanhemmista kuitenkin sanoittaa luottamusta toisen vanhemmuutta kohtaan. Näissä tapauksissa haasteiden kuvaillaan liittyvän usein vanhemmuuden käytännön toteutukseen ja yhteisten pelisääntöjen löytämiseen. Työntekijät näkevät myös vanhempien luottamuksessa ristiriitaista puhetta. Vanhemmat saattavat ilmaista vahvaakin epäluottamusta toista tai toisen kykyä toimia vanhempana kohtaan. Samaan aikaan vanhempi saattaa kuitenkin olla täysin valmis sopimaan toisen vanhemman kanssa yhteishuoltajuudesta ja antamaan lapsen toisen vanhemman hoitoon.

Kommunikaation puute ja negatiiviset tulkinnat

Että sitten kun ei ole sitä puheyhteyttä, niin se, ja sitten se lapsi on puhunut jotain ja tulkinnut jotain, ja sitten se aiheuttaa vielä enempi sitä ristiriitaa vanhempien välillä. Ja sitten kun ne on saattanut niitä puhua täällä sovittelussa, jotain ihan konkreettista keissii, niin sitten on tullutkin ilmi että, aijaa, että ei se kyllä niin oo.
H1/S28

Sillä on merkitystä, että minkälainen on se vanhemmuus, mitä on ajatellut siitä toisesta silloin parisuhteen aikana, siitä niinku vanhemmasta vanhempana. Että jos sä oot sen nähnyt silloin myönteisenä, niin sen eronkin jälkeen sitä on helpompi nähdä myönteisenä, ja jopa niin, että se on tärkeä tukea sitten sitä suhdetta.
H3/S20

Työntekijät pitävät vanhempien välisen kommunikaation puutetta keskeisenä mentalisaatiokykyä heikentävänä tekijänä suhteessa toiseen vanhempaan. Usein vanhemmat pyrkivät välttelemään konflikteja pitämällä yhteydenpidon minimaalisena. Pitkittyneissä ja erittäin riitaisissa sovittelutapauksissa tämä nähtiin tarkoituksenmukaisenakin. Mutta suurimmalle osalle eronneista vanhemmista yhteisvanhemmuus vaikeutuu, mitä vähemmän kommunikaatiota vanhempien välillä on (ks. myös Kääriäinen 2009; Target ym. 2017). Työntekijät kertovat, että

kommunikaation puute vanhempien välillä johtaa usein siihen, että vanhemmat alkavat tulkita toisiaan negatiivisesti, mikä saattaa syventää konfliktia. Näissä tilanteissa usein myös lasten puheet toisesta vanhemmasta korostuvat ja saavat usein vääriä merkityksiä ja tulkintoja, koska puheyhteys toiseen vanhempaan on heikko. Lapsesta tulee ikään kuin vanhempien välinen tiedonvälittäjä.

Työntekijät kuvaavat, että vanhemmat usein päätyvät kommunikaation puutteen vuoksi täyttämään nämä aukot tiedossa tulkinnoilla. Vanhempien tulkinnat toisen vanhemmuudesta ja toiminnasta nähdään perustuvan aiemman parisuhteen aikaisiin dynamiikkoihin ja tapahtumiin ja näiden pohjalta luotuihin käsityksiin toisesta. Vanhempien usein jo lähtökohtaisesti kokema epäluottamus toista kohtaan värittää näitä tulkintoja. Vanhemmat eivät usein näe, että toinen vanhempi voisi kasvaa uudenlaiseen rooliin vanhemmuudessaan, nyt kun se tapahtuu parisuhteen ulkopuolella. Vanhemmilla saattaa usein olla vaikeuksia erottaa toisen vanhemman rooli vanhempaan nyt erossa ja vanhemmuuden rooli parisuhteen aikana. Työntekijät kuvailevat vanhempien puhetta esimerkiksi siitä, kuinka toisen vähäisempi osallistuminen lapsiarkeen parisuhteen aikana saatetaan tulkita kyvyttömyydeksi huolehtia lapsista yhteisvanhemmuudessa eron jälkeen. Parisuhteen aikainen vanhempien välinen haitallinen dynamiikka saattaa myös vaikuttaa tulkintoihin toisen vanhemmuudesta ja värittää sitä olettamusta, että sellaista dynamiikkaa olisi myös suhteessa lapseen.

Vanhemmat eivät usein pääse näkemään toistensa vanhemmuutta, koska eivät enää jaa arkea toisen kanssa. Tällöin heille ei pääse muodostumaan ja kasvamaan käsitystä siitä, että millaista toisen vanhemmuus lapsen kanssa todellisuudessa on. Näin on varsinkin, jos vanhempien yhteydenpito on vähäistä tai olematonta yhteisvanhemmuudessa. Kommunikaation puute johtaa työntekijöiden kuvailujen mukaan pahimmillaan jopa vainoharhaisiin tulkintoihin toisen tarkoitusperistä. Toisen myöhästyminen lapsen kuljetuksista tai vaihdoista esimerkiksi saatetaan tulkita pyrkimyksenä tahallisesti vaikeuttaa toisen vanhemman elämää, vaikka taustalla saattaisi olla vanhemman henkilökohtaisen elämän syitä. Tai lapsen väsymys ja alakulo saatetaan tulkita aina johtuvan toisesta vanhemmasta tai lapsen kuormittumisena

toisen vanhemman luona vietetystä ajasta. Työntekijät toteavat, että välillä nämä vanhempien huolet ovat tietysti ihan aiheellisia, mutta useimmiten ne ovat ylikorostuneita ja vanhempien konfliktin ja keskinäisen epäluottamuksen värittämiä.

Vanhempien tarpeiden ja tunteiden heijastuminen tulkintoihin lapsen tunnekokemuksista

Vanhempi puhuu kovasti sen lapsen äänellä, mutta sitten justinsa tulee taas mieleen, että kun sen lapsen kuuleminen tai tapaaminen, että se tulee jotenkin niin, että se lapsi ajattelee just prikulleen samalla tavalla kuin se vanhempi, että se on niinku minun ajatukset ja minun tunteet on yhtä kuin sen lapsen ajatukset ja sen lapsen tunteet, niin silloin ainakin välillä itsellä soi vähän hälytyskellot, että voiko se nyt olla ihan niin samanlaiset, että on niinku semmoinen rintama, että me olemme yhtä ja ajattelemme ja tunnemme ihan samalla tavalla. H3/S26

Työntekijät kuvailevat haastatteluissa vanhempien mentalisaatiokyvyn suhteessa lapsiin olevan vaihtelevaa ja riippuvan paljon yhteisvanhemmuuden sujumisesta, vanhemman yleisestä mentalisaatiokyvyn tasosta sekä erotilanteen riitaisuudesta. Osa vanhemmista kykenee ymmärtämään lapsensa kokemuksia eron keskellä hyvin, osa taas selkeästi heijasti omia tunteitaan liittyen eroon ja toiseen vanhempaan ja tulkitsee ne myös lapsen tunteiksi. Eroon liittyvä stressi ja ex-puolison kanssa jatkuva yhteys on omiaan aiheuttamaan vahvoja tunteita ja näin alentamaan mentalisaatiokykyä eronneissa vanhemmissa (ks. myös Target ym. 2017; Francia 2019). Tämä alentunut mentalisaatiokyky usein vaikuttaa myös vanhempien kykyyn mentalisoida lapsen kokemuksia (ks. myös Camoirano 2017; Kelly ym. 2005; Rosenblum 2008; Holtzinger 2020).

Vanhemmat tulkitsevat lapsen apeaa mielialaa tai ikävää esimerkiksi haluttomuutena olla toisen vanhemman kanssa, tai että toisen vanhemman luona oleminen olisi lapselle jotenkin kuormittavaa, sen sijaan, että he pohtisivat esimerkiksi muuttuneiden perheolosuhteiden vaikutusta lapsen oloon ja tunteisiin. Työntekijät kokevat, että vanhempien omat tarpeet saattavat estää lapsen tarpeen näkemisen sovittelutilanteissa. Pitkään sovittelutyötä tehneet työntekijät kertovat huomanneensa, että nykyään vanhemmat osaavat kuitenkin paremmin huomioida

lasten tarpeita erotilanteissa. Tässä asiassa on nähty selkeää muutosta ja tietoisuuden lisääntymistä.

Työntekijät kuvailevat, että keskustelu lasten tunteista on ylipäätään aika vähäistä sovittelukäynneillä. Vanhemmat useimmiten jakavat lasten kokemuksia käytännön asioiden kautta. Työntekijät toteavat, että he eivät oikeastaan kuule vanhempien puhetta lasten tunnekokemuksista, vaan puhe liikkuu aika pintatasolla ja käytännön tasolla. Kun vanhemmat puhuvat tunnekokemuksista, niin he puhuvat yleensä lapsen ikävästä toista vanhempaa kohtaan, kun lapsi on toisen vanhemman luona. Vanhemmilla on vaikeuksia usein tulkita lapsen puheita ikävästä ja pelosta liittyen tapaamisjärjestelyihin, ja ne usein tulkitaan negatiivisesti toisen vanhemman osalta.

5.2 Yhteisvanhemmuuden ihanne ja pakotetun yhteistyön todellisuus

Että se yhteistyö saattaa olla niinku semmonen ihanne, joka ohjaa sitä yhteisvanhemmuutta, mutta sitten se on ristiriidassa siihen, että kuinka me pystytään oikeasti tästä asiasta keskenämme sopimaan. H2/S6

Työntekijät kertovat vanhempien pyrkivän lähes aina yhteistyövanhemmuuteen, ja useimmiten he ovat yksimielisiä yhteistyöstä toisen vanhemman kanssa. Ihanne yhteisvanhemmuudesta siis elää myös vanhempien mielessä. Yhteisvanhemmuus on lainsäädännössä määritelty pyrkimys ja tutkimustenkin perusteella ihanne, jota voidaan perustella lapsen edulla ja parhaalla (ks. myös Kuronen 2003; Kääriäinen 2012). Sujuvan yhteisvanhemmuuden nähdään tukevan lapsen kehitystä, kun taas riitaisen yhteisvanhemmuuden nähdään olevan lapsen kehitystä haittaava tekijä (ks. myös Feinberg 2002). Käytännössä vanhemmilla ei kuitenkaan aina ole realistisia näkemyksiä siitä, mitä tämä jaettu vanhemmuus ex-puolison kanssa käytännön tasolla tarkoittaa, ja miten epäselvyydet vanhemmuuden rooleissa ja haasteet vastuun jakamisessa toteutuvat käytännössä. Epäselvyys siitä, mitä yhteisvanhemmuus tarkoittaa arjessa, johtaa käytännön haasteisiin ja ristiriitoihin.

Vasta käytäntö usein osoittaa sen, että yhteistyö entisen puolison kanssa herättää vahvoja tunteita, ehkä yllättävien ja arkistenkin asioiden suhteen (ks. myös Francia ym.

2019). Vanhempien mentalisaatiokyky on heikentynyt suhteessa toisen vanhemmuuteen, koska yhteistyö entisen puolison kanssa aiheuttaa usein stressiä ja emotionaalista kuormitusta, joka vaikeuttaa tunnesäätelyä ja heikentää mentalisaatiokykyä toista vanhempaa kohtaan (ks. myös Target ym. 2017, Francia ym. 2019). Yhteisvanhemmuudessa vanhemmuuden roolit ja vastuunjakaminen saattaa olla epäselvää ja vanhemmat etsivät tasapainoa toimivan yhteistyön ja omien henkilökohtaisten tunteidensa ja kokemustensa välillä.

Sovittelutilanteissa työntekijät kuvaavat, että lapsi usein on hävinnyt keskustelusta ja lasta pitää siihen aktiivisesti tuoda, koska keskustelut keskittyvät usein vanhempien tunteisiin ja erimielisyyksiin käytännön asioista (ks. myös Target ym. 2017; Francia ym. 2019). Vanhemmat ovat hyvin tietoisia lapsen edusta ja puhuvat siitä usein, mutta vanhemmat näkevät sen monesti eri tavoin ja sitä saatetaan käyttää perusteena omille näkemyksille.

Yhteistyö ex-puolison kanssa ja sen vaikutus mentalisaatiokykyyn

Ja saatetaan jotenkin ajatella niin, että se toinen on mahdoton tai hänen kanssaan on vaikea keskustella ilman, että menee tunteisiin. Tai ei ehkä uskalleta, koska pelätään, että tilanne jotenkin huononee. H2/S12

Välillä tulee ehkä semmoinen tunne, että ne vanhemmat tulee vähän niinku sinne sovitteluun sillä ajatuksella, että koittakaa nyt saada vähän tolkkua ton toimintaa, jotta mullakin on mukavaa mun lapsen kanssa ja asiat sujuis ja mun arki on mukavaa. Että ei siinä mun mielestä hirveän usein siinä ei ainakaan alkuun välttämättä ole sellaista, että miten me nyt voisimme yhdessä toimia paremmin. H3/S14

Vanhemmat ovat työntekijöiden mukaan yleensä halukkaita yhteistyöhön ja periaatteessa samaa mieltä yhteistyöstä ja sen tarpeellisuudesta toisen vanhemman kanssa. Yhteisvanhemmuuden haasteellisuus on siinä, että se ei ole vain kahdenvälinen suhde, vaikka neuvottelut käydään kahden vanhemman välillä (ks. myös Kuronen 2003; Feinberg 2002). Lapsi on yhteisvanhemmuudessa aina kolmantena ”näkymättömänä” osapuolena ja lapsi on se, joka kantaa myös seuraukset vanhempien yhteistyön toimivuudesta (ks. myös Feinberg 2002; Pilkington ym. 2019; Holtzinger 2020). Käytännössä yhteistyö toisen puolison kanssa voi olla äärimmäisen stressaavaa

ja emotionaalisesti kuormittavaa. Aiemmissä tutkimuksissaan on todettu (ks. myös Target ym. 2017; Francia ym. 2019), että yhteistyö eronneiden puolisoiden välillä on haastavaa, koska jatkuva kontakti ja yhteistyö ex-puolison kanssa herättää äärimmäisiä tunteita ja suhtautuminen toiseen voi olla halveksuvaa ja kyseenalaistavaa. Vanhempien mentalisaatiokyky on alentunut suhteessa toiseen vanhempaan, jolloin myös kompromissien tekeminen ja toisen tarkoitusperien näkeminen, ja lapsen edun näkeminen omissa näkemyksissä ja toisen toiminnassa, voi olla erittäin vaikeaa. Stressi ja vahvat tunnereaktiot alentavat mentalisaatiokykyä (ks. myös Hertzmann ym. 2016).

Työntekijöiden kertomuksissa vanhemmat pääasiallisesti ottavat yhteistyön ajatuksen itsestään selvänä, huolimatta negatiivisesti sävyttyneestä tunnelatauksesta ja epäluottamuksesta, mikä toista vanhempaa kohtaan saattaa vallita. Työntekijät tulkitsevat, että usein vanhemmat tulevat sovitteluun selvittämään jotain käytännön asiaa, joka ei vanhempien välillä toimi. Taustalla ei kuitenkaan välttämättä ole lähtökohtaisesti yhteistyön ajatus, vaan enemmänkin pakotettu tilanteen ajama toimiminen toisen kanssa, jossa vanhemmuutta saatetaan pyrkiä toteuttamaan erillisesti. Yhteistyö näyttäytyy enemmän tai vähemmän näennäisenä. Työntekijät kokevat, että vanhemmat eivät ole välttämättä ajatelleet kunnolla, että mitä yhteistyö toisen vanhemman kanssa tarkoittaa ja miltä se saattaa tuntua tai näyttää, vaan yhteistyö voi olla vain reagoitua toisen toimintaan ja omiin tunneärsykkeisiin.

Vanhemmuuden roolien suojele yhteistyön värittäjänä

Pitää muistuttaa siitä, että se eron jälkeinen vanhemmuus haastaa niinkun molempia. Ja että se on mahdollisuus monelle vanhemmalle niinku tavallaan ottaa ihan roolia siinä vanhempana. Ja monet siinä onnistuu, että se ei ole semmoinen, että jos aiemmin ei ole niin kun syystä tai toisesta, tai ne roolit tai se dynamiikka siinä parisuhteessa ollut tietynlainen, niin se ei tarkoittaa, että se mitenkään sitten jatkuisi ja sitten se ex-puoliso ei osaisi yhtään mitään tehdä siellä oman lapsensa kanssa kun on omassa kodissaan. H3/S12

Sovittelussa vanhemmat puhuvat paljon yhteisvanhemmuuden haasteista erityisesti käytännön vanhemmuuden kautta. Monille vanhemmille haastavaa on se, kun vanhemmuuden roolit muuttuvat eron myötä siitä, mitä ne olivat parisuhteen aikana.

Parisuhteen aikaiset vanhemmuuden roolit joutuvat uuteen tarkasteluun eron jälkeisessä vanhemmuudessa (ks. myös Kuronen 2003). Työntekijät kuvaavat, että uusi yhteistyö vaatii vanhemmilta usein sitä, että pitää luottaa toisen kykyyn vanhempana ja myös hyväksyä toisen erilaista käsitystä ja tapaa toteuttaa vanhemmuutta. Sovitteluissa usein kiistat käytännön asioista kilpistyvät käsityksiin siitä, miten vanhemmuutta tulisi toteuttaa. Parisuhteen aikana roolit vanhemmuudessa ovat voineet olla erilaiset. Työntekijät kuvaavat, että on melko tyypillistä, että toisen rooli on saattanut olla vähäisempi arjen vanhemmuuden pyörittämisessä ja nyt jaetussa vanhemmuudessa tämä muuttuu ja vaatii molemmilta vanhemmilta totuttelua ja tasapainon löytämistä, ja myös uskallusta luottaa toisen kykyyn uudessa roolissa.

Yhteistyön vaatima kommunikaation määrä ja tiedonvaihto ja oman elämän valintojen vaikutukset yhteiseen vanhemmuuteen voivat aiheuttaa vanhemmille ristiriitoja. Vanhemmat eivät välttämättä halua jakaa omaa yksityiselämäänsä toisen vanhemman kanssa kuin minimaalisesti. Yksityiselämän ja yhteistyön rajankäynti on usein haastavaa yhteisvanhemmuudessa (ks. myös Kuronen 2003; Mattila-Aaltola ym. 2012). Välillä toisen pyrkimys toteuttaa yhteistyötä vanhemmuudessa saatetaan tulkita pyrkimykseksi hallita ja joskus se myös voikin olla tahallista kiusaa. Tämä nousee myös tutkimuksessa yhdeksi konflikteja aiheuttavaksi tekijäksi erovanhemmuudessa (ks. myös Francia ym. 2019). Toinen vanhempi saattaa pyrkiä vetämään rajoja ja säätelemään yhteistyötä olemalla kommunikoimatta ja hoitamatta sovittuja asioita, koska saattaa esimerkiksi kokea, että toinen vanhempi pyrkii liikaa hallitsemaan hänen vanhemmuuttaan.

Työntekijät eivät näe yhteisvanhemmuudessa merkitystä sillä, onko vanhempi etä- vai lähivanhemman roolissa. Etävanhemmuus ja lähivanhemmuus, eli kumman luona lapsi on virallisesti kirjoilla, ei korostu, koska suurin osa vanhemmista jakavat vanhemmuuden ja arjen lasten kanssa. Merkitys lähi- ja etävanhemmuuden rooleilla tulkitaan olevan vain niissä tapauksissa, joissa etävanhempi viettää selkeästi ajallisesti vähemmän aikaa lapsen kanssa. Tällaisissa tapauksissa työntekijät kuvailevat, että etävanhemmat saattavat kokea syyllisyyttä tai olevansa ”vähemmän vanhempia”, koska eivät ole yhtä paljon lasten arjessa mukana. Välillä etävanhempi saattaa myös

olla kriittinen lähivanhempaa kohtaan tämän tavasta hoitaa vanhemmuutta, mikäli päätös omasta etävanhemmuudesta ei ole yhteinen. Työntekijät kuitenkin näkevät, että lähi- ja etävanhempi termejä käytetään hyvin vähän, niin työntekijöiden kuin vanhempien itsensäkin toimesta. Pidemmän linjan työntekijät havainnoivat, että keskustelu lähi- ja etävanhemmuudesta on muuttunut viimeisen 10–20 vuoden aikana ja heidän kokemuksensa mukaan se on vähentynyt tai jopa hävinnyt.

Työntekijät toteavat, että aina sovittelun pyrkimyksen ei tulisi olla yhteisvanhemmuus, varsinkaan tilanteissa, joissa vanhempien riidat ovat hyvin kärjistyneitä tai ne ovat jatkuneet vuosia ilman mitään parannusta. Tällaisissa tapauksissa työntekijät näkevät, että pyrkimyksen tulisi olla mieluummin rinnakkaisvanhemmuudessa, jossa kontakti on minimaalista ja molemmat harjoittavat vanhemmuuttaan osaltaan. Tämä nähtiin paremmaksi vaihtoehdoksi myös lapsen kannalta kuin pitkittynyt riitatilanne. Työntekijät kuitenkin näkevät yhteisvanhemmuuteen pyrkimisen aina ensisijaisena, jos siihen vain on vähänkään edellytyksiä.

”Näkymättömän lapsen” esiintuominen rakentavan vuorovaikutuksen luomisessa

No, usein huomaa ajattelevansa, että missä se lapsi on? Se saattaa joskus kadotakin. Sitten sovittelijatyöparin tehtävä on palauttaa se lapsi ja lapsen näkökulma osaksi sitä keskustelua. Että kenen asioista me oikeastaan täällä puhutaan. Niin se vanhempien keskinäinen ristiriita on jotenkin niin siinä läsnä, että unohdetaan, että miten just tää asia heijastuu lapseen tai mitä lapsi siitä ajattelee. H2/S19

Mun mielestä vanhemmat suhtautuu tosi hyvin lapsen näkökulman tuomiseen keskusteluun, että se on kyllä semmoinen jotenkin ihailtavaa, että vaikka olisi tosi riitaisat vanhemmat ja näin, että niinku lähtöasetelmat on tosi haastavat sille sovittelulle. H3/S12

Työntekijät kertovat, että usein kun vanhemmat neuvottelevat yhteisvanhemmuudestaan, lapsi usein loistaa poissaolollaan keskustelussa. Tämän saman havainnon on tehnyt myös Target ja kumppanit (2017), jotka kuvaavat yhtenä tutkimuksensa tuloksena ”lapsi on kaikkialla ja ei missään”. Vanhempien vaikeudet päästä sopimukseen asioista ja siitä, miten yhteistyötä tehdään vanhemmuudessa, vaikuttavat suoraan siihen, kuinka paljon lapsen tarpeita ja toiveita ohitetaan tai ne jäävät kuulematta.

Työntekijät kertovat, että vanhemmat suhtautuvat lähes aina positiivisesti siihen, kun lasten näkökulma tuodaan keskustelussa esiin. Puhe lapsesta ja lapsen näkökulman tuominen keskusteluun on erinomainen työkalu sovittelussa, kun halutaan luoda rakentavampaa ja myönteisempää keskustelua vanhempien välille. Vanhemmat usein mielellään kuvailevat lapsiaan ja arkeaan lapsen kanssa, ja tämä on usein pääosin sitä puhetta, mitä työntekijät kuulevat vanhempien lapsistaan puhuvan.

Työntekijät ovat havainneet, että puhe lapsista on äärimmäisen tärkeää sovittelun etenemisen kannalta. Sillä on vaikutusta vanhempien väliseen keskusteluun ja sen luonteeseen. Yleensä keskustelu muuttuu rakentavammaksi ja myönteisemmäksi, kun vanhemmat kuvailevat lasta toisen vanhemman kuullen. Työntekijät ovat havainneet, että lasten tuominen sovittelun keskiöön vaikuttaa nostavan vanhempien mentalisaatiokykyä niin suhteessa lapsen tarpeisiin ja tunteisiin erotilanteessa, mutta myös suhteessa toisiinsa.

Lapsen edun ymmärtämisen ristiriidat

Kyllä niinku molemmat vanhemmat ajattelee sitä lapsen etua ja mikä se on. Mutta se on varmaan kaikilla vähän semmoinen omanlaisensa näkemys, että mikä se on, että ne voi olla hyvin erilaiset ne näkemykset, ja just sen takia yrittää just sovittelijana ehkä tuoda näitä eri näkemyksiä, että eihän ole kyse siitä, että joku on oikea, joku on väärä, vaan tässä on nyt useita erilaisia näkemyksiä, että mitä niinku näiden näkemysten valossa olisi hyvä sitten niinku mitenkä ratkaista niitä asioita. H1/S30

Se on vähän semmoista ulkokultaista keskustelua, se lapsen etu. Siitä tulee heti vähän juuri vähän juridinen, semmoinen niinku, että ruvetaan jo vähän niinku jotenkin perustelemaan niitä omia näkökantoja. Sitten tulee semmoinen, että lapsen edun mukaista on tämä niinku että, se ei ole ihan semmoinen, että minä tunnen oman lapseni ja ymmärrän tämän tilanteen ja tämän, että niinku mitä tämä on meille ja mitä tää on lapselle. H3/S39

Työntekijät kertovat, että vanhemmat ovat yleensä hyvin tietoisia lapsen edusta niin käsitteenä kuin konkreettisesti lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsen etu -termiä joskus käytetään vanhempien toimesta, mutta usein siinä on pyrkimyksenä perustella omaa näkökantaa tai ajatusta yhteisvanhemmuuden käytännönasioista, joista vanhemmat ovat keskenään eri mieltä. Lapsen etu ei usein ole yksiselitteinen, ja

vanhemmilla saattaa olla usein erilaisia näkemyksiä siitä, mikä lapsen etu eri tilanteissa olisi. Usein nämä eroavat käsitykset ovat sen juurisyy, miksi vanhemmat ovat hakeutuneet sovitteluun. Joskus vanhemmilla voi olla vaikea erottaa lapsen etua omista tunteista liittyen eroon ja toiseen vanhempaan, jolloin vanhempi saattaa ajatella, että hänen tunteensa ovat yhteneväisiä lapsen edun kanssa, vaikka näin aina ei olisi.

Työntekijät kertovat, että usein lapsen edusta puhuttaessa, työntekijöiden yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi nousee lapsen kehitystason nostaminen vanhempien tietoisuuteen ja keskusteluun. Työntekijät kuvailevat, kuinka vanhemmat saattavat ajaa järjestelyjä, jotka eivät lapsen kehitystason kannalta ole lapsen parhaaksi tai välttämättä edes mahdollisia. Tällaisissa tilanteissa ammattilaisten tietoisuus lapsen kehitysvaiheista, ja miten esimerkiksi erilaiset asumisjärjestelyt vaikuttavat lapseen eri ikätasoilla, nähtiin työntekijöiden puheissa hyvin tärkeänä, kun he yhdessä vanhempien kanssa arvioivat lapsen edun toteutumista yhteisvanhemmuudessa.

Vanhemmat saattavat käyttää lapsen edun käsitettä myös vakuuttaakseen ammattilaisia omista näkemyksistään, ”voittaaakseen ammattilaisen puolelleen”, mutta puhe lapsen edusta ei silloin useinkaan kieli siitä, että vanhempi kunnolla välttämättä ymmärtäisi lapsen etua tilanteessa. Työntekijät toteavat, että sitä voidaan käyttää vanhempien toimesta myös jonkinlaisena pyrkimyksenä vallankäyttöön tai toista vanhempaa vastaan. Osa vanhemmista saattaa jopa kyseenalaistaa lapsen edun käsitteen ylipäättään ja kokea sen ammattilaisten keinona hiljentää vanhemman omia näkemyksiä. Työntekijät kertovat, etteivät mielellään käytä lapsen etu-termiä, koska se koetaan ammattilaistermiksi, joka ei välttämättä tule lähelle vanhempia. He käyttävät mieluummin ilmaisuja kuten lapsen tarpeet ja toiveet, lapsen hyvinvointi, puhuessaan lapsen edusta.

6 MENTALISAATIO SOVITTELUVA TUKEVANA TYÖVÄLINEENÄ

6.1 Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen keskeisenä työkaluna sovittelussa

Kyllä mä ajattelen, että mentalisaatiolla on isokin rooli sovittelussa. Että jos me ajatellaan, että sovittelu lähtee yleensä tilanteessa, jossa vanhemmilla on hyvinkin lukkiutuneet ne omat tulokulmat, toiveet, tarpeet. Ja sit me lähetään niinku palasteleen sitä, yritetään päästä juuriin, ja niihin toiveisiin ja tarpeisiin, mitkä voikin olla aika yhteisiä, ja jaettujakin. Ja yritetään niinku jotenkin murtaa sitä alkulähtökohtaa, niin kyl mä aattelen, että se mentalisaatio, niinku ymmärrys, ja sen jotenkin aikaansaaminen siinäkin tilanteessa eronneiden vanhempien välillä, niin se on meän yksi tärkeä keino siinä sovittelussa, työkalu ihan. H2/S19

Niin mä ajattelen, että näitä sovittelutekniikkakoulutuksia, neuvottelutaitokoulutuksia on oikein hyviä kaikkia, mutta sitten on aina nää ihmisten tunteet, mitä niille tehdään, niin en lakkaa siitä puhumasta, että en mä usko, että näitä sopuja aina saadaan vaan tekniikoilla, siis neuvottelutekniikoilla, vaan tässä on aina tämä muu puoli, mihin pitää löytyä osaamista, jos halutaan tulosta. H1/S43

Ammattilaiset kuvaavat aineistossa yksimielisesti sitä, kuinka he näkevät mentalisaation olevan keskeinen mekanismi kaikessa ihmissuhdetyössä ja vuorovaikutuksessa. Tämä on linjassa myös tutkimukselle mentalisaatiosta ja sen laajasta käytettävyydestä eri ihmissuhdetyön konteksteissa (ks. myös Bateman & Fonagy 2008; Choi-Kan & Gunderson, 2008; Holtzinger 2020). Haastattelussa ammattilaiset kaikki olivat tietoisia mentalisaatioteoriasta ja mentalisaatiokäsitteestä joko opintojensa ajalta tai lisäkoulutusten kautta. Osa oli oppinut mentalisaatiosta perheneuvolatyössään. Muutamilla oli mentalisaatiota käsittelevää koulutusta ja kursseja taustatietona. Suurin osa liitti mentalisaatiotyöskentelyn vahvasti lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen, mutta kaikki haastateltavat pitivät kuitenkin mentalisaatiokykyä keskeisenä tekijänä myös esimerkiksi parisuhdetyöskentelyssä ja sovittelutyöskentelyssä. Noin puolella haastatelluista oli taustalla sosiaalityön koulutuksen lisäksi psykoterapiakoulutus, yleensä pari- tai perheterapeutina. Kolmella haastatelluista oli Fasper-sovittelukoulutus, yhdellä haastatelluista oli Follo-sovittelukoulutus. Haastattelun perusteella voidaan siis nähdä, että haastattelemillani perheneuvoloiden sosiaalityöntekijöillä on hyvät lähtökohdat hyödyntää mentalisaatiokykyä parantavaa työskentelyä työssään, sillä kaikille haastatelluille

mentalisaation käsite oli tuttu ja ymmärrettävä ja sen nähdään liittyvän kaikkeen terapeutiseen keskustelutyöskentelyyn olennaisena osana.

Jokainen ammattilainen kuvaa ja tunnistaa työskentelevänsä mentalisaatiokyvyn parissa jollain tavalla sovittelutilanteissa. Suurin osa kokee, että työskentely ei kuitenkaan usein välttämättä ole tietoista tai he eivät ajattele sitä ”mentalisaatiokyvyn parantamiseksi” tehtynä työnä, vaan osana vuorovaikutustyöskentelyä ylipäättään. Ammatillaiset kuitenkin tunnistavat käyttävänsä työssään toimintamalleja, joilla he selkeästi tähtäävät mentalisaatiokyvyn vahvistamiseen ja parantamiseen vanhempien välillä ja suhteessa lapseen. He yksimielisesti kokevat, että mentalisaation parissa työskentely ei ole erillinen asia, vaan se kuuluu keskeisesti kaikkien kohderyhmien kanssa työskentelyyn, jossa työskennellään vuorovaikutusongelmien parissa.

Ammattilaisten kuvauksista siitä, miten he työskentelevät mentalisaatiokyvyn parantamiseksi sovittelutilanteissa olen löytänyt viisi keskeistä asiaa: ymmärrystä rakentavat kysymykset ja tulkkina toimiminen, lapseen liittyvien arjen hetkien ja muistojen esiin nostaminen, neutraalin ja tukea antavan ilmapiirin luominen, psykoedukaatio ja tietoisuuden kasvattaminen mentalisaatiosta sekä tunnesäätelyn tukeminen ja tunneilmapiirin vakauttaminen.

Ymmärrystä rakentavat kysymykset ja tulkkina toimiminen

Kuinka tärkeä se on se mentalisaatio semmosena esiin houkuttelemisena ja toisaalta semmosena tulkkina siinä, että kun toinen vanhempi sanoo jotain, niin kyllä mä aina mietin, että mites tää resonoi tossa toisessa, miten hän ehkä tulkitsee tuota asiaa. Mä saatankin kun toinen puhuu, vilkaista toista vanhempaa, mitä hänessä tapahtuu. Ja samalla mä yritän pitää mielessä sen hänen mielensä, sen lisäksi että kuuntelen tätä toista. Ja sit kun mä oon kuullut tätä toista, niin tämän toisen vanhemman mielessä pitäen, mä yritän ehkä pukea sitä sanoiksi, uudelleen muotoilla, sovitella niinkun niitä sanoja, semmoseen mentalisaatioon kutsuvaan muotoon. Jotenkin, se on tosi semmosta hienovaraista välillä, mutta mä aattelen, että se on niinkun oleellinen osa sitä sovittelua, kun mä tiedän, että mitä tää yrittää tässä sanoa, mitkä on ne taustavaikuttimet mahdollisesti, mutta sitten tää toinen ei välttämättä kuule niitä. Että hän lähtee tulkitsemaan niitä sillä tavalla kuin mä ehkä ajattelen, vaikka erillistapaamisten pohjalta, niin sit jotenkin se siihen väliin ehtiminen. H2/S14

Ammattilaiset kuvaavat, että keskeinen työskentelytapa mentalisaatiokyvyn vahvistamisessa on toimiminen ikään kuin tulkkina vanhempien välillä, heijastaen, muotoilemalla tai sanoittamalla uudelleen vanhempien välistä puhetta. Myös erilaiset kysymykset, jotka lisäävät ymmärrystä vanhempien välillä tai kuvaavat toiselle vanhemmalle toisen tunteita tai kokemuksia, koetaan tehokkaiksi tavoiksi lisätä vanhempien keskinäistä mentalisaatiokykyä. Ammattilaiset kuvaavat, että he pyrkivät nostamaan esiin erilaisia näkökulmia. Erityisesti lapsen näkökulmaa tuodaan esiin, jolla pyritään lisäämään vanhempien mentalisaatiokykyä suhteessa lapsen kokemuksiin erosta ja vanhempien riitojen vaikutuksesta. Ammattilaiset kertovat käyttävänsä luovasti eri tapoja lisätä ymmärrystä vanhempien välille muun muassa käyttämällä visuaalisia keinoja, esimerkiksi lapsen kuvan pitämistä mukana sovittelutapaamisilla. Osa ammattilaisista kuvaa tekevänsä vanhempien kanssa tunnetyöskentelyä sanoittamalla ja kysymällä vanhempien tunnereaktioista konfliktitilanteissa. Ammattilaiset kokevat, että vanhempien mentalisaatiokykyä suhteessa lapseen on suhteellisen helppo vahvistaa. Vanhempien keskinäisen mentalisaatiokyvyn vahvistaminen koetaan haastavampana.

Ammattilaiset kokevat, että ymmärryksen lisääminen lisää vanhempien empatiaa toista kohtaan. Ymmärrystä pyritään lisäämään usein keskustelemalla vanhempien konkreettisesta perhe-elämästä tai siitä, minkälaista vanhemmuus on ja miten vanhemmat omaa vanhemmuuttaan näkevät ja miten sitä voisi vahvistaa. Tämä vie näkökulmaa pois vastakkainasettelusta kohti yhteistä päämäärää. Ammattilaiset pyrkivät luomaan keskustelua, jossa toinen kuulee, miten toinen vanhempi on tilanteessa ajatellut, miten lapsi sen on kokenut. Tämä vaatii usein tarkkaakin tilanteiden läpikäymistä keskustellen. Ymmärryksen lisääntyminen ja tulkkina toimiminen nähdään vanhempien toiveiden, tarpeiden, pelkojen sanoittamisena ja konkretisoimisena, jotta vanhempien välillä voisi tapahtua aitoa kuulemistä ja toisen tunteiden, tarpeiden ja ajatusten ymmärtämistä.

Lapseen liittyvien arjen hetkien ja muistojen esiin nostaminen

Tää tulee ehkä esiin tämmösistä konkreettisista, että toinen vanhempi kertoo, että lapsen kanssa on vaikka tehty jollakin tavalla, toimittu tietyllä tavalla tai heillä on ollu joku yhteinen kiva vapaa-ajan juttu tai joku spesiaali reissu tai muuta. Niin niihin on aina mehevä tarttua, niihin kuvauksiin, koska sitten se toinen vanhempi kuulee jotakin siitä arjesta, jotakin siitä lapsen ja vanhemman suhteesta. Ja jotenkin todella kiva kuuleminen, kun vanhempi kertoo mitä hän havaitsi lapsessa siinä tilanteessa tai mitä tunteita lapsi ilmasi tai miten niinku joku ilo hänestä välitty tai näky. H2/S16

Ammattilaiset pyrkivät vahvistamaan vanhempien kykyä mentalisoida toisiaan nostamalla esiin myönteisiä kokemuksia ja yhteisiä hetkiä, jotka liittyvät heidän lapseensa. Näin vanhemmat voivat kokea itsensä vahvemmin vanhemmuuden kumppaneina, ja he pääsevät kuulemaan toisen vanhemmuudesta ja arjesta. Tämä voi luoda ymmärrystä toisen toimintaan ja auttaa näkemään, että he molemmat toimivat lapsen hyväksi. Arjesta puhuminen voi myös poistaa epävarmuuksia vanhempien väliltä ja toisaalta tuoda tarvittavaa informaatiota ja samaistumispintaa asioihin, jotka sujuvat samalla tavalla molempien arjessa lapsen kanssa. Lapsen tuominen keskusteluun koetaan tehokkaaksi työkaluksi, joka parantaa keskustelun ilmapiiriä ja vaikuttaa positiivisesti vanhempien mentalisaatiokykyyn toisiaan kohtaan.

Neutraalin ja tukea antavan ilmapiirin luominen

se sovittelijoiden ammattitaito, että miten asioista puhutaan, miten perustellaan, minkälainen turvallisuuden tunne ja ymmärrys ja tasapuolisuus. Että tulee aika paljon semmosta, että miten kohdataan ja millä tavalla. Tottakai opetettuja malleja, mutta aattelen, että siinä on aika paljon semmosta monenlaisen havainnoinnin ja kokemuksen kautta tuleva synteesi, joka sitten rakentaa sen, että se kontakti niin kuin säilyy ja vanhemmat kokee, että tää menee jotenkin vähän eteenpäin. H2/S25

Työntekijöiden tasapuolisuus vanhempien välillä sekä työntekijöiden suhtautuminen ja tunteet nähdään tärkeinä tekijöinä, jotka vaikuttavat sovittelussa syntyvään ilmapiiriin. Ammattilaiset pyrkivät luomaan sovittelutilanteeseen turvallisen ja neutraalin tilan, jossa vanhemmat voivat ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan ilman tuomitsemista. Tunteiden ja tarpeiden sanoittaminen, molempien osapuolten kuuleminen ja

molempien näkemysten esille tuominen auttavat vähentämään jännitteitä ja lisäävät luottamusta, mikä puolestaan vahvistaa vanhempien mentalisaatiokykyä.

Ammattilaiset nostavat esille työntekijöiden tehtävänä toivoa ja uskoa luovan dialogin ja ilmapiirin luomisen, joka heijastuu myös siihen, miten työntekijä itse kykenee uskomaan muutokseen vanhempien kanssakäymisessä. Tätä pidettiin tärkeänä elementtinä sovittelun kannalta ja ennen kaikkea sen kannalta, millainen tunneilmapiiri sovittelutilanteeseen muodostuu. Ammattilaiset korostavat sitä, että työntekijöiden omalla mentalisaatiokyvyllä on myös suuri merkitys sovittelussa.

Psykoedukaatio ja tietoisuuden kasvattaminen mentalisaatiosta

*se psykoedukaatio, että voi niinku sanoa, että joskus se onnistuu ihan toteamalla, että mä tiedän, että teillä on se kyky, mutta mietin että oletteko semmoisessa tunnetilasta, että pystyttekö siihen tai missä olette nyt menossa täällä, että jotenkin niinku. Ja kun se on nyt fakta, ettei kukaan meistä ole ikinä vaan koko ajan semmoisessa mentalisaatiotilassa, että me koko ajan ollaan niin tuntosarvet herkinä ja pystytään siihen vaan se on niinku, kaikki tipahdetaan pois siitä.
H3/S31*

Ammattilaiset kuvaavat, että psykoedukaatiolla on tärkeä rooli mm. lisäämään vanhempien tietoisuutta lapsen kehitysvaiheen vaikutuksesta esimerkiksi tapaamisjärjestelyihin ja sopimusasioihin ja ylipäätään lapsen rooliin erossa. Ammattilaiset pitävät tätä erityisesti perheneuvolan osaamisalueena, josta nähdään olevan hyötyä sovitteluissa. Vanhemmat usein unohtavat lasten kehitysvaiheen vaikutuksen tehtyihin sopimuksiin tai siihen, kuinka paljon lapselle annetaan vastuuta päätöksenteossa. Ammattilaiset kokevat, että psykoedukaatio kehitysvaiheista lisää vanhempien mentalisaatiota suhteessa lapseen ja lapsen etuun.

Ammattilaiset pohtivat aineistossa psykoedukaation hyötyjä mentalisaatiokyvyn suhteen. He näkevät, että mentalisaatiokyvystä puhuminen vanhempien kanssa sovittelussa voisi olla hyödyllinen keino selittää vanhemmille sitä, miksi yhteistyö toisen vanhemman kanssa tuntuu niin haastavalta. Ammattilaiset eivät kuvaa

käyttäneensä tätä itse sovitteluissa, mutta osa kertoo nähneensä muiden sanoittaneen mentalisaatiokykyä muussa vuorovaikutustyöskentelyssä.

Tunnesäätelyn tukeminen ja tunneilmapiirin vakauttaminen

Ja nää vapauttamisen keinot, siis nää vesilasit, ja joskus asiakkaat itse on viisaampia, että ehdottaa taukoa, joka on oikein hyvä että otetaankin tauko ja sitten taas jatketaan uusin puin, niin kaikki kehon säätelyn, vakauttamisen keinot sitten, että saisi sitä mentalisaatiokykyä tai mielellistämiskykyä, tultaisiin pois sieltä punaiselta alueelta. H1/S52

Ammattilaiset kuvaavat, että vireystilan säätely on keskeistä sovittelutilanteissa. He käyttävät keinoja, kuten taukoja, keskustelun rytmittämistä ja tunnetiloihin reagointia, jotta vanhemmat voivat säilyttää emotionaalisen tasapainonsa. Kun tunteet pysyvät hallinnassa, vanhemmat pystyvät paremmin ajattelemaan selkeästi ja ottamaan toisen näkökulman huomioon. Osa kertoo käyttävänsä myös fyysisiä keinoja, kuten vesilasitaukoja, suklaan tarjoamista, kahvihetkiä, jopa hengitys- ja rentoutumisharjoituksia, jotka auttavat vakauttamaan tilannetta ja toisaalta luovat epävirallisempaa ja rennompaa ilmapiiriä. Vireystasoa säätelemällä voidaan mahdollistaa se, että vanhempien hermosto ja vireystila ovat sellaisessa tilassa, jossa mentalisaatiokyvyn kanssa työskentely ja sen vahvistaminen on ylipäättään mahdollista. Ihmisen mentalisaatiokyvyn tiedetään heikkenevän konfliktitilanteissa ja vahvoissa tunnereaktioissa (ks. myös Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011; Holtzinger 2020).

Osalla ammattilaisista on taustalla Fasper-sovittelijakoulutus, ja he kertovat, että Fasperin periaatteisiin on myös sisällytetty tekniikoita, jotka vaikuttavat mentalisaatiokykyä vahvistavasti, kuten perheterapiakuviot, perhepiirroset, fläppitaulutyöskentely, joilla pyritään saamaan vanhempi tarkastelemaan tilannetta etäämmältä, toisesta näkökulmasta ja näin laskemaan tunnereaktioiden intensiivisyyttä ja mahdollistamaan mentalisaatiokyvyn kasvua.

Mentalisaatiokyvyn parissa työskentelyn esteet ja haasteet

Varmaan tommoisissa ja just se niinku, että jos siihen sitten vielä just liittyy niinku just, että on jotain, just no se väkivalta, niin mulla tulee mieleen. Että jos on ihan selkeästi isot semmoiset jutut siinä vanhempien välillä. Ja sitten jotenkin just se, että no kyllä se usein sitten, että jos se on se vanhempien kommunikointi niissä tilanteissakin on sitä, että ihan oikeasti huudetaan naama punaisena, ollaan niinku suurin piirtein käymässä käsiksi. Niin sellaisissa tilanteissa mä ajattelen, että ei silloin ei ole niinku edellytyksiä sitä (mentalisaatiota) lähtee niinku ottamaan siihen keskusteluun. H3/S45

Ammattilaiset ovat sitä mieltä, että mentalisaatiokyvyn parissa työskentelyyn on aina mahdollisuudet, mikäli ylipäättään sovittelutyöskentelyyn on mahdollisuuksia. Ammattilaiset kuvaavat, etteivät työskentele mentalisaatiokyvyn parissa tilanteissa, joissa on ylipäättään sovittelua estäviä tekijöitä, kuten aktiivista väkivaltaa tai pahoja riippuvuusongelmia. Mikäli huoltajuusriidat ovat pitkittyneitä ja kroonisia, tällöin pyrkimys ei ole lähtökohtaisesti enää yhteisvanhemmuus, vaan näissä tapauksissa pyrkimys on saada aikaan toimivia sopimuksia ja toimivaa rinnakkaista vanhemmuutta, jonka pyrkimys on pitää yhteydenpito ja tätä kautta konfliktit mahdollisimman vähäisinä. Näissä tapauksissa mentalisaatiokyvyn parantaminen ei ole oleellista, vaan toimivien käytäntöjen löytäminen ja arjen sujuvoittaminen.

Välillä mentalisaatiokyvyn parissa työskentely saattaa jäädä, mikäli vanhemmilla on vahva orientaatio saada aikaan vain konkreettisia sopimuksia. Ammattilaiset pohtivat, että tällaisessa tilanteessa mentalisaatiokyvyn työstämiseen ei jää usein kunnolla tilaa. He kertovat myös, että välillä sovittelutilanteissa mentalisaatiokyvyn tietoinen työstäminen voi jäädä sivuun muiden sovittelutilanteessa nousevien asioiden tieltä. Työntekijällä saattaa mennä paljon aikaa esimerkiksi tilanteen kokonaiskuvan muodostamisessa, sillä tilanteet ovat usein monimutkaisia ja monitahoisia. Ammattilaisen resursseja saattaa kulua myös paljon vuorovaikutustilanteen haltuunotossa, mikäli vanhemmat ovat erityisen riitaisia. Joskus sovittelutilanteessa voi olla painostava tunneilmapiiri, joka saattaa vaikuttaa ammattilaisen omaan mentalisaatiokykyyn.

6.2 Ammattilaisten näkemyksiä mentalisaation hyödyntämisestä sovittelutyöskentelyssä

Jotenkin se, että se mentalisaatio ja mentalisaatiokyky ja mitä sillä yritetään toisesta tavoittaa, hänen sitä kokemusmaailmaa, ajatuksia, tunteita, toiveita, tarpeita. Että jotenkin se on niin vahvasti osa sitä ihmisyyttä ja me tehdään sitä niin ihmissuhdetyötä, asiakastyötä, vuorovaikutustyötä, mä aattelen, että se mentalisaatio on aina jollain tavalla läsnä perheneuvolatyöskentelyssä, oli siellä vastaanotolla kuka tahansa. H2/S29

että miten tultais tietosemmaksi työntekijätkin myös, että mikä on mentalisaatiota vahvistavaa työskentelyä ja sitä kehittää ja yhdessäkin sitä mieltä. Mä oon miettinyt jotain semmosta, että se ois jotenkin varmemmalla pohjalla ja laadukkaampaa. Ois mielenkiintoista jotenkin sitäkin jäsentää. Mä aattelen, että siinä on aika paljon semmosta intuitiivista ja kunkin työntekijän omaa tyyliä työskennellä. Mutta että siitä tulis jotenkin enemmän tarkemmin puhuttua tai tietoista. H2/S30

Ammattilaiset korostavat, että mentalisaatiokyky on olennainen sovitteluprosessin onnistumiselle. Se auttaa vanhempia ymmärtämään toistensa tunteita, ajatuksia ja tarpeita, mikä on välttämätöntä rakentavan yhteistyön ja sopimusten saavuttamiseksi. Ilman mentalisaatiokykyä vanhemmat jäävät usein kiinni omiin näkökulmiinsa ja konflikteihin, mikä estää sovun syntymisen ja lapsen edun toteutumisen. Ammattilaiset uskovat, että mentalisaatiokyvyn kehittäminen auttaa luomaan pitkäaikaisia ja kestäviä ratkaisuja perhekonflikteihin. Kun vanhemmat oppivat paremmin ymmärtämään toisiaan ja lastaan, he ovat taipuvaisempia tekemään sopimuksia, jotka kestävät ajan myötä ja mukautuvat lapsen ja perheen muuttuviin tarpeisiin. Näin sovitteluprosessi tuottaa pitkäaikaista hyötyä. Ammattilaiset siis näkevät mentalisaation parissa työskentelyn välttämättömäksi onnistuneen sovittelun saavuttamiseksi. Ammattilaiset näkevät mentalisaation parissa työskentelyn erityisesti tärkeäksi lapsen hyvinvoinnin kannalta. Kun vanhemmat ymmärtävät paremmin lapsensa tunteita ja kokemuksia sekä kykenevät asettumaan lapsen asemaan, lapsen tarpeet tulevat paremmin huomioiduksi. Tämä vähentää lapsen kokemaa stressiä ja epävarmuutta eron jälkeen ja tukee hänen emotionaalista kehitystään (ks. myös Frosch ym. 2000; Holtzinger 2020; Feinberg 2002).

Jokainen haastateltu pitää tärkeänä tietoisempaa työskentelyä mentalisaatiokyvyn parissa ja toivoo, että sovittelutyöskentelyyn mukautettua mentalisaatiokoulutusta

olisi saatavalla tai kehitettäisiin. Ammattilaisten kuvauksessa mentalisaation parissa työskentely on usein vaistonvaraista, intuitiivista, joka on riippuvainen paljon työntekijän omaksumista työkaluista ja taustakoulutuksista ja myös persoonasta. Ammattilaisista toteavat, että heillä ei ole aina tietoa mahdollisista eri työkaluista, mitä mentalisaatiokyvyn vahvistamiseksi voisi käyttää. He kokevat, että he kaipaisivat keskustelua ja koulutusta siitä, mitä mentalisaatiota vahvistava työskentely perheasioiden sovittelussa käytännössä sisältää, miten sitä voisi kehittää, jotta siitä tulisi tietoisempaa ja laadukkaampaa. Ammattilaiset näkevät, että tietoinen ja laadukkaampi mentalisaation parissa työskentely voisi myös nopeuttaa sovittelutyöskentelyn tuloksia, kun työntekijät hahmottaisivat paremmin vanhempien ajattelua ja kokemuksia. Tällöin työntekijät osaisivat kysyä parempia kysymyksiä ja vanhemmat tulisivat paremmin kuulluksi ja ymmärretyksi. Ammattilaiset näkevät, että myös työntekijöiden oman mentalisaatiokyvyn tiedostaminen ja säätely olisi hyvän ja tehokkaan sovittelutyöskentelyn kannalta merkityksellistä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella eronneiden vanhempien mentalisaatiokykyä ja sen vahvistamisen merkitystä perheasioiden sovittelussa perheneuvolan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Toteutin tutkimukseni aineistokeruun haastatteleamalla ryhmissä kahdeksaa kasvatus- ja perheneuvolassa työskentelevää sovittelua työssään tekevää sosiaalityöntekijää. Analysoin aineistoni teoriaohjaavalla temaattisen sisällönanalyysin menetelmillä. Aineiston analyysi tuotti neljä keskeistä teemaa, jotka muodostavat tämän tutkimuksen tulososion alaotsikot. Kaksi ensimmäistä tuloslukua vastaavat siihen, kuinka sosiaalityöntekijät kuvaavat erovanhempien mentalisaatiokykyä suhteessa toisiinsa ja lapsiin. Kaksi jälkimmäistä tuloslukua vastaavat kysymyksiin siitä, miten ammattilaiset työskentelevät mentalisaatiokyvyn parantamiseksi ja miten he näkevät mentalisaatiopohjaisen työskentelyn merkityksen ja mahdollisuudet sovittelutyössä.

Ensimmäinen tulosluku on otsikoitu keskeistä tuloksista saatua teemaa mukailleen: *entisen parisuhteen varjojen vaikutus vanhempien mentalisaatiokykyyn*. Vanhempien aiempi parisuhde ja sen tapahtumat nähdään ammattilaisten kuvauksissa keskeisenä taustavaikuttimena, joka johtaa moniin vanhempien välillä ilmentyviin käytösmalleihin ja haasteisiin, kuten epäluottamukseen, kommunikaation puutteeseen, negatiivisiin tulkintoihin toisen toiminnasta ja lapsen tunteiden ja tarpeiden heikompaan tunnistamiseen. Tutkimus tukee tätä tulosta, sillä erovanhempien haastattelututkimuksissa on todettu, että entisen parisuhteen aikana muodostetut käsitykset toisesta ja toisen vanhemmuudesta jäävät usein elämään ja aiheuttavat kärjistyneitä tunnereaktioita ja vaikeuksia yhteisvanhemmuuden toteuttamisessa eron jälkeen (Kääriäinen 2009; Hertzmann ym. 2016; Target ym. 2017, Francia ym. 2019).

Toinen tulosluku on *yhteisvanhemmuuden ihanne ja pakotetun yhteistyön todellisuus*, joka kuvaa ammattilaisten näkemystä siitä, kuinka vanhemmat suhtautuvat yhteisvanhemmuuteen kyseenalaistamattomana normina, mutta eivät usein ymmärrä, tai suhtautuvat ristiriitaisesti siihen, millaista kanssakäymistä toimiva yhteistyö toisen kanssa todellisuudessa vaatisi. ”Jatkuva kontakti ex-puolisoon aiheuttaa äärimmäisiä

mielentiloja”, kuten Target ja kumppanit (2017) toteavat tutkimuksessaan, ja tämä tulos näkyy myös tutkimuksessani, kuinka yhteistyö toisen vanhemman kanssa on haastavaa sen aiheuttamien vahvojen tunnereaktioiden vuoksi. Yhteistyötä haastaa myös uudenlaiset vanhemmuuden roolit, jotka eron jälkeisessä tilanteessa muuttuvat siitä, mitä ne parisuhteen aikana olivat, mutta parisuhteen aikana muodostetut roolit ja dynamiikat saattavat yhä elää erovanhempien kanssakäymisessä. Kääriäinen (2008, 82) kuvaa, että eron jälkeen vanhemmuudesta tulee erityisellä tavalla tiedostettua; vanhempi joutuu määrittelemään rooliaan siinä uudestaan ja muodostamaan siihen tietoisesti suhteen ja ottamaan kantaa vastuussa olevana kasvattajana. Tämä voi olla osalle vanhemmista haasteellista.

Yhteistyön kompleksisuutta kuvaa myös lapsen näkökulman häviäminen vanhempien välisistä sopimuksista ja keskusteluista, joka myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu (Kääriäinen 2009; Hertzmann ym. 2016; Target ym. 2017; Francia ym. 2019). Lapsen etu tulkitaan usein vanhempien omien käsitysten ja tunteiden kautta ja vanhempien keskinäiset näkemykset siitä, mikä lapsen etu on, saattavat olla keskenään ristiriitaisia. Tutkimuksessa esimerkiksi vuoroasumisjärjestelyistä on todettu, että ne usein perustuvat vanhempien keskinäisen tasavertaisuuden ja oikeuden ajatuksiin, eivät lapsen edun pohdintaan (Panttila 2005, 23).

Kolmas tulosluku käsittelee ammattilaisten näkemyksiä mentalisaatiokyvyn parissa työskentelystä otsikolla *mentalisaatiokyvyn vahvistaminen keskeisenä työkaluna sovittelussa*. Tutkimuksen keskeinen tulos on se, että ammattilaiset näkevät mentalisaatioon perustuvan työskentelyn keskeisenä ja tärkeänä onnistuneessa sovittelutyössä, ja oikeastaan kaikessa vuorovaikutustyössä. Mentalisaatioon perustuvasta työskentelystä sovittelussa on vähän tutkimusta, mutta alustava tutkimus ehdottaa, että mentalisaatiopohjaisilla interventioilla on etuja esimerkiksi psykoedukaatioon pohjaaviin menetelmiin verrattuna (Mcintosh ym. 2008; Hertzmann ym. 2016). Tutkimuksissa on nähty enemmän positiivisia ja pitkäkestoisempia vaikutuksia, kun on käytetty mentalisaatiota vahvistavia menetelmiä (emt).

Tutkimukseni kuvaa, että käytännön työssä mentalisaatiokyvyn tukeminen tapahtuu ammattilaisten toimesta muun muassa vanhempien välisenä tulkkina toimimisen, ymmärrystä lisäävien kysymysten esittämisen, reflektoinnin, psykoedukatiivisten menetelmien ja tunteiden säätelyn tukemisen kautta. Ammatillaiset kokevat, että mentalisaatiokyvyn parissa työskentely on yleensä mahdollista, jos sovittelutyöskentelylle on ylipäätään edellytyksiä, mutta tilannekohtaiset tekijät, kuten väkivalta, riippuvuusongelmat tai krooniset huoltajuusriidat, voivat estää sen. Lisäksi mentalisaatiokyvyn työstäminen voi jäädä sivuun, jos vanhemmat keskittyvät vain konkreettisten sopimusten tekemiseen tai jos sovittelutilanteet ovat erityisen monimutkaisia ja emotionaalisesti kuormittavia.

Viimeisessä luvussa käsittelen ammattilaisten näkemyksiä mentalisaatioon perustuvan työskentelyn hyödyntämisestä sovittelutyössä. Tulokset osoittavat, että ammatillaiset pitävät mentalisaatiokykyä olennaisena sovitteluprosessin onnistumiselle, sillä he näkevät, että se oleellisesti auttaa vanhempia ymmärtämään toisiaan ja lastaan, mikä mahdollistaa rakentavan yhteistyön ja pitkäaikaiset ratkaisut. He näkevät, että tietoisempi mentalisaatiotyöskentely voisi parantaa sovittelun tuloksia. Ammatillaiset kokevat, että nykyinen työskentely mentalisaatiokyvyn parissa on usein vaistonvaraista ja he kaipaavat lisää koulutusta ja keskustelua mentalisaatiota tukevista menetelmistä ja työkaluista. He uskovat, että tietoisuuden lisääminen ja laadukkaiden menetelmien kehittäminen mentalisaatiopohjaisesta työskentelystä voisi auttaa heitä paremmin ohjaamaan vanhempia toimivaan yhteistyöhön ja parantamaan sovitteluprosessia.

Tulokseni osoittavat, että mentalisaatiokyky näyttäytyy keskeisenä tekijänä vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa ja konfliktien ratkaisemisessa. Vanhempien kyky ymmärtää omia ja toistensa tunteita, ajatuksia ja tarpeita vaikuttaa suoraan siihen, miten he voivat tehdä yhteistyötä lapsensa hyvinvoinnin takaamiseksi. Vanhemmat, joilla on heikentynyt mentalisaatiokyky yhteisvanhemmuudessa, saattavat olla taipuvaisia näkemään tilanteet yksinomaan omasta näkökulmastaan, mikä voi estää rakentavan dialogin ja sopimusten synnyn. Sovittelijoiden kuvauksen perusteella mentalisaatiokyvyn vahvistaminen on avain tehokkaaseen konfliktinratkaisuun ja yhteistyöhön, sillä se mahdollistaa molempien vanhempien ja

lapsen tarpeiden huomioimisen ja dialogin ylläpidon. Nämä löydökset ovat linjassa myös mentalisaation aiemman tutkimuksen kanssa, joka näkee mentalisaatiokyvyn olevan keskeinen mekanismi kaikissa vuorovaikutussuhteissa, myös erovanhemmuudessa (esim. Philipp, 2012; Marcu ym. 2016; Hertzmann 2016; Shai ym. 2017; Jesse ym. 2018; Holtzinger 2020).

Sovittelijat korostavat mentalisaatiokyvyn merkitystä erityisesti tilanteissa, joissa vanhempien välinen epäluottamus ja konfliktit ovat vahvoja. Mentalisaatioon perustuvien interventioiden tutkimukset ovat tämän kanssa samassa linjassa (Mcintosh ym. 2008; Hertzmann ym. 2016). Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen koetaan sovittelua tekevien ammattilaisten kuvailujen perusteella välttämättömäksi välineeksi, joka mahdollistaa vanhempien yhteistyön ja dialogin parantamisen, mikä puolestaan tukee lapsen etua, jonka tulisi olla sovittelutyöskentelyn lähtökohta niin tutkimusten valossa kuin lainsäädännöllisesti (esim. Kuronen 2003; Kääriäinen 2009; Mattila-Aaltola 2012).

Tulokset teoriataustaan nojaten osoittavat, että sovittelun vaikuttavuus perustuu suurelta osin siihen, miten hyvin vanhempia tuetaan kehittämään omaa mentalisaatiokykyään (Hertzmann 2016; Target ym. 2017; Gale ym. 2002; Strouse & Roehrle 2011; Francia ym. 2019). Kun vanhemmat kykenevät tarkastelemaan tilannetta toistensa näkökulmasta ja ymmärtämään lapsensa tarpeita paremmin, mahdollisuudet pitkäaikaisten ja kestävien sopimusten saavuttamiselle kasvavat. Tämä tutkimus tukee näkemystä, että mentalisaatiokykyä tukevat interventiot ovat olennaisia elementtejä perheasioiden sovittelussa ja niiden avulla voidaan parantaa sekä vanhempien välistä yhteistyötä että lasten hyvinvointia eron jälkeen.

Suomessa sovittelutyön keskeisenä teoreettisena viitekehyksenä on nähty fasilitatiivinen sovitteluorientaatio, joka perustuu konfliktiteoreettisiin näkemuksiin, jossa keskeisenä pidetään ristiriitojen ratkaisua erilaisin konfliktinhallintametoidein (Mattila-Aaltola 2012; Ervasti & Attius 2022). Mentalisaatioon perustuvaa sovitteluorientaatioita ei ole Suomessa missään muodossa käytössä ja

kansainvälisestikin se on vielä lapsenkengissä (Hertzmann ym. 2016), mistä kertoo myös aiheen lähes olematon tutkimus.

Yksi keskeinen haaste mentalisaatioon perustuvan sovittelutyöskentelyn kehittämisessä on mentalisaatiokäsitteen vahva sidos terapeuttiin ja psykoanalyttiseen ajatteluun. Suomessa sovittelutyöskentelyssä terapeutin orientaatio ei ole käytössä eikä siitä juuri ole sovitteluun liittyvässä kotimaisessa kirjallisuudessa keskustelua (Ervasti & Attius 2022). Kuitenkin sovittelutyöskentelyssä, kuten kaikessa ihmisten kognitioon ja tunteisiin liittyvässä työskentelyssä, on aina läsnä terapeutin menetelmiä ja tunnetyöskentelyä, tehtiin sitä tietoisesti tai ei. Perheasioiden sovittelun vahva kytkös sosiaalityöhön (Haavisto ym. 2014) voi myös osaltaan vaikuttaa psykologian ja terapiamaailman käsitteiden vastahakoiseen omaksumiseen ja käyttöön, sillä suomalainen sosiaalityö on historiallisesti vahvasti tehnyt pesäeroa terapeuttiin diskurssiin ja teoriapohjaan (esim. Juhila 2006; Toikko 2009).

Mentalisaatioon perustuvan työskentelyn mahdollisia haasteita voikin olla se, että valtakunnallisesti suurin osa sovittelua tekevästä sosiaalityöntekijöistä on lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä (Haavisto ym. 2014), joilla usein ei välttämättä ole terapeutista osaamista ja koulutustaustaa. Sosiaalityöntekijät eri sektoreilta saattavat vierastaa terapeuttiin tietopohjaan perustuvia menetelmiä ja kokea, että terapeutin keskustelutyö ei ole osa heidän työnkuvaansa tai osaamistaan (Saini ym. 2012; Sudland ym. 2020). Tässä suhteessa tutkimukseni ei heijasta yleisellä tasolla sovittelua tekevien sosiaalityöntekijöiden tietoisuutta ja näkemyksiä mentalisaation parissa työskentelystä, sillä kasvatus- ja perheneuvoloissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden koulutus pohja yleensä sisältää poikkeuksena muihin sosiaalityön sektoreihin enemmän terapeutista menetelmäosaamista. Tällaiseen osaamistaustaan mentalisaatiopohjainen työskentely tuntuu luontevalta, mutta millä tavalla se jalostuisi onnistuneesti toisenlaisesta teoriapohjasta ammentavan sosiaalityöntekijän työskentelyyn?

Toisaalta tutkimuksessani kuvatut mentalisaatiokyvyn parantamisen työskentelytavat ovat monet hyvin konkreettisia ja käytännönläheisiä, joista voisi jalostaa suhteellisen helposti menetelmällisiä toimintatapoja kaikkien sovittelua tekevien asiantuntijoiden käyttöön. Mentalisaatiokyky on myös luonnollinen osa ihmisyyttä, joka meillä kaikilla on (esim. Fonagy ym. 2002; Slade 2005; Howieson & Priddis 2011), eikä se siinä mielessä käytännön tasolla ole vieras ilmiö. Väitän, että vaativaan vuorovaikutukseen perustuvana ammattina sosiaalityössä työskentelevät henkilöt tarvitsevat korkeaa mentalisaatiokykyä lähtökohtaisesti menestyäkseen työssään.

Mentalisaatiotyöskentely olisi parhaimmillaankin ehkä nähtävissä suomalaisessa sovittelukontekstissa yhtenä täydentävänä elementtinä, eikä sen tulisi edes pyrkiä korvaamaan suomalaisen sovittelun ratkaisukeskeisiin ja fasilitatiivisiin työskentelyorientaatioihin liittyvää perinnettä (Mattila-Aaltola ym. 2012; Ervasti & Attias 2022), vaan täydentää sitä ottamaan huomioon ja antamaan työkaluja onnistuneen sovittelutyöskentelyn kannalta keskeiseen asiaan eli tunnetyöskentelyyn. Kansainvälinen tutkimus (Gale ym. 2002) sovittelusta toteaa, että terapeuttiset menetelmät ja tunnetyöskentelyn huomioiminen ovat tärkeitä onnistuneen sovittelutyöskentelyn elementtejä. Jossain määrin suomalaisen sovittelutyön piirissä onkin viime vuosina omaksuttu psykologian ja terapiatutkimuksen piiristä käsitteitä, kuten esimerkiksi teoriaosiossakin mainittu sietoikkunan käsitteen käyttäminen teoreettisena lähtökohtana, joka tulee neuropsykologian tutkimuksesta. Sovittelutyöskentely onkin nähtävä moniammatillista osaamista vaativana työnä, jossa tarvitaan sosiaalityölle ominaisen sosiaalisen näkökulman ja rakenteiden asiantuntijuutta, neuvottelu- ja sopimustaitoja, vuorovaikutus- ja tunnetyöskentelytaitoja, psykologista tietoa ihmisen käytöksestä ja toiminnasta sekä lain tuntemusta (esim. Kääriäinen ym. 2009; Mattila-Aaltola ym. 2012; Autonen-Vaaraniemi 2019).

Yhteisvanhemmuuden ihanne on vahvasti läsnä yhteiskunnassamme. Tutkimukset osoittavat, että lapsen kannalta on yleensä parasta, jos molemmat vanhemmat ovat aktiivisesti mukana lapsen elämässä ja tekevät yhteistyötä kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä (esim. Kuronen 2003). Kuitenkin tutkimukseni tulokset nostavat esiin

yhteisvanhemmuuden käytännön toteuttamisen haasteellisuuden, erityisesti tilanteissa, joissa tunteet ovat äärimmäisiä, ja vanhempien välinen yhteistyö on vaikeaa. Pyrkimys yhteisvanhemmuuteen saattaa tällöin olla liikaa vaadittu, sillä jatkuva kanssakäyminen entisen puolison kanssa voi ylläpitää jännittyneitä tunteita ja konflikteja, mikä voi olla haitallista sekä vanhemmille että lapsille (Hertzmann ym. 2016; Target ym. 2017; Francia ym. 2019).

Tästä näkökulmasta katsottuna herää kysymys, pitäisikö vanhempia rohkaista käymään avointa keskustelua siitä, kykenevätkö he todellisuudessa sellaiseen yhteistyöhön, mitä yhteisvanhemmuus vaatii. Tämä voisi auttaa heitä tunnistamaan realistisemmin omat rajansa ja mahdollisuutensa toimia lapsen parhaaksi. Sovittelijoiden puhe rinnakkaisvanhemmuudesta kärjistyneiden ja pitkittyneiden eroriitujen yhteydessä osoittaa, että joskus on viisaampaa keskittyä toimivien rinnakkaiselon käytäntöjen löytämiseen kuin pyrkiä väkisin yhteisvanhemmuuteen, joka ei aina ole realistinen tai edes mahdollinen vaihtoehto. Kriittistä tarkastelua tarvittaisiin erityisesti yhteisvanhemmuuden ja rinnakkaisvanhemmuuden vaikutuksista lapsiin, varsinkin vaikeissa ja pitkittyneissä eroriitatilanteissa. Rinnakkaisvanhemmuus, jossa vanhemmat toimivat itsenäisesti ja pitävät yhteydenpidon toisiinsa vähäisenä, saattaa joissain tilanteissa olla lapsen ja vanhempien hyvinvoinnin kannalta parempi vaihtoehto kuin jatkuva konfliktitilanteita ylläpitävä yhteisvanhemmuus. Yhteiskunnan ihanne ja odotus yhteisvanhemmuudesta ainoana pyrkimyksenä eron jälkeisessä yhteistyössä voivat joskus sivuuttaa eroperheiden tilanteiden monimutkaisuuden ja vanhempien tarpeen löytää käytännöllisiä ja realistisia ratkaisuja, jotka tukevat kaikkien perheenjäsenten hyvinvointia (kts. myös Kuronen 2003).

Tutkimusta mentalisaatiosta erovanhemmuudessa on vielä vähän, joten tutkimukseni pohja sen osalta on hatara ja aihe kaipaa lisää tutkimusta. Tutkimuksestani ei voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, olisiko mentalisaatioon perustuva työskentely hyödyllistä tai tehokasta nykyisten sovitteluorientaatioiden rinnalla, mutta alustava vähäinen tutkimus varovaisesti ehdottaa, että näin voisi olla. Tämä tutkimus pyrkiikin enemmän toimimaan mielenkiinnon ja keskustelun herättäjänä aihetta kohtaan. Tutkimus osoittaa, että haastateltujen ammattilaisten keskuudessa kiinnostusta

mentalisaatiopohjaiselle työskentelylle ainakin on ja toivetta myös mentalisaatiota hyödyntäville työkaluille. Tämä tutkimus voi tässä mielessä toimia resurssina ja keskusteluaiheena myös sovittelua tekeville ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneita mentalisaatiopohjaisen työskentelyn paremmasta tiedostamisesta ja hyödyntämisestä työssään.

Tutkimukseni rajoituksena on osallistujien suppea määrä ja haastateltavien alueellinen rajoittuneisuus, joten tutkimuksesta ei voi vetää johtopäätöksiä sovittelun ammattilaisten näkemyksistä laajemmin. Tutkimuksen tulokset voidaan nähdä enemmän haastateltujen ammattilaisten kokemuksellisina kuvauksina ja tietyn alueen sovittelijoiden näkemyksinä työskentelystään.

Tutkimustani voi kritisoida siitä, onko se relevantti sosiaalityön tutkimuksessa, sillä se ei rakenna aiemman kotimaisen sovittelun tutkimuksen perustalle eikä tuo lisää jo olemassa olevaan keskusteluun. Sovittelun kotimaisessa tutkimuksessa kukaan ei tutki terapeuttien menetelmien hyödyntämistä sovittelutyössä. Toisaalta olen halunnut tutkimuksellani myös haastaa tätä ja tuoda näkyväksi, että terapeutillisella diskurssilla voi olla sosiaalityön kentällä paikkansa. Sosiaalityö on aina ammentanut poikkitieteellisesti eri tieteenaloista käsitteitä ja teorioita ja näen, että tämäkin tutkimus on jatkumoa tälle.

Tutkimusaihe hyötyisi lisätutkimuksesta ylipäätään, mutta erityisesti tälle tutkimukselle hyödyllinen jatkotutkimusaihe voisi olla tapaustutkimuksen henkeen tehty tutkimus, jossa tutkija osallistuu havainnoimalla ja taltioi varsinaisia sovittelutilanteita mentalisaatiopohjaisen työskentelyn näkökulmasta. Tämä toisi empiiristä tietoa siitä, miten ammattilaiset todella toimivat mentalisaation suhteen sovittelutilanteissa ja miten vanhempien mentalisaatio tutkijan näkökulmasta näyttäytyy sovittelutilanteissa. Tutkimukseni voisi myös toteuttaa laajemmin eri sosiaalityön sektorilla toimiville sovittelijoille, jolloin se toisi esiin näkökulmia aiheeseen erilaisen taustan omaavilta sosiaalityöntekijöiltä.

LÄHTEET

Amato, Paul & Keith, Bruce (1991) Parental divorce and the wellbeing of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin* 110(1), 26–46. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.110.1.26>

Amato, Paul (2001) Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. *Journal of Family Psychology* 15(3), 355–370. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>

Amato, Paul (2010) Research on divorce: continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family* 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013 loppuraportti (2013) Mietintöjä ja lausuntoja 25. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-292-7> Viitattu 21.9.2024.

Autonen-Vaaraniemi, Leena (2019) Perheammattilaisten asemoituminen vanhemmuuteen ja vanhemmuutta koskevat kehukset erotyössä. *Janus* 27(4), 362–378. <https://doi.org/10.30668/janus.87982>

Avioliittolaki 411/1987.

Avioliittolaki 1996/622.

Baradon, Tessa & Fonagy, Peter & Bland, Kirsten & Lénárd, Kata & Slead, Michelle (2008) New beginnings- an experience-based programme addressing the attachment relationship between mothers and their babies in prisons. *Journal of Child Psychotherapy* 34(2), 240–258. <https://doi.org/10.1080/00754170802208065>

Bateman, Anthony & Fonagy, Peter (2010) Mentalization based treatment for borderline personality disorder. *World Psychiatry* 9(1), 11–15. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00255.x>

Bateman Andrew & Fonagy Peter (2009) Randomized controlled trial of outpatient mentalization-based treatment versus structured clinical management for borderline personality disorder. *The American Journal of Psychiatry*, 166(12), 1355–1364. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2009.09040539>

Bateman Andrew & Fonagy Peter (2010) Mentalization based treatment for borderline personality disorder. *World Psychiatry* 9(1), 11–15. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00255.x>

Bateman Andrew & Fonagy Peter (2015) Borderline personality disorder and mood disorders: Mentalizing as a framework for integrated treatment. *Journal of Clinical Psychology* 71(8), 792–804. <https://doi.org/10.1002/jclp.22206>

Belsky, Jay & Crnic, Keith & Gable, Sara (1995) The determinants of coparenting in families with toddler boys: Spousal differences and daily hassles. *Child Development* 66(3), 629–642. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00894.x>

Belsky, Jay & Putnam, Sam & Crnic, Keith (1996) Coparenting, parenting, and early emotional development. *New directions for child and adolescent development* 74, 45–55. <https://doi.org/10.1002/cd.23219967405>

Borelli, Jessica & West, Jessica & Decoste, Cindy & Suchman, Nancy (2012) Emotionally avoidant language in the parenting interviews of substance-dependent mothers; Associations with reflective functioning, recent substance use, and parenting behavior. *Infant mental health journal* 33(5), 506–519. <https://doi.org/10.1002/imhj.21340>

Böök, Marja Leena & Terävä, Johanna (2022) ”Yhteisvanhemmuus – sehän olisi aivan mahtavaa, jos se toimisi!”: eronneiden isien ja äitien puhetta yhteistyöstä ja vanhemmuudesta. *Kasvun tuki*, 2(1), 15–23. <https://doi.org/10.61259/kt.128818>

Camoirano, Andrea (2017) Mentalizing makes parenting work: A review about parental reflective functioning and clinical interventions to improve it. *Frontiers in Psychology* 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.0001>

Castrén, Anna-Maija & Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2019) Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)oerosta suomalaisessa yhteiskunnassa. *Janus* 27(4), 344–361.

Choi-Kain, Lois & Gunderson, John (2008) Mentalization: Ontogeny, Assessment, and Application in the Treatment of Borderline Personality Disorder. *American Journal of Psychiatry*, 165(9), 1127–1135. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2008.07081360x>

Cooke, Dawson & Priddis, Lynn & Luyten, Patrick & Kendall, Garth & Cavanagh, Robert (2017) Paternal and maternal reflective functioning in the western Australian peel child health study. *Infant Mental Health Journal* 38(5), 561–574. <https://doi.org/10.1002/imhj.21664>

Diamond, Diana & Stovall-McClough, Chase & Clarkin, John & Levy, Kenneth (2003) Patient-therapist attachment of borderline personality disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic* 67(3), 227–259. <https://doi.org/10.1521/bumc.67.3.227.23433>

Decarli, Alessandro & Schulz, André & Pierrehumbert, Blaise & Vögele, Claus (2023) Mothers’ and fathers’ reflective functioning and its association with parenting behaviors and cortisol reactivity during a conflict interaction with their adolescent children. *Emotion (Washington, D.C.)* 23 (4), 1160–1174. <https://doi.org/10.1037/emo0001113>

Emery, Robert & Sbarra, David & Grover, Tara (2005) Divorce mediation: research and reflections. *Family court review* 43(1), 22–37. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00005.x>

Ensi- ja turvakotien liitto (2024) Eropalvelut. Apuaeroon.fi. www.apuaeroon.fi. Viitattu 6.4.2024.

Ensink, Karin & Normandin, Lina & Plamondon, André & Berthelot, Nicolas & Fonagy, Peter & Symons, Doug & Roberts, William & Tarabulsky, George (2016) Intergenerational pathways from reflective functioning to infant attachment through parenting. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 48(1), 9–18. <https://doi.org/10.1037/cbs0000030>

Esbjörn, Barbara & Pedersen, Signe & Daniel, Sarah & Hald, Helle & Holm, Jon & Steele, Howard (2013) Anxiety levels in clinically referred children and their parents: examining the unique influence of self-reported attachment styles and interview-based reflective functioning in mothers and fathers. *British Journal of Clinical Psychology* 52(4), 394–407. <https://doi.org/10.1111/bjc.12024>

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Ervasti, Kaijus (toim.) & Attias, Miriam (2022) Sovittelu ja sen sovellukset. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Feinberg, Mark (2002). Coparenting and the transition to parenthood: A framework for prevention. *Clinical child and family psychology review* 5(3), 173–195. <https://doi.org/10.1023/A:1019695015110>

Feinberg, Mark (2003) The internal structure and ecological context of coparenting: a framework for research and intervention. *Parenting, science and practice* 3(2), 95–131. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0302_01

Feinberg, Mark & Brown, Louis & Kan, Marni (2012) A Multi-Domain Self-Report Measure of Coparenting. *Parenting, Science and Practice*, 12(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/15295192.2012.638870>

Fischer-Kern, Melitta & Schuster, Peter & Kapusta, Nestor & Tmej, Anna & Buchheim, Anna & Rentrop, Michael & Buchheim, Peter & Hörz, Susanne & Doering, Stephan & Taubner, Svenja & Fonagy, Peter & Jurist, Elliot (2010) The relationship between personality organization, reflective functioning, and psychiatric classification in borderline personality disorder. *Psychoanalytic Psychology* 27(4), 395–409. <https://doi.org/10.1037/a0020862>

Fonagy, Peter & Steele, Miriam & Moran, George & Steele, Howard & Higgitt, Anna (1991a). The capacity for understanding mental states: the reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal* 12(3), 200–217. <https://doi.org/10.1017/S0954579497001399>

Fonagy, Peter & Steele, Howard & Steele, Miriam (1991b) Maternal representations of attachment during pregnancy predict the organization of infant-mother attachment at one year of age. *Child Development* 62(5), 891–905. <https://doi.org/10.2307/1131141>

Fonagy, Peter & Leigh, Tom & M. Steele, Miriam & Steele, Howard & Kennedy, Roger & Mattoon, Gretta & Target, Mary & Gerber, Andrew (1996) The relation of attachment status, psychiatric classification, and response to psychotherapy. *Journal of consulting and clinical psychology* 64(1), 22–31. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.64.1.22>

Fonagy, Peter & Target, Mary (1997) Attachment and reflective function: The role in self-organization. *Development and Psychopathology* 9(4), 697–700. <https://doi.org/10.1017/S0954579497001399>

Fonagy, Peter & Gergely, Guörgy & Jurist, Elliot & Target, Mary (2002) *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. Oxford: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429471643>

Fonagy, Peter & Target, Mary (2000) Playing with reality, III: The persistence of dual psychic reality in borderline patients. *International Journal of Psychoanalysis*, 81, 853–874. <https://doi.org/10.1516/0020757001600165>

Fonagy, Peter & Target, Mary (2005) Bridging the transmission gap: An end to an important mystery of attachment research? *Attachment & Human Development* 7(3), 333–343. <https://doi.org/10.1080/14616730500269278>

Fonagy, Peter & Bateman, Anthony (2006) Mechanisms of change in mentalization-based treatment of BPD. *Journal of clinical psychology* 62(4), 411-430. <https://doi.org/10.1002/jclp.20241>

Fonagy, Peter & Luyten, Patrick (2009) A developmental, mentalization-based approach to the understanding and treatment of borderline personality disorder. *Development and Psychopathology* 21(4), 1355–1381. <https://doi.org/10.1017/S0954579409990198>

Fonagy, Peter & Sleded, Michelle & Baradon, Tessa (2016) Randomized controlled trial of parent-infant psychotherapy for parent-infant psychotherapy for parents with mental health problems and young infants. *Infant Mental Health Journal* 37(2), 97–114. <https://doi.org/10.1002/imhj.21553x>

Francia, Leanne & Millear, Prudence & Sharman, Rachael (2019) Mothers and fathers' experiences of high conflict past two years post separation: A systematic review of the qualitative literature. *Journal of child custody* 16(2), 170–196. <https://doi.org/10.1080/15379418.2019.1617821>

Frosch, Cynthia & Mangelsdorf, Sarah & McHale, Jean (2000) Marital behavior and the security of preschooler–parent attachment relationships. *Journal of Family Psychology* 14(1), 144–161. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.14.1.144>

Gable, Sara & Belsky, Jay & Crnic, Keith (1995) Coparenting during the child's 2nd year: A descriptive account. *Journal of Marriage and the Family* 57(3), 609–616. <https://doi.org/10.2307/353916>

- Gale, Jerry & Mowery, Robyn & Herrman, Margaret & Hollett, Nancy (2002) Considering effective divorce mediation: three potential factors. *Conflict Resolution quarterly* 19(4), 389–420. <https://doi.org/10.1002/crq.3890190403>
- Gulbrandsen, Wenke & Haavind, Hanne & Tjersland, Odd (2018) High-conflict parents in mediation: An analysis of dialogues and sources to conflict. *Conflict Resolution Quarterly* 35(4), 335–349. <https://doi.org/10.1002/crq.21214>
- Gullestad, Frida & Johansen, Merete & Høglend, Per & Karterud, Sigmund & Wilberg, Theresa (2012) Mentalization as a moderator of treatment effects: Findings from a randomized clinical trial for personality disorders. *Psychotherapy Research* 23(6), 1–16. <https://doi.org/10.1080/10503307.2012.684103>
- Haavisto, Vaula & Bergman-Pyykkönen, Marina & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2014) Perheasioiden sovittelun uudet tuulet –havainnot, mallinnuksia ja arvioita FASPER-hankkeen pohjalta. Helsinki: Unigrafia. <https://sovittelu.com/wp-content/uploads/2018/11/verkkoversio-Perheasioiden-sovittelun-uudet-tuulet.pdf>
- Hahn, Robert & Kleist, David (2000) Divorce mediation: Research and implications for families and couples counseling. *The Family Journal* 8(2), 165–171. <https://doi.org/10.1177/1066480700082009>
- Hanifi, Riitta & Nieminen, Tarja (2022) Kaksi kotia 110 000 lapsella – joka kolmas asuu yhtä paljon molemmissa. Tieto&Trendit, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/kaksi-kotia-110-000-lapsella-joka-kolmas-asuu-yhta-paljon-molemmissa/?listing=simple> Viitattu 4.4.2024.
- Heron-Delaney, Michelle & Kenardy, Justin & Brown, Erin & Jardine, Chloe & Bogossian, Fiona & Neuman, Louise & De Dassel, Therese & Pritchard, Margo (2016) Early maternal reflective functioning and infant emotional regulation in a preterm infant sample at 6 months corrected age. *Journal of Pediatric Psychology* 41(8), 906–914. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsv169>
- Hertzmann, Leezah & Target, Mary & Hewison, David & Casey, Polly & Fearon, Pasco & Lassri, Dana & Hilsenroth, Mark (2016) Mentalization-based therapy for parents in entrenched conflicts: A random allocation feasibility study. *Psychotherapy (Chicago, Ill.)* 53(4), 388–401. <https://doi.org/10.1037/pst0000092>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2010) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holtzinger, Colin Michael (2020) The relationship between the reflective function and the coparenting alliance (Order No. 28256232). Available from ProQuest Central; Social Science Premium Collection. (2564508866). Haettu <https://libproxy.tuni.fi/login?url=https%3A%2F%2Fwww.proquest.com%2Fdissertations-theses%2Frelationship-between-reflective-function%2Fdocview%2F2564508866%2Fse-2%3Faccountid%3D14242>

Howieson, Jill & Priddis, Lynn (2011) Building resilience for separating parents through mentalizing and constructive lawyering techniques. *Psychiatry, psychology, and law* 18(2), 202–211. <https://doi.org/10.1080/13218711003739532>

Jessee, Allison & Mangelsdorf, Sarah & Wong, Maria & Schoppe-Sullivan, Sarah & Shigeto, Aya & Brown, Geoffrey (2018) The Role of Reflective Functioning in Predicting Marital and Coparenting Quality. *Journal of Child and Family Studies* 27(1), 187–197. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0874-6>

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Katznelson, Hannah (2014) Reflective functioning; a review. *Clinical psychology review* 34(2), 107–117. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.12.003>

Karlsson, Roger & Kermott, Amy & Gelso, Charles (2006) Reflective-functioning during the process in brief psychotherapies. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training* 43(1), 65–84. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.43.1.65>

Keaveny, Emma & Midgley, Nick & Asen, Eia & Bevington, Dickon & Fearon, Pasco & Fonagy, Peter & Jennings-Hobbs, Ruth & Wood, Sally & Vrouva, Ioanna & Midgley, Nick (2012) Minding the family mind: The development and initial evaluation of mentalization-based treatment for families. Teoksessa Nick Midgley, & Ioanna Vrouva (toim.) *Minding the child: Mentalization-based interventions with children, young people and their families*. New York: Routledge/Taylor & Francis Group, 98–112. <https://doi.org/10.4324/9780203123003-8>

Kelly, Kristen & Slade, Arietta & Grienenberger, John (2005) Maternal reflective functioning, mother-infant affective communication, and infant attachment: Exploring the link between mental states and observed caregiving behavior in the intergenerational transmission of attachment. *Attachment & Human Development* 7(3), 299–311. <https://doi.org/10.1080/14616730500245963>

Kelly, Joan (2000) Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 39(8), 963–973. <https://doi.org/10.1097/00004583-200008000-00007>

Kraav, Inger & Rootalu, Kadri & Läänesaar, Siiri-Liisi & Kasearu, Kairi (2012) Children in the context of an ending marriage. *Aspects of legislation and practice (in Estonia)*. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) *Challenges of divorce, interventions and children*. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 68–98.

Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg (toim.) & Ritva Nätkin *Perhe murroksessa – Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (2009) Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha

Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 11–16.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) (2012) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Levinson, Alice & Fonagy, Peter (2004) Offending and attachment: The relationship interpersonal awareness and offending in a prison population with psychiatric disorder. *Canadian Journal of Psychoanalysis* 12(2), 225–251.
<https://libproxy.tuni.fi/login?url=https%3A%2F%2Fwww.proquest.com%2Fscholarly-journals%2Foffending-attachment-relationship-between%2Fdocview%2F222770394%2Fse-2%3Faccountid%3D14242>

Levy, Kenneth & Meehan, Kevin & Kelly, Kristen & Reynoso, Joseph & Weber, Michal & Clarkin, John & Kernberg, Otto & La Greca, Annette & Davila, Joanne (2006) Change in attachment patterns and reflective function in a randomized control trial of transference-focused psychotherapy for borderline personality disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(6), 1027–1040. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.6.1027>

MacBeth, Angus & Gumley, Andrew & Schwannauer, Matthias & Fisher, Rebecca (2011) Attachment states of mind, mentalization, and their correlates in a first-episode psychosis sample. *Psychology and Psychotherapy: Theory, research and practice* 84(1), 42–57. <https://doi.org/10.1348/147608310X530246>

Mattila-Aaltola, Minna & Bergman-Pyykkönen, Marika & Haavisto, Vaula & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2012) Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. 11–16.

Marcu, Inbal & Oppenheim, David & Koren-Karie, Nina & Fiese, Barbara (toim.) (2016) Parental insightfulness is associated with cooperative interactions in families with toddlers. *Journal of Family Psychology* 30(8), 927–934.
<https://doi.org/10.1037/fam0000240>

Margolin, Gayla & Gordis, Elana & John, Richard (2001) Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two parent families. *Journal of Family Psychology* 15(1), 3–21. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.1.3>

McHale, James & Segal Sirotkin, Yana (2019) Coparenting in diverse family systems. Teoksessa Marc Bornstein (toim.) *Handbook of parenting volume 3: Being and becoming a parent*. New York: Routledge, 137–166.

McIntosh, Jennifer & Wells, Yvonne & Smyth, Bruce & Long, Caroline (2008) Child-focused and child-inclusive divorce mediation: comparative outcomes from a

prospective study of postseparation adjustment. *Family court review* 46(1), 105–124. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.200700186.x>

Muukkonen, Tiina & Vaitomaa, Johanna (2021) Johdanto vaativaan erotyöhön ja Turvassa-hankkeen kehittämistyöhön. Teoksessa Johanna Vaitomaa & Tiina Muukkonen & Susanna Rautio. *Vaativan erotyön käsikirja 6. Verkkojulkaisu: Ensi- ja turvakotien liitto ry.* https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/digi_etl_vaativa_erotyo_2021_sivuttain Viitattu 3.10.2024.

Müller, Christian & Kaufhold, Johannes & Overbeck, Gerd & Grabhorn, Ralph (2006) The Importance of reflective functioning to the diagnosis of psychic structure. *Psychology and Psychotherapy: Theory, research and practice* 79(4), 485–494. <https://doi.org/10.1348/147608305X68048>

Nikander, Timo (2021) Joka kymmenes avopariperhe päätty vuosittain erilleen muuttoon. *Tieto&Trendit, Tilastokeskus.* Viitattu 4.4.2024. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/joka-kymmenes-avopariperhe-paatyy-vuosittain-erilleen-muuttoon/?listing=simple>

Panttila, Raija (2005) Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris-instituutti.

Pajulo, Marjukka & Suchman, Nancy & Kalland, Mirjam & Mayes, Linda (2006) Enhancing the effectiveness of residential treatment for substance abusing pregnant and parenting women: focus on maternal reflective functioning and mother-child relationship. *Infant Mental Health Journal* 27(5), 448–465. <https://doi.org/10.1002/imhj.20100>

Pedersen, Signe Holm & Lunn, Susanne & Katznelson, Hannah & Poulsen, Stig (2012) Reflective functioning in 70 patients suffering from Bulimia nervosa. *European Eating Disorders Review* 20(4), 303–310. <https://doi.org/10.1002/erv.2158>

Philipp, Diane (2012) Reflective family play: A model for whole family intervention in the infant and preschool clinical population. *Infant Mental Health Journal* 33(6), 599–608. <https://doi.org/10.1002/imhj.21342>

Pilkington, Pamela & Rominov, Holly & Brown, Hilary & Dennis, Cindy-Lee (2019) Systematic review of the impact of coparenting interventions on paternal coparenting behaviour. *Journal of advanced nursing* 75(1), 17–29. <https://doi.org/10.1111/jan.13815>

Rizq, Rosemary & Target, Mary (2010) “We had a constant battle”. The role of attachment status in counselling psychologists' experiences of personal therapy: Some results from a mixed-methods study. *Counselling Psychology Quarterly* 23(4), 343–369. <https://doi.org/10.1080/09515070.2010.534327>

Rosenblum, Katherine & McDonough, Susan & Sameroff, Arnold & Muzik, Maria (2008) Reflection in thought and action: maternal parenting reflectivity predicts mind-minded

comments and interactive behavior. *Infant Mental Health Journal* 29(4), 362–376.
<https://doi.org/10.1002/imhj.20184>

Rudden, Marie & Milrod, Barbara & Target, Mary & Ackerman, Steven & Graf, Elizabeth (2006) Reflective functioning in panic disorder patients: A pilot study. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 54(4), 1339–1343.
<https://doi.org/10.1177/00030651060540040109>

Rutherford, Helena & Goldberg, Benjamin & Luyten, Patrick & Bridgett, David & Mayes, Linda (2013) Parental reflective functioning is associated with tolerance of infant distress but not general distress: Evidence for a specific relationship using a simulated baby paradigm. *Infant Behavior & Development*, 36(4), 635–641.
<https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2013.06.008>

Saini, Michael & Black, Tara & Lwin, Kristen & Marshall, Alena & Fallon, Barbara & Goodman, Deborah (2012) Child protection workers' experiences on working with high-conflict separating families. *Children and Youth Services Review* 34(7), 1309–1316. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.03.005>

Sadler, Lois & Slade, Arietta & Close, Nancy & Webb, Denise & Simpson, Tanika & Fennie, Kristopher & Mayes, Linda (2013) Minding the baby: enhancing reflectiveness to improve early health and relationship outcomes in an interdisciplinary home-visiting program. *Infant Mental Health Journal* 34(5), 391–405.
<https://doi.org/10.1002/imhj.21406>

Schechter, Daniel & Myers, Michael & Brunelli, Susan & Coates, Susan & Zeanah, Charles & Davies, Mark & Grienenberger, John & Marshall, Randall & McCaw, Jaime & Trabka, Kimberly & Liebowitz, Michael (2006) Traumatized mothers can change their minds about their toddlers: Understanding how a novel use of videofeedback supports positive change of maternal attributions. *Infant Mental Health Journal* 27(5), 429–447.
<https://doi.org/10.1002/imhj.20101>

Schechter, Daniel & Coates, Susan & ; Mcraw, Jaime & Myers, Michael & Kaminer Tammy & Coats, Tammy & Zeanah, Charles & Davies, Mark & Schonfeld, Irvin & Marshall, Randall & Liebowitz, Michael & Trabka, Kimberly (2008) Distorted maternal mental representations and atypical behavior in a clinical sample of violence-exposed mothers and their toddlers. *Journal of trauma and dissociation* 9(2), 123–147.
<https://doi.org/10.1080/15299730802045666>

Sealy, Julie & Glovinsky, Ira (2016) Strengthening the reflective functioning capacities of parents who have a child with a neurodevelopment disability through a brief, relationship-focused intervention. *Infant Mental Health Journal* 37(2), 115–124.
<https://doi.org/10.1002/imhj.21557>

Shai, Dana & Dollberg, Daphna & Szepsenwol, Ohad (2017) The importance of parental verbal and embodied mentalizing in shaping parental experiences of stress and coparenting. *Infant Behavior and Development* 49, 87–96.
<https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2017.08.003>

Shai, Dana & Belsky, Jay (2011) Parental embodied mentalizing: Let's be explicit about what we mean by implicit. *Child development perspectives* 5(3), 187–188. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00195.x>

Shaw, Lori Anne (2010) Divorce mediation outcome research: A meta-analysis. *Conflict resolution quarterly* 27(4), 447–467. <https://doi.org/10.1002/crq.20006>

Slade, Arietta (2005) Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment & human development* 7(3), 269–281. <https://doi.org/10.1080/14616730500245906>

Slade, Arietta & Grienenberger, John & Bernbach, Elizabeth & Levy, Dahlia & Locker, Alison (2005) Maternal reflective functioning, attachment and the transmission gap: a preliminary study. *Attachment & Human Development* 7(3), 283–298. <https://doi.org/10.1080/14616730500245880>

Smaling, H. J. A & Huijbregts, S. C. J. & van der Heijden, K. B. & Hay, D. F. & van Goozen, S. H. M. & Swaab, H. (2017) Prenatal reflective functioning and development of aggression in infancy: the roles of maternal intrusiveness and sensitivity. *Journal of Abnormal Child Psychology* 45(2), 237–248. <https://doi.org/10.1007/s10802-016-0177-1>

Sosiaalihuoltolaki 292/2016.

Sovittelumenettely on mullistanut käräjäoikeuksien huoltokiistat – Noin viisi prosenttia eronneista päättyy käräjille. 3.1.2021, Yle. Viitattu 4.4.2024. <https://yle.fi/a/3-11722447>

Stacks, Ann & Muzik, Maria & Wong, Kristyn & Beeghly, Marjorie & Huth-Bocks, Alissa & Irwin, Jessica & Rosenblum, Katherine (2014) Maternal reflective functioning among mothers with childhood maltreatment histories: links to sensitive parenting and infant attachment security. *Attachment & Human Development* 16(5), 515–533. <https://doi.org/10.1080/14616734.2014.935452>

Steele, Howard & Steele, Miriam (2008) On the origins of reflective functioning. Teoksessa Fredric Busch (toim.) *Mentalization: Theoretical considerations, research findings, and clinical implications*. New York: The Analytic Press, 133–158.

Strouse, Janina & Roehrle, Bernd (2011) A meta-analysis of intervention outcome studies for adults undergoing separation and divorce. *International journal of Mental health promotion* 13(4), 17–29. <https://doi.org/10.1080/14623730.2011.9715665>

Suchman, Nancy & DeCoste, Cindy & Castiglioni, Nicole & Legow, Nancy & Mayes, Linda & Jurist, Elliot (2008) The mothers and toddlers program: preliminary findings from an attachment-based parenting intervention for substance abusing mothers. *Psychoanalytic Psychology* 25(3), 499–517. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.25.3.499>

Suchman, Nancy & DeCoste, Cindy & Leigh, Denise & Borelli, Jessica (2010) Reflective functioning in mothers with drug use disorders: Implications for dyadic interactions

- with infants and toddlers. *Attachment & Human Development*, 12(6), 567–585.
<https://doi.org/10.1080/14616734.2010.501988>
- Sudland, Cecilie (2020) Challenges and Dilemmas Working with High-conflict Families in Child Protection Casework. *Child & family social work* 25(2), 248–55.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12680>
- Swenson, Charles & Choi-Kain, Lois (2015) Mentalization and Dialectical Behavior Therapy. *American Journal of Psychotherapy* 69(2), 199–217.
<https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2015.69.2.199>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset.
Viiteajankohta: 2023. ISSN=1797-6413. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 25.9.2024.
Saantitapa: <https://stat.fi/julkaisu/clmypy9zn9n8h0cuta7046aml>
- Talbot, Jean & Baker, Jason & McHale, James (2009) Sharing the love: Prebirth adult attachment status and coparenting adjustment during early infancy. *Parenting, Science and Practice* 9(1–2), 56–77. <https://doi.org/10.1080/15295190802656760>
- Target, Mary & Hertzmann, Leezah & Midgley, Nick & Casey, Polly & Lassri, Dana (2017) Parents' experience of child contact within entrenched conflict families following separation and divorce: a qualitative study. *Psychoanalytic psychotherapy* 31(2), 218–246. <https://doi.org/10.1080/02668734.2016.1268197>
- Taubner, Svenja & Kessler, Henri & Buchheim, Anna & Kächele, Horst & Staun, Lenka (2011) The role of mentalization in the psychoanalytic treatment of chronic depression. *Psychiatry* 74(1), 49–57. <https://doi.org/10.1521/psyc.2011.74.1.49>
- Taubner, Svenja & White, Lars & Zimmermann, Johannes & Fonagy, Peter & Nolte, Tobias (2013) Attachment-related mentalization moderates the relationship between psychopathic traits and proactive aggression in adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology* 41(6), 929–938. <https://doi.org/10.1007/s10802-013-9736-x>
- Taylor, Emma & Target, Mary & Charman, Tony (2008) Attachment in adults with high-functioning autism. *Attachment & Human Development* 10(2), 143–163.
<https://doi.org/10.1080/14616730802113687>
- Teubert, Daniela & Pinquart, Martin (2010) The Association Between Coparenting and Child Adjustment: A meta-Analysis. *Parenting, science and practice* 10(4), 286–307.
<https://doi.org/10.1080/15295192.2010.492040>
- THL (2023) Tilastoraportti. Perheoikeudelliset palvelut 2022. Viitattu 25.9.2024.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146528/Tr17_23.pdf?sequence=1
- Treloar, Rachel (2018) High-conflict divorce involving children: Parents' meaning-making and agency. *Journal of Social Welfare and Family Law* 40(3), 340–361.
<https://doi.org/10.1080/09649069.2018.1493652>
- Toikko, Timo (2009) Tapauskohmainen sosiaalityö.
Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*, Jyväskylä: PS-kustannus.

Trowell, Judith & Davids, Zaib & Miles, Gillian & Shmueli, Avi & Paton, Anne (2006) Developing healthy mental health professionals: What can we learn from trainees? *Infant Observation* 11(3) (2006), 333–343.
<https://doi.org/10.1080/13698030802553583>

Tuomi & Sarajärvi (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Van Der Wal, Reine & Finkenauer, Catrin & Visser, Margreet (2019) Reconciling mixed findings on children's adjustment following high-conflict divorce. *Journal of Child and Family Studies*, 28(2), 468–478. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1277-z>

Verhage, Marije & Schuengel, Carlo & Madigan, Sheri & Fearon, Pasco & Oosterman, Mirjam & Cassibba, Rosalinda & Bakermans-Kranenburg, Marian & van Ijzendoorn, Marinus & Albarracin, Dolores (2016) Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin* 142(4), 337–366. <https://doi.org/10.1037/bul0000038>

Vermote, Rudi & Lowyck, Benedicte & Luyten, Patrick & Vertommen, Hans & Corveleyn, Jozef & Verhaest, Yannick & Stroobants, Rob & Vandeneede, Bart & Vansteelandt, Kristof & Peuskens, Jozef (2010) Process and outcome in psychodynamic hospitalization-based treatment for patients with a personality disorder. *The Journal of Nervous and Mental Disease* 198(2), 110–115.
<https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e3181cc0d59>

Ward, Anne & Ramsay, Rosalind & Turnbull, Susan & Steele, Miriam & Steele, Howard & Treasure, Janet (2001) Attachment in anorexia nervosa: A transgenerational perspective. *British Journal of Medical Psychology* 74(4), 497–505.
<https://doi.org/10.1348/000711201161145>

Yan, Jia & Olsavsky, Anna & Schoppe-Sullivan, Sarah & Kamp Dush, Claire & Fiese, Barbara (2018) Coparenting in the family of origin and new parents' couple relationship functioning. *Journal of Family Psychology* 32(2), 206–216.
<https://doi.org/10.1037/fam0000353>

LIITTEET

Liite 1

Teemahaastattelurunko

TEEMA 1: MENTALISAATIO-KÄSITTEEN YMMÄRRYS

Onko mentalisaatio ja mentalisaatiokyky tuttuja teille käsitteenä? Millä tavalla?

Miten ymmärrätte mentalisaatiokyvyn?

Oletteko saanut tietoa mentalisaatiosta opinnoissanne tai työssänne?

Onko kenelläkään erityistä mentalisaatioon perustuvan työskentelyn koulutusta? Mitä ja mille kohderyhmälle suunnattua?

Mihin työskentelymuotoihin liitätte mentalisaatioon perustuvan työskentelyn? (esim. työskentely vanhemmuuden parissa, lapsi-vanhempisuhteen ongelmassa, parisuhdetyöskentelyssä jne.)

Minkälainen rooli mentalisaatiopohjaisella työskentelyllä sovittelutyöskentelyssä mielestänne on?

TEEMA 2: VANHEMPIEN PUHE TOISESTA VANHEMMASTA JA YHTEISVANHEMMUUDESTA

Kuvailkaa sovittelutyössä näkemäänne suhtautumista toiseen vanhempaan.

Millaisia tunteita vanhemmat kertovat olevan toista vanhempaa kohtaan?

Mitä ja miten vanhemmat puhuvat toisen vanhemman vanhemmuudesta?

Miten vanhemmat puhuvat yhteisvanhemmuutta toisen vanhemman kanssa?

Mitä ja miten vanhemmat puhuvat toisen vanhemman aikomuksista tai motiiveista suhteessa yhteisvanhemmuuteen?

Miten vanhemmat puhuvat yhteistyöstä toisen vanhemman kanssa?

Miten vanhemmat sovittelutilanteessa näkevät lapsen suhteen toiseen vanhempaan?

Kun vanhemmat puhuvat toisen vanhemman vanhemmuudesta, onko vaikutusta sillä, onko vanhempi lähi- ja etävanhempi?

Millä tavalla lähi- ja etävanhemmuus vaikuttaa suhtautumiseen toiseen vanhempaan?

TEEMA 3: VANHEMPIEN PUHE LAPSISTA ERON KESKELLÄ

Miten vanhemmat puhuvat lapsesta eron keskellä?

Miten vanhemmat kuvaavat tietoisuuttaan lapsen ajatuksista ja tunteista liittyen eroon?

Liittyen tapaamisjärjestelyyn? Liittyen toiseen vanhempaan?

Miten vanhemmat puhuvat lapsen edusta ja hyvinvoinnista eron liittyen?

Miten vanhemmat suhtautuvat puheeseen lapsen näkökulman tuomisesta keskusteluun?

TEEMA 4: TYÖSKENTELY MENTALISAATIOKYVYN PARISSA

Miten työssäsi sovittelijana pyrit vahvistamaan vanhempien mentalisaatiokykyä?

-suhteessa toiseen vanhempaan?

-suhteessa lapseen?

Kerro konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä olet tehnyt vahvistaaksesi vanhempien mentalisaatiokykyä?

Onko näillä toimilla ollut mielestäsi vaikutusta sovittelun etenemiseen? Millaisia vaikutuksia?

Millainen esimerkki on jäänyt mieleen, jossa olet toiminut vahvistamisen suuntaan?

Milloin olet onnistunut ja milloin ei?

Jos et ole mielestäsi pyrkinyt vahvistamaan mentalisaatiokykyä, mistä tämä johtuu?

Koetko, että mentalisaatiokyvyn parissa työskentely on mahdollista useimmissa sovittelutapauksissa?

Milloin se on mahdollista ja milloin siihen ei kannata ryhtyä?

TEEMA 5: MENTALISAATIOPOHJAISEN TYÖSKENTELYN HYÖDYNTÄMINEN SOVITTELUISSA

Näettekö, että mentalisaatiokyvyn parissa työskentely olisi tärkeää tai hyödyllistä sovitteluissa?

Onko teillä käytössä menetelmiä, jotka keskittyvät mentalisaatiokyvyn parantamiseen nimenomaan erotyöskentelyssä?

Pitäisikö tällaisia menetelmiä mielestänne kehittää?

Mitä hyötyjä näette mentalisaatioon keskittyvässä työskentelyssä?

Näettekö jotain haittoja?

Onko jotain muuta tähän mentalisaatiotyöskentelyyn ja sovitteluun liittyvään, jota haluaisit kertoa ja joka ei ole tullut tässä ilmi?